

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Historická sociologie

Lucie Černá

**„Toxíci“: Pionýři světa drog ve světě
reálsocialismu**

**Symbolická re-konstrukce počátků
drogové subkultury v Československu**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Lucie Černá**

Vedoucí práce: **PhDr. Olga Šmídová, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ČERNÁ, Lucie. „*Toxici*“: *Pionýři světa drog ve světě reálsocialismu. Symbolická rekonstrukce počátků drogové subkultury v Československu*. Praha, 2014. 97 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Historické sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Olga Šmídová, Ph.D.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. 7. 2014

Lucie Černá

Poděkování

Ráda bych poděkovala své školitelce PhDr. Olze Šmídové Ph.D. za laskavou podporu a neutuchající zájem, s nímž mne po celou dobu provázela. Mé díky rovněž patří FHS UK za finanční podporu tohoto výzkumu.

Obsah

1. ÚVOD	9
2. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST	11
2.1 <i>Metodologie</i>	11
2.1.1 <i>Data</i>	11
2.1.2 <i>Metoda</i>	13
2.1.3 <i>Teoretický sampling</i>	14
2.2 <i>Teoretická východiska</i>	14
2.2.1 <i>Čistota a nebezpečí. Posvátno</i>	15
2.2.1.1 <i>Marry Douglas: Purity and Danger</i>	16
2.2.1.2 <i>Arnold van Gennep: Přechodové rituály</i>	17
2.2.2 <i>Erwing Goffman: Asylums</i>	20
2.3 <i>Velké a malé dějiny</i>	22
3. EMPIRICKÁ ČÁST	28
3.1. REALITA Z POHLEDU NARÁTORŮ	28
3.1.1 <i>Drogy jako štafle</i>	29
3.1.2 <i>Drogy jako společenství pro vyvolené</i>	37
3.1.3 <i>Drogy jako hobby</i>	50
3.1.4 <i>Drogy jako dar</i>	58
3.2. ANALYTICKÝ PŘÍBĚH	66
3.2.1. <i>Symbolická konstrukce My</i>	66
3.2.2. <i>Klíčová kategorie v etnografické perspektivě</i>	71
3.2.3. <i>Teoretický model</i>	76
ZÁVĚR	81
BIBLIOGRAFIE	83
LITERATURA	83
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	85
INTERNETOVÉ PORTÁLY	86
SEZNAM PŘÍLOH	87

Abstrakt

Cílem předkládané práce je nalézt odpověď na otázky, které se pojí s problematikou symbolické konstrukce kolektivní identity počáteční drogové komunity v Československu. Toto symbolické vytváření kolektivní identity je analyzováno na základě biograficky zaměřených rozhovorů s přeživšími členy tehdejší drogové subkultury. Za využití metody nestrukturovaného a polostrukturovaného interview bylo během vlastního výzkumu zaznamenáno 34 vyprávění představitelů dvou po sobě následujících generací drogové komunity. Pro naše výzkumné účely pracujeme se 7 rozhovory, jež pojednávají specificky období počátků a formování drogové komunity.

Předmětem analýzy a interpretace obsahu tohoto biografického materiálu jsou primárně kolektivně sdílené interpretační hodnotové rámce a významné identifikační atributy, jejichž prostřednictvím aktéři nejstarší generace této komunity formují svoji někdejší kolektivní identitu. Práce objasňuje, jakými způsoby narátoři během vyprávění o svém životě re-konstruují a re-interpretují své subjektivně zakoušené „My“ a jaké volí prostředky k vymezení jeho hranic vůči nečlenům této kolektivity. Jako analytického nástroje je využito kontrastního srovnávání mezigenerační perspektivy, které odhaluje, jakým způsobem, na jakých základech a na jakém pozadí narátoři vytvářejí vlastní symbolickou konstrukci komunity.

Diplomová práce vychází z materiálů zpracovaných v rámci grantového projektu „*Užívání drog a drogová subkultura v Československu od 70. let do roku 1989 (biografická interview s pamětníky)*“, který byl realizován v letech 2009 až 2013 ve spolupráci s centrem SANANIM, o.p.s. za finanční podpory Úřadu vlády ČR a FHS UK (SVV v.s. 261 071).

Klíčová slova

Symbolická konstrukce kolektivní identity, užívání drog, grounded theory

Abstract

The aim of the diploma thesis is to find answers to questions connected to the symbolic construction of collective identity of the initial drug community in communist Czechoslovakia. This discourse creation of collective identity is analyzed on the basis of biographical interviews with outliving members of the then drug subculture. In the course of the terrain investigation there has been recorded a total of 34 narratives of the representatives of the two successive generations of this drug community by using the unstructured and semi-structured interview technique. For the purposes of this research, there has been analyzed 7 interviews closely connected to the beginning and the initial process of formation of drug community.

By means of analysis and interpretation of the content of these biographical materials there are primarily captured the collectively shared interpretative frames of values and important identification attributes by which protagonists of the oldest generation of this community form their former collective identity. In this way is clarified how the narrators themselves re-construct and re-interpret their subjectively experienced “we” and at the same time using the symbolic resources to define borders against the non-members of this collectivity. The biographies of the protagonists of the second generation also became the subject of analysis and interpretation to meet this aim. Investigating of these relations between generations shows how and by using which particular means the narrators create their own symbolic construction of the community.

The diploma thesis is based on the interviews conducted during the grant project “*Using Drug and Drug Subculture in Czechoslovakia from 70’s to 1989 (biographical interviews with contemporary witnesses/survivors?)*”, which was carried out from 2009 to 2013 in cooperation with SANANIM, o.p.s. under financial support of Office of the Government of the Czech Republic and FHS UK (SUR Nr. 261 071).

Keywords

Symbolic construction of collective identity, using drugs, grounded theory

1. Úvod

V popředí zájmu předkládané badatelské práce stojí problematika způsobů re-konstrukce a re-interpretace kolektivní identity v biografických vyprávěních aktérů, kteří sami sebe identifikují jako pamětníky počátků drogové subkultury v 70. a 80. let 20. století. Výzkumný projekt je pojat jako sociologická reflexe re-konstruování této kolektivity a jeho hodnotových zdrojů, za využití analytických metod *grounded theory*.

Oblast drogové problematiky představuje rozsáhlý interdisciplinární terén, který se od počátků 90. let těší značné pozornosti akademické i odborné veřejnosti. V souvislosti s proměnou systému zdravotní péče, profesionalizací odpovědných orgánů a následným rozšířením nových výzkumných metod umožňujících sledování „skrytých populací“ došlo k výraznému rozšíření poznatkové základny o drogové problematice i k nastavení mechanismů jejího systematického monitoringu. Do roku 1989 byla však tato oblast předmětem seriózní výzkumné praxe spíše ojediněle. Přestože množství zneužívaných látek v Československu po druhé světové válce rostlo, jednalo se o fenomén zprvu přehlížený a následně potlačovaný. Jak udává Miovský, užívání drog bylo chápáno jako „*ojedinělý úkaz úzce související s nemorálním životním stylem „kapitalistického Západu“, neshlučitelný s principy života ve střízlivé socialistické společnosti*“ [Miovský 2007: 74]. Právě ideologické pozadí užívání drog je jedním z důvodů, proč v odborné literatuře nalezneme pouze omezené množství studií, které se s tímto fenoménem vyrovnávají.

Prvním, kdo se pokusil zdokumentovat nezákonné užívání omamných látek, byl Eduard Urban. Ve své (i mezi uživateli) slavné knize *Toxikománie* (1973) vysvětluje základní pojmy závislosti na drogách a faktory jejího vzniku i dalšího rozvoje. Z pochopitelných politických důvodů se však autor vyhýbá cílenému popisu drogové scény jako takové, stejně jako zasazení do socio-kulturního kontextu. Jinou významnou prací zachycující předmětné období je pak Drtilova monografie *Aktuální drogové závislosti* (1978), jejíž výzkumný vzorek je založen na evidenci psychiatrických klinik. Vedle těchto monografií vznikla i řada kvantitativních studií (Sochůrek 1983; Mečír, 1989; Janík & Dušek 1990; Netík 1990), které ovšem – jak upozorňuje Miovský – využívají kvantitativního přístupu bez současné reflexe validity [Miovský 2007: 77].

Problematická spolehlivost dat, stejně jako obtíže s jejich validitou dle Miovského přetrvávají až do roku 1995, kdy se do České republiky dostává

metodologie RAR¹ a rozvíjí se za socialismu opomíjené kvalitativní metody výzkumu [Miovský 2007: 77]. S ohledem k ideologickému labellingu, který kvalitativní výzkum též zasáhl, můžeme o pracích pojednávajících téma drog na bázi nekvantitativního přístupu hovořit spíše jako o proto-kvalitativních: mezi nejvýznamnější patří Ivo Lát (1958, první kritik sevřeného pojetí výzkumné metodologie v medicíně a psychiatrii), Jiří Srnec (1962, psychiatrie), Josef Viewegh (1972, psychiatrie), Břicháček a Smékal (1981, 1983, psychologie).

Jak je patrné již z nástinu literatury, současné vědění o socio-historických okolnostech rozvoje toxikomanské subkultury, vzorcích jednání či o ideovém, nikoli jen ideologickém pozadí užívání drog je silně omezené a s postupem času mizející generací pamětníků se ztrácí i jeho poslední možný (byť zprostředkovaný) zdroj. Centrum SANANIM o.p.s. ve spolupráci s Národním monitorovacím úřadem pro drogy a drogové závislosti a FHS UK proto realizovalo několikiletý výzkum, jež si stanovilo za cíl nejen popsat chybějící článek tohoto vědění z adiktologické perspektivy, ale především zachytit žitou zkušenost původních aktérů ve formě životopisných zповědí. Přestože vzájemně nekompatibilní kombinace těchto výzkumných záměrů a intuitivní způsob sběru dat přispěly k omezené aplikovatelnosti běžných analytických metod, jedná se o pozoruhodně rozsáhlý materiál, jež si zaslouží naši pozornost. S ohledem k limitům výzkumu, jež reflektuje následující kapitola, se proto v této práci nezaměřujeme na popis vzorců toxikomanské subkultury, ale na její symbolicky rekonstruovaný hodnotový svět.

¹ Rapid Assessment and Response, kvalitativní metoda zaměřená na zkoumání skrytých populací

2. Teoreticko-metodologická část

2.1 Metodologie

S ohledem ke skutečnosti, že badatelská práce vychází z dat výzkumu, na jehož design měla autorka pouze omezený vliv, představíme na tomto místě nejprve výzkum samotný, charakter získaných dat, jejich silné stránky a jejich limity, abychom v následující části osvětlili volbu tématu a výběr metody. Činíme tak s vědomím, že jde o pro kvalitativní výzkum netradiční posloupnost designu práce (tj. volby tématu a metody až základě dostupných dat²), s přihlédnutím k výjimečnosti datového materiálu však tento postup považujeme za zcela obhajitelný.

2.1.1 Data

Empirická práce je založena na analýze rozhovorů, které byly pořízeny a dále zpracovány v rámci grantového projektu *„Užívání drog a drogová subkultura v Československu od 70. let do roku 1989 (biografická interview s pamětníky)“*, jehož třetí fáze byla autorka součástí.

Výzkum měl v průběhu své realizace (2009 – 2013) dva cíle: počáteční fáze byla motivována snahou o sběr životopisných vyprávění za účelem vydání publikace (Centrum SANANIM, o.p.s.), v pozdějších jeho fázích byl zadavatelem požadovaný výstup rozšířen o kvalitativní analýzu³ (Národní monitorovací centrum pro drogy a drogové záležitosti při Úřadu vlády ČR)

Sběr dat probíhal ve 3 vlnách. V období 06/2009 – 01/2010 bylo realizováno 10 rozhovorů. Rozhovory byly nestrukturované, vedené terapeutem Centra SANANIM o.p.s a žurnalistkou – studentkou FHS UK. Cílem tazatelů bylo podpořit narátory ve volném vyprávění.

V průběhu druhé vlny sběru dat (02/2010 – 06/2010) došlo ke změně vedoucí projektu a významnému zúžení otázek. Bylo realizováno 8 silně strukturovaných rozhovorů. Rozhovory byly vedeny vedoucí projektu, rovněž terapeutkou Centra

² Standardní posloupnost designu kvalitativní práce představuje 1. volbu výzkumné otázky, 2. volbu výzkumné metody a následný 3. cílený sběr dat (Silverman 2005, Hendl 2005, Mioviský 2006, Chenail 1998)

³ Cíl výzkumu dle žádosti o grantovou podporu SVV, v.s. 261 071 zní „Zmapování užívání drog a drogové subkultury v Československu od 70. let do roku 1989 na základě biografických interview, s cílem identifikovat důvody/příčiny užívání drog, intervenci užívání drog do biografie jedince, tj. do průběhu jeho životní (partnerské, pracovní, případně rodičovské) dráhy“

SANANIM, o.p.s. a žurnalistkou – studentkou FHS UK (Elektronická kultura a sémiotika).

V období 06/2010 – 02/2011 pak byla realizována třetí, závěrečná fáze sběru dat. Centrum SANANIM, o.p.s. oslovilo s požadavkem na kvalitativní analýzu FHS UK, pročež se členem projektové skupiny stala autorka práce. Projektová skupina byla informována o náležitostech kvalitativního výzkumu, upravena byla struktura rozhovoru (rozšíření otázek). Ve třetí fázi bylo realizováno 14 polostrukturovaných rozhovorů, které byly vedeny terapeutky Centra SANANIM, o.p.s. za asistence žurnalistky – studentky FHS UK a autorky práce.

I přes snahu projektového týmu o zpřesnění výzkumného zadání nedošlo do ukončení sběru dat k jeho bližší specifikaci. Struktura rozhovorů proto sledovala linii životního příběhu skrze definovaná tematická hnízda (dětství a rodina; užívání drog; začátek užívání, drogová kariéra; drogová subkultura a společnost; současná situace).

Celkem bylo realizováno 34 rozhovorů (28 mužů, 6 žen) s narátory ve věku 37 – 58 let. 19 narátorů pocházelo z Prahy, 15 z dalších regionů ČR.

Přepisy rozhovorů byly realizovány externě⁴.

Nezaměřenost realizovaných rozhovorů, které sledovaly dva vzájemně si konkurující cíle, jakož i opakované změny struktury rozhovorů a personálního obsazení projektového týmu jsou hlavními příčinami poněkud nehomogenního obsahu a kvality výsledných dat. I přes nesporné výše popsané limity sběru dat se však projektovému týmu podařilo shromáždit unikátní materiál (výpovědi pamětníků o již nedostupném období a společenství) neobvyklého rozsahu (76 hodin rozhovorů, 1500 NS přepisů). S ohledem na neopakovatelnost obdobného výzkumu a unikátní obsah těchto dat se autorka rozhodla zpracovat svoji diplomovou práci prostřednictvím kvalitativní metodologie na dostupném materiálu za současné reflexe jeho limitů.

Naše práce záměrně nepojednává objektivisticky založené výzkumné otázky, neboť validitu dat ve vztahu k takovému typu tázání považujeme za problematickou. Konstruktivisticky orientovaný výzkum symbolické re-konstrukce původní drogové komunity považujeme ve vztahu k dostupným datům za aplikovatelný a zároveň za sociologicky relevantní.

⁴ V práci využívaný materiál byl anonymizován a očištěn o tzv. vycpávková slova. Přezdívky byly v textu ponechány v původním znění

2.1.2 Metoda

S ohledem k rozsahu datového materiálu a dosavadnímu historicko-sociologickému poznání v oblasti našeho zájmu, volíme jako metodologické ukotvení práce metodu *grounded theory*, která umožňuje postupnou konstituci teorie, nabízí dostatek technik pro zúžení výzkumného problému, zároveň však pro jeho řešení ponechává dostatečný prostor.

Metoda *grounded theory* patří mezi dnes již klasické kvalitativní metody, jejímiž autory jsou Glaser & Strauss (1967). Po metodologickém rozchodu těchto otců zakladatelů byla metoda rozpracována do dvou různých podob lišících se epistemologickým přístupem k povaze dat. V naší práci vycházíme z *grounded theory* Kathy Charmaz, jejíž metoda představuje konstruktivistickou aplikaci Strausovy školy.

Grounded theory v pojetí Kathy Charmaz respektuje původní principy Strausovy metody (konstantní srovnávání, teoretické vzorkování, teoretické nasycení, teoretická citlivost), přistupuje k ní však z pozic pragmatismu. Jak popisuje v rozhovoru s A. J. Puddephatem, po konstruktivistickém obratu došlo k masivnímu odklonu od *grounded theory* především pro modernistickou epistemologii této metody [Puddephat 2006]. Charmaz ve své práci s maximálním respektem k oběma autorům osvětluje limity, které z její perspektivy původní přístup má a metodiku aplikuje v rámci odlišného paradigmatu. Výmluvně tento posun demonstruje následující citace: „*Research acts are not given, they are constructed. Viewing the research as constructed rather than discovered fosters researchs' reflexivity about their actions and decisions.*“⁵ [Charmaz 2014: 14].

Charmaz vychází z předpokladu, že realita je mnohohvrstevná, procesuální a konstruovaná. Zaměřuje se proto ve své práci na analýzu akcí a pozorování, na začlenění nelidských aktérů typu instituce či organizace a na analýzu hierarchií. „... *předpokládat, že existují určité struktury světa, by bylo objektivistické. Ovšem sledovat, zda tu náhodou nejsou nějaké latentní jevy, v jakém kontextu jsou významné, v jakém nejsou, pro koho jsou explicitní a pro koho mají význam, to je pro grounded theory i pro konstruktivismus zcela v pořádku*“ [tamtéž: 13].

⁵ Citováno v originále pro slovní hříčku odkazující na původní práci Glasera a Strausse (*Discovering Grounded Theory*). V překladu „*Výzkumné jednání není dané, ale konstruované. Díváme-li se na výzkum jako na konstruující spíše než objevující, zvyšuje se výzkumná reflexivita našich akcí a rozhodnutí.*“ (vlastní překlad)

Ve druhém vydání své metodologické knihy *Constructing Grounded Theory* (2014) Charmaz explicitně propojuje metodiku *grounded theory* také se symbolickým interakcionismem (Blumer, Mead) a dramaturgickou sociologií (Goffman) [Charmaz 2014: 261-285].

Oproti standardnímu postupu otevřeného, axiálního a teoretického kódování, jak je běžný v nejrozšířenější verzi *grounded theory* autorů Strausse & Corbin (1999), Charmaz využívá kódování otevřeného (*open coding*) a zaměřeného (*focused coding*). Její cíl pak nepředstavuje vytvoření paradigmatického modelu, ale interpretativní teorie: „Cílem interpretativní teorie je porozumění významu a jednání – a tomu, jak je lidé konstruují.“⁶ [tamtéž: 213].

Z našeho pohledu tento přístup podržuje výhody koncepčně a procesuálně „ukotvené“ metody, zároveň však poskytuje dostatek prostoru pro analytickou práci interpretace konstrukcí reality.

2.1.3 Teoretický sampling

Teoretický sampling, do češtiny překládaný též jako vzorkování, představuje jeden ze čtyř výše zmíněných pilířů *grounded theory*. Je chápán jako proces souběžné tvorby (sběru) dat, analýzy a interpretace (kódování) dat. V našem případě zpětná vazba analytického procesu a interpretace ovlivnila pouze třetí fázi sběru dat, z tohoto titulu k 18-ti rozhovorům první a druhé fáze přistupujeme jako k pramennému materiálu.

Výzkumné téma bylo generováno na základě kompletního materiálu 34 rozhovorů, po zúžení výzkumné otázky pak autorka pracovala se 4 z nich (rozhovory se členy komunity předmětného období, tj. počátků drogové subkultury v 70. letech). Na základě technik teoretického vzorkování a kontrastního srovnávání byl materiál rozšířen o 2 rozhovory se členy „mladší“ generace této komunity a o 1 rozhovor s jejím „externím“ členem. Data byla analyzována prostřednictvím technik otevřeného a zaměřeného kódování.

2.2 Teoretická východiska

Předkládaná práce vychází z pozic interpretativní sociologie, a to specificky konstruktivistického zaměření. Svou teoretickou inspiraci čerpá zejména v prostředí symbolického interakcionismu (Mead, Blumer), dramaturgické sociologie (Goffman) a

fenomenologické sociologie (Schutz, Bergman & Luckman). Teoretickým východiskem, jež je těmto směrům společné, představuje akcentace vztahu člověka ke světu. V popředí jejich badatelského zájmu stojí jedinec, jenž svou aktivní činností vytváří podobu sociálního světa. Tento proces re-konstruování sociální reality probíhá prostřednictvím významu a smyslu, který aktéři realitě přikládají a který v průběhu sociální interakce (spolu)vytvářejí. S ohledem k rozsahu tohoto teoretického terénu na tomto místě nepředstavujeme jednotlivé koncepce, jež vposled slouží k paradigmatické lokalizaci, v následujících subkapitolách však přiblížíme teoretické koncepty, které v analytické části využíváme pro interpretaci dat. Jsou jimi čistota a nebezpečí v pojetí Mary Douglas, rituály, posvátno a nebezpečí v práci Arnolda van Gennepa a skrytý život v prostředí totální instituce Erwinga Goffmana.

2.2.1 Čistota a nebezpečí. Posvátno

Kategorie čistoty a nečistoty představují oblast, jež se ve své hygienické, ekologické a především pak sociální a symbolické podobě objevuje ve všech kulturách světa. Každá společnost definuje předměty, oblasti, lidi i vztahy, které jsou (ne)čisté či znečišťující, stejně jako podmínky, za nichž k takové situaci může dojít. Symbolický přístup k interpretaci této kulturní univerzálie nejsilněji ovlivnila práce francouzských sociologů a etnologů Émila Durkheima a Marcela Mause *De quelques formes primitive de classification* z roku 1933. Jednu z významných premis této studie představuje předpoklad, že základní složkou přirozenosti člověka je touha po řádu, touha po světě, který je srozumitelný a předpověditelný. Tento řád však nepředstavuje něco očividně zjevného, nýbrž je výsledkem tvůrčího, intelektuálního úsilí. Podle Durkheima a Mause člověk vědomí řádu vytváří skrze klasifikační systémy, které modeluje po vzoru společenské struktury. Tyto klasifikační systémy představují jakousi „mřížku“, jejímž prostřednictvím jedinec interpretuje nesrozumitelnou realitu vnějšího světa a která – skrze sdílení sítě významů – představuje i pevné spojení mezi ním a společností. Tuto myšlenku, která silně ovlivnila sociologii a antropologii na celá desetiletí, dále rozvinula britská antropoložka Mary Douglas ve své vlivné knize *Purity and Danger* (1966), v níž analyzuje kategorii nečistého se zvláštním zaměřením na problematiku potravních tabu.

⁶ „Interpretative theories aim to understand meanings and actions and how people construct them.“

2.2.1.1 Marry Douglas: Purity and Danger

Podle Mary Douglas je touha po přesnosti a jasných konturách interpretace světa něčím, co je lidské povaze vlastní. Z tohoto důvodu každá společnost nabízí svým členům kulturní „vzorec“ myšlenek, zkušeností a hodnot, který představuje ucelený, nepochybný a především závazný výkladový rámec, jenž tento nesrozumitelný svět umožňuje organizovat (v tomto ohledu Douglas navazuje na Durkheima a Mause). Jak však Mary Douglas dodává, přestože lidé (spolu)vytváří symbolické klasifikační systémy, skrze něž se okolní svět jeví jako přehledný a pochopitelný, jsou často konfrontováni s prvky reality, které do jejich konceptů nezapadají. Tyto anomálie, jakési „odpadní prvky“ našeho klasifikačního systému, které jsou nezařaditelné a nesrozumitelné, pak dle Douglas nabývají charakteru *nečistých* či *znečišťujících* - a to nikoli pro svůj hygienický rozměr, ale pro význam, který ve vztahu k našim klasifikačním systémům nesou: představují „nemístnou záležitost“⁷, záležitost mimo svůj kontext a řád, která je pro naše vnímání světa hrozbou.

Nečistota pro Douglas nepředstavuje „věc o sobě“, ale relativní kategorii existující pouze v rámci (či za hranicemi) systému symbolů: „*Nečisté je vždycky tam, kde je systém. Nečistota je vedlejším produktem systematického uspořádávání a třídění věcí, a to do té míry, do jaké míry toto třídění zahrnuje odmítání nevhodných prvků.*“⁸ Hodnota čistoty je dle Douglas oceňována právě proto, že špína sociální řád ohrožuje.

Dle Douglas představují koncepce čistoty a nebezpečí základní konstitutivní a kontrolní kameny společnosti. Pojetí čistoty slouží k udržení sociálního řádu, který je členy společnosti vesměs pasivně přijímán, dodržován a používán, čímž dochází k jeho upevňování. Mechanismem, který tento řád kontroluje, je pak koncepce nebezpečí. Jak však Douglas dodává, koncept nebezpečí má i svůj produktivní aspekt: setkání s co do čistoty nejasně kategorizovatelnými případy sociální interakce a anomáliemi může členům společnosti přivodit nejen stav šoku a ohrožení, ale také podnětný a tvůrčí zážitek [tamtéž: 160-181]. Psychologickými termíny řečeno, představuje rozšíření komfortní zóny. Sama Douglas preferuje pozitivní přístup ke studiu anomálií: snahu o úklid a eliminaci nečistoty nevnímá jako negativně motivované jednání, ale jako

⁷ „... matter out of place.“ [Douglas 1976.: 35]

⁸ „Dirt then, is never a unique, isolated event. Where there is dirt there is a system. Dirt is the by-product of a systematic ordering and classification of matter, in so far as ordering involves rejecting inappropriate elements.“ [tamtéž: 35].

pozitivně směřovanou a tvůrčí snahu o organizaci okolního prostředí do řádné podoby. [tamtéž: 2-3].

Interpretační možnosti koncepce ne/čistoty jako klíče k pochopení sociokulturních relativů Douglas názorně demonstrovala analýzou zákazu konzumace vepřového masa v židovské kultuře. Zcela v souladu s východiský své koncepce dokladuje, že potravinová tabu nemají primárně rozměr hygienický, nýbrž sociální. Výběrem, nákupem a konzumací „správných“, tj. „čistých“ potravin dávají členové židovské komunity najevo svou solidaritu s ortodoxním židovstvím, čímž posilují svoji kulturní identitu. Péče, jakou Židé stravovacím pravidlům věnují, je považována za měřítko oddanosti normám jejich kultury, neboť limitovaný výběr potravy obsahuje symbolické poselství, které posiluje integritu a stabilitu (výlučného) židovského společenství [Soukup 1994].

2.2.1.2 Arnold van Gennep: Přejímové rituály

Na poli tematického zaměření ne/čistoty a nebezpečí je třeba upozornit též na dílo význačné osobnosti durkheimovské školy a klasika moderní francouzské folkloristiky Arnolda van Gennepa.

Arnold van Gennep se proslavil především svou prací *Přejímové rituály* (1909), v níž detailně analyzuje strukturu iniciačních rituálů v preliterárních společnostech. Dle Gennepa zahrnuje každá společnost, ať vyspělá či nejméně rozvinutá, řadu zvláštních společenství a společností, jejichž členem se člověk stává na základě specifických kritérií (příbuzenství, povolání, pohlaví, věku, sociálního či ekonomického postavení aj.). Jak vstup do těchto společností, tak jejich opouštění dle autora provází řada systematicky uspořádaných rituálů, které slouží jako prostředek adaptace na změnu: změnu sociálního statusu jedince a proměnu sociální struktury společenství. Jak Gennep dokládá, ačkoliv jednotlivé obřady často vystupují jako součást sakrálních aktivit, plní zároveň světskou funkci: nechávají člověka přejít z jedné determinované situace do jiné, determinované neméně. Rituální praxí společenství řídí nejistotu a proces dezintegrace, která se vstupem do nového životního období souvisí, a to jak na úrovni jedince, tak na úrovni společnosti [Gennep 1996: 11-13].

Pro základní rozčlenění rituálů užívá autor třídění mechanismů⁹. Logiku fungování rituálu determinuje náboženství (teorie), jehož techniky (obřady¹⁰, rituály, kult¹¹) nazývá Genep magií. Pojmem „magicko-náboženský“ pak autor rozumí právě onu unikátní kombinaci teorie a jejího praktického projevu. Rituály kategorizuje prostřednictvím následujícího schématu:

- Teorie (náboženství): animistické (personalistické teorie zosobněné síly) a dynamistické (impersonalistická teorie many¹²)
- Technika (magie):
 - sympatetická (víra v působení podobného na podobné) a kontaktní (založené na materiálnosti a přenosnosti vrozených či získaných vlastností dotykem či na dálku)
 - pozitivní (projev vůle převedený v čin, chtění) a negativní (tabu ve smyslu nechtění, tj. projev vůle, samo o sobě neautonomní)
 - přímé (okamžitá a automatická účinnost bez zásahu autonomního činitele) a nepřímé (uvedení autonomních sil do pohybu, účinek odrazem).

Obr. 1: Rozdělení rituálů dle Genep 1996

⁹ V poznámkách ke své klasifikaci Genep detailně vykládá alternativní a jemnější typy kategorizace, jakož i důvody, proč se k nim neuchyluje. Významné je pro naše účely zejména vymezení pro Maussově definici „many“ (pozn. I kap. I), která je dle jeho názoru pouhou abstrakcí popisující „tři tváře téhož“.

¹⁰ obřad: též ritus, souhrn náboženských úkonů, spojený obvykle s kultem: provádí se podle určitých závazných pravidel. Ritualizace jednání v odvozeném smyslu znamená podřízení činnosti jistým pravidlům a je základem institucí nejen náboženských [Wolf: 1992]

¹¹ kult: (z lat. cultus = uctívání, pocta) souhrn všech vnějších projevů náboženské víry, obvyčejně určený rituálem, tj. předpisem či návodem k povádění náboženských aktivit.[tamtéž]

¹² mana: slovo polynéského původu, označující nadpřirozenou sílu neosobní povahy, považované za nejstarší projev náboženské víry. Zachovala se zejména u přírodních národů, ovšem pod různými označeními, např. u starých Egypťanů odpovídala výrazu sa, u severoamerických Indiánů orenda, manitů apod. U Melanésanů toto slovo označuje sílu, nadpřirozenou moc, která svou účinností převyšuje všechny ostatní fyzické síly. Koncentruje se do posvátných předmětů, zvířat, osob a míst. [tamtéž]

Jeden rituál tak může v Gennepově členění spadat zároveň do čtyř kategorií, přičemž vzájemně vylučující kombinace představují pouze spolu uvedené dvojice. Ovšem neboť rituály nejsou nikdy zcela jednoznačné, lze je interpretovat více způsoby [tamtéž: 13-19].

Vedle kategorizace mechanismů autor zavádí též sekvenční rozlišení rituálů. Rozlišuje tři samostatné, na sebe navazující etapy: část preliminární (rituály odluky), během níž je jedinec oddělen od svého původního sociálního statusu, prahovou (pomezí), *posvátnou* a *nebezpečnou* fází, ve které je jedinec „nikým“, a fází postliminární (rituály sloučení, přijetí), v jejímž průběhu se jedinec do společnosti vrací jako držitel nového společenského postavení. [tamtéž: 19].

Jak Gennep zdůrazňuje, posvátnost není ve své podstatě absolutní hodnotou, ale označuje *vzájemné* situace. Každý jedinec či skupina, který nepatří do obecné společnosti či některé její skupiny, se nachází ve stavu izolace, která má dvě formy (vyskytující se odděleně i kombinovaně); jako osoba vně společnosti je jedinec slabý, jako osoba v posvátném světě (svět společnosti pro jeho členy profánní) je jedinec silný [tamtéž: 32]. Z tohoto důvodu pak také dle Gennepa u různých kultur variuje přístup k cizincům od zabíjení až po zbožňování: cizinec zde má charakter neznámého, nebezpečného až posvátného. I přes různost forem jsou sekvence obřadů, jimž je cizinec podroben, podobné. Cizinci musejí nejprve podstoupit zkušební dobu čekatelství (zdálky ukázat své záměry) a období pomezí (výměna darů, příprava příbytku), teprve po nichž mohou následovat rituály přijetí (spolustolovnictví, pozdravy, další výměny, sexuální rituály) [tamtéž: 34-41].

Pokud byl cizinec do skupiny přijat, musí projít odlučovacemi rituály, chce-li tuto skupinu opustit. Svým odjezdem se však cestovatel od společnosti neodloučí úplně, protože rodina dodržuje zákaz všech činností, které by mohly nepřítomnému jakýmkoliv způsobem škodit. Po případném návratu cestovatele následují rituály zbavování znečištění, k němuž během cesty došlo, a rituály postupného přijetí. [tamtéž: 45].

Kromě pozice cizince a dvojznačnosti pojmu posvátna patří k tématům, jež se vhodně vztahují k účelům naší práce především rituály spolustolovnictví a iniciace do tajných společenství.

Jak Gennep ukazuje, je spolustolovnictví (rituál společného jídla) jasně rituálem přijetí vpravdě materiální jednoty, posvěcením vzájemné shody. Spolustolovnictví bývá často střídavé, neboť dochází-li k výměně potravin, posiluje se vzájemné pouto mezi aktéry výměny [tamtéž: 35]. Spolustolovnictví dle Gennepa slouží k potvrzení sociální

solidarity (srv. Douglas 1966), zatímco výměna jídla bez společného stolování k budování závazku (srv. Mauss 1999).

Tajná společenství, jak je popisuje Genep, představují skupiny, které kromě svého magicko-náboženského charakteru nesou i znaky ekonomicko-politických cílů. Tato společenství přijímají pouze nejinteligentnější syny svobodných mužů nebo bohatých otroků. V průběhu přijímacích rituálů prochází neofyt odloučením, zasvěcením do potravinových tabu¹³ a zvláštního jazyka skupiny, po nichž následují rituály opětovného začlenění do společnosti. Zvláštním znakem zasvěcení do právě těchto společností je magicko-náboženský charakter, který zasvěcenci po průchodu posvátným světem zůstává.

2.2.2 Erwing Goffman: Asylums

Přestože dílo Erwinga Goffmana představuje rozsáhlou oblast, k níž se přinejmenším v rétorických figurách a perspektivě stále odkazujeme, jako teoretickou oporu využíváme především jeho práce *Asylums*, která poskytuje obzvláště vhodný rámec pro porozumění zdrojům a strategiím „skrytého života“.

Goffman ve své práci *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates* (1961) rozpracovává proces institucionalizace jako reakce na všudypřítomný byrokratický proces totální instituce. Typickou Goffmanovou totální institucí představují zařízení, jakými jsou léčebna, ústav, věznice či vojenská kasárna, pro naše účely ji však využijeme v jejím obrazném slova smyslu, tedy jako místo pobytu a práce, kde velký počet podobně postavených jednotlivců, odříznutých od širší společnosti na značné časové období, společně vede uzavřený, formálně předepsaný způsob života. (Goffman: 1961). Jako charakteristické znaky totální instituce Goffman popisuje organizaci všech aspektů života chovanců stejnou autoritou, absenci prostoru pro individualitu a svobodný projev chovanců a řízení činností prostřednictvím systému

¹³ Zde tabu v etnografickém smyslu: v polynéštině zakázaný: magicko-náboženský zákaz, jehož překročení má za následek potrestání nadpřirozenými silami. V Polynésii znamená toto slovo zákaz a ochranu zároveň: tabu mohou být osoby, předměty nebo místa, které obsahují mana. Jde o původní totemistický náboženský projev u přírodních národů, zakazující též vyslovit určité tabuizované jméno, požívat maso totemového zvířete apod. Dodržování tabu bylo základní povinností každého příslušníka kmene a umožňovalo zavedení a dodržování určitých pravidel, povinností i sankcí při jejich porušení. [Wolf: 1992]

pravidel a nařízení, který je navržen tak, aby směřoval k plnění plánu a cíle instituce. Vztah mezi hlavními figurami tohoto totálního systému, „chovanci“ a „personálem“ pak Goffman vykresluje v intencích nepřátelských stereotypů, (i)mobility a asymetrického toku informací. Svět chovanců po příchodu do instituce se vyznačuje standardními procedurami potlačování osobnosti: zbezvýznamněním původních sociálních rolí, testy poslušnosti, povinností používat předepsané oblečení a dodržovat ústavní způsoby, neustálým dozorem a nutností žádat o cokoliv. Svět personálu se vyznačuje prací s lidmi, která je však charakteristická tím, že lidé jsou zde chápáni nejen jako cíl práce, ale především jako její (materiální) prostředek. Instituce jako celek přitom není hodnocena podle spokojenosti svých chovanců, ale dle efektivity plnění plánu/cíle. Goffman ve svém textu detailně rozvíjí tzv. morální kariéru, tj. sled změn pacientovy identity a jeho nazírání na sebe a ostatní (prepacientská, pacientská a expacientská) i typy reakcí, které proces přidělování nové identity provází (odcizení, mortifikace, resocializace). V pořadí třetí eseji práce, *Underlife in a public institution* pak autor přibližuje – pro nás nejvýznamnější – aspekt organizace totální instituce, kterou je „skrytý život“ v ní¹⁴. V Goffmanově koncepci je organizace místem, které vytváří představy o osobní identitě svých členů. Přijetí činností v předepsaném duchu pak proto pro tohoto člena neznamena pouhou proceduru, ale i přijetí představy sebe sama v podobě, jak ji instituce definuje. Nařízení činnosti znamená nařízení (symbolického) světa. Goffman zde analyzuje způsoby, jimiž lidé v totálních institucích získávají od (jim nařizované) role odstup a jak si skrze využívání pravidel instituce proti ní samotné a (z odstupu často zvláštních) zvyků a činností udržují svoji důstojnost.

¹⁴ *The Underlife of a Public Institution*, [Goffman 1961: 171]

2.3 Velké a malé dějiny

S ohledem k expertnímu charakteru referencí, které narátoři ve svých vyprávěních využívají, považují za vhodné před samotnou prezentací empirických dat představit socio-historický kontext užívání drog, tedy podmínky jeho expanze, stejně jako některé pro něj typické preparáty, jak jsou prezentovány v odborné literatuře. Do tohoto exkurzu, jež věnuji především adiktologické perspektivě, zařadím i význačné legislativní změny, které ovlivnily dostupnost a strategie získávání drog. Neboť dobové prameny pojednávající vývoj a rozšíření drog v Československu představují v důsledku politických okolností svého vzniku spíše omezenější informační zdroj¹⁵, vycházím pro následující faktografický nástin primárně z materiálů porevolučních: ze souborné statě Michala Miovského *Changing Patterns of Drug Use in the Czech Republic during the Post-Communist Era* (2007) a přehledové publikace Petra Nožiny *Svět drog v Čechách* (1997).

Druhou část této subkapitoly pak věnuji historickému ohlédnutí za vývojem drogové scény z pohledu nikoli světa faktografické přesnosti, ale žité zkušenosti, jak ji formulují a vnitřně člení narátoři.

Nejrozšířenější formu užívání nealkoholových návykových látek v komunistickém Československu představovalo již od 60. let zneužívání léků [Miovský 1997, Nožina 1997]. Autoři tuto preferenci kladou především do kontextu politiky bezplatného zdravotnictví a zároveň neskeptického nadšení odborné i laické veřejnosti, která provázela tehdejší rozvoj chemického a farmakologického průmyslu. Expanze zneužívání léků probíhala v několik vlnách: první, téměř bezprostředně poválečnou vlnu zneužívání léků přineslo uvedení amfetaminového preparátu Psychoton. Ten byl nejprve s nadšením přijat jako moderní, neškodné a seriózní farmakologické řešení stimulace duševních procesů a lidské výkonnosti [Nožina 1997: 102]. V návaznosti na objevující se závažné vedlejší účinky byl pak z distribuce stažen a jeho užívání se podařilo regulovat zařazením mezi omamné látky vázané přísným režimem dozoru a trestním postihem zneužití. Druhou vlnou, která přinesla skutečný rozvoj nealkoholové toxikomanie, představovalo dle Nožiny zavedení analogicky působících psychofarmak Fermetrazinu a Dexfermetrazinu. Zpočátku byly tyto

preparáty indikovány jako neškodná anorektika a nenávykové stimulantia pro běžnou každodenní potřebu, mezi lety 1960-1964 však jejich spotřeba stoupla na dvojnásobek [Nožina 1997, Miovský 2007]. Po zavedení jejich předpisové regulace byly nahrazovány příbuzným Bromadrylem F. Hlavní zlom v kultuře¹⁶ (zne)užívání léků pak dle Rubeše¹⁷ přinesla vlna (nad)užívání analgetik saridonového typu (Algena, Saridon), která postihla především ženskou populaci. Jako pokus o regulaci tohoto léku byl uveden nový preparát Alnagon, jehož složení neobsahovalo domněle nejzávadnější látku fenacetin, ale kodein. Právě extrakce kodeinu (který má ve vysokých koncentracích efekt stejný jako morfium) se přitom stala základem zneužívání kodeinového roztoku a následně výroby „home-made“ tranqulizátoru, tzv. brauna¹⁸. Jiný typ plošně předepisovaných a s oblibou zneužívaných léků pak představovala antiastmatika, zejména Yastin, jehož účinnou látkou je efedrin¹⁹.

Dle oficiálních statistik na konci 60. let užívalo 30 % dospělých léky pravidelně a 10 % denně. Teprve roku 1972 došlo k zastavení volného prodeje vybraných komplexních analgetik. Jak především Nožina akcentuje, užívání léků je v této době běžnou součástí každodenního života (klima tzv. „tabletové kultury“) [Nožina 1997: 104].

V průběhu 70. a 80. let jsou zneužívány převážně léky perorální. Aplikovala se antiepileptika (Lepsiral, tzv. „esíčka“), pro své povzbuzující účinky byl zneužíván Triphenidyl (tzv. „trip“) a postupně též došlo k rozšíření (euforizujících) antidepresiv (Nuredal). Mezi nejoblíbenější lékové opiáty tohoto období patří lékařský kodein, Valoron a Dolsin. Tzv. „klasické drogy“²⁰ nejsou dostupné či jsou dostupné vzácně. [Miovský 2007: 77].

V 70. letech se dle literatury objevuje snaha o cílené hledání nových preparátů a způsobů extrakce jejich účinných látek (fermetrazin, bromadryl, kodein aj.). Objevují se nové kombinace výše zmíněných léků a především jejich domácí úprava (filtrace, snaha o zvýšení výtěžnosti). Na popularitě získává Solutan, který představuje hlavní zdroj

¹⁵ Jejich detailní rozbor viz. Miovský 2007

¹⁶ (Nad)užívání léků je v této době běžným společenským fenoménem a jeho šíření není popisováno jako kultura typu sub či under.

¹⁷ MUDr. Rubeš představuje průkopníka psychiatrického výzkumu nealkoholové toxikomanie v Československu a v rozhovorech je jeho výzkum reflektován.

¹⁸ Specificky česká droga, vyrábí se v domácích laboratořích z léčiv obsahující kodein. V druhé polovině 90. let byl z české drogové scény prakticky zcela vytěsněn heroinem.

¹⁹ Alkaloid užívaný při léčbě astmatu, proti nízkému tlaku, proti narkolepsii (chorobná spavost) a rovněž jako léčivo uvolňující zduření nosní dutiny. Má stimulační účinky a je základní surovinou pro výrobu pervinu.

²⁰ Kokain, heroin, amfetamin, morfin

efedrinu. Znovuobjevení postupů pro domácí výrobu drog, jmenovitě pervitinu (stimulancium založené na efedrinu) a brauna (tranquilizátor založený na kodeinu) na přelomu 70. a 80. let pak zcela proměňuje formu zne/užívání drog i jeho populaci. V 80. letech se již pervitin prakticky stává symbolem etablované drogové scény²¹ [Nožina 1977, Zábranský 2004 in: Miovský 2007: 77].

Nedovolenou výrobu a držení omamných látek a jedů dle § 187 a § 188 v této době upravoval trestní zákon zák. č. 140/1961 Sb. V roce 1961 rovněž došlo k přijetí Jednotné úmluvy o omamných látkách, což pro Československou republiku znamenalo zavedení přísnější kontroly a evidence omamných látek. Právní úprava omamných látek pak vycházela především z vládního nařízení č. 56/1967 Sb. o jedech a jiných látkách škodlivých zdraví. Toto vládní nařízení rozlišovalo látky do tří kategorií (jedy, omamné prostředky a žíraviny) a zároveň určovalo podmínky jejich výroby, zpracování, dovozu, vývozu, způsobu skladování a zacházení s nimi. Omamné látky nesměly být nijak převedeny na toho, kdo neměl oprávnění, nebo povolení k zacházení s nimi. Podrobnější úpravu pak obsahovala vyhláška ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti č. 57/1967 Sb., kterou se provádělo vládní nařízení č. 56/1967 Sb. o jedech a jiných látkách škodlivých zdraví, která ve své příloze obsahovala seznam omamných látek, jež byly seřazeny do tří skupin podle míry nebezpečí vzniku chorobného návyku, psychických změn a rizika zneužití [Chrastina 2008].

Z hlediska legislativy docházelo ze strany státu k podceňování situace na drogové scéně, ke snahám drogový problém příliš nezveřejňovat a zároveň jej držet mimo kontrolu OSN, což dokládá i skutečnost, že Úmluva o psychotropních látkách (1971) se stala závaznou až po třinácti letech [Nožina 1977: 124]. Právě těžkopádnost legislativy dle Nožiny pak vedla k tomu, že se nealkoholoví toxikomani rozdělili do dvou skupin. První zneužívala omamné látky uvedené na seznamu omamných látek (tj. pročež byla vystavena riziku trestního stíhání), druhá zneužívala látky na seznamu neuvedené, přestože stejně nebezpečné (autor v této souvislosti zmiňuje fenomén „designer drugs“, tj. drogy na zakázku). Typickou ukázkou adaptability uživatelů ve vztahu k právnímu systému, jakož i právního systému ve vztahu k uživatelům může být právě pervitin, který byl na rozdíl od amfetaminu na seznam omamných látek zařazen až v roce 1984 [Nožina 1977: 124].

²¹ Autoři nereflektují její počátky, tato fáze je popisována jako „bílé místo“ [Miovský 2007].

V předchozím textu jsme shrnuli základní adiktologické a legislativní informace o předmětném období z pohledu odborné literatury. Vedle této „velké historie“ letopočtů a paragrafů ovšem rovněž stojí historie tzv. malá, žitá jejími aktéry. Narátoři vnímají toto období perspektivou vlastní zkušenosti, která je frázována postupnými procesy změn již ustálených praktik a jejich rozpoznáním, přičemž tuto žitou zkušenost rekonstruují ve světle dnešního poznání.

S ohledem k faktu, že naše práce sleduje emickou perspektivu, tj. život subkultury očima jejích někdejších aktérů, je i popis vnitřní dynamiky období před rokem 1989 spíše diskursivními konstrukcemi zlomů ve vyprávění o svém životě a utvářením světa drog a vlastní pozice v něm, než jejím historiografickým popisem. Pro větší plasticitu a porozumění kontextu proto nabízíme před samotným zkoumáním i jakési počáteční „ohmatání“ výzkumného terénu prostřednictvím historie, kterou frázují a re-konstruují právě její aktéři.

Počátky "toxikomanské subkultury" umísťují narátoři do konce 60. let. Toto období je v některých rozhovorech prezentováno jako protoscéna, a to zejména proto, že nedochází k cílenému užívání ani výrobě drog. Charakter tohoto období je vykreslován jako experimentální (rys, který přechází i do období následujícího) a náhodný. Léky zneužívají malé skupinky i jednotlivci, nejedná se však zatím o aktivitu, která by měla pravidelný charakter či konkrétní směr.

Ke změně dochází dle členů skupiny přibližně v roce 1973, kdy se komunita začíná cíleně věnovat hledání postupů na výrobu "skutečné" drogy. Zneužívání léků je již vedeno kvalifikovaným zájmem, jejich efekty jsou očekávány a voleny. Tato etapa je však přesto jejími bývalými aktéry líčena především prostřednictvím rámce autonomie: důraz je kladen na snahu o nezávislost, možnost brát opravdové drogy a zároveň je samostatně vyrábět. Produktem první fáze této etapy je i širší veřejnosti dobře známé (znovu)objevení výroby pervitinu²². Pozoruhodným aspektem narací je časová lokalizace tohoto v komunitě univerzálně uznávaného milníku: hledání metamfetaminu je konstruováno jako aktivita cílená, obnášející řadu překážek a obětí, je opředena řadou legend heroického charakteru (ve kterém je přítomen jakýsi „černý epos“ jako heroický žánr), na pozadí však obzvláště markantně vyniká, že tato aktivita nebyla (i přes některé

²² V obecném povědomí je však sdíleno a komunikováno spíše v pojmech objevení (vynalezení) než znovobjevení (revitalizace postupu)

glorifikace otců zakladatelů) nijak řízená. K znovuobjevení pervitinu tak došlo na několika místech nezávisle na sobě, a to v různých časových obdobích (1973-1975). První dva roky byl pervitin/metamfetamin zdokonalován z hlediska postupu (testování množství patentů, lišících se surovinami, délkou varu a výtěžností) a formy. Po celé první období výroby byl pervitin produkován v tekuté formě a až v roce 1975, resp. 1978 došlo k objevení procesu jeho krystalizace. Od této doby byl pervitin užíván prakticky výhradně v substanční formě. Druhou frontu hledání toxikomanské komunity představovala oblast tlumivých drog. K vyrobení "vlastního" tranquilizátoru došlo mezi lety 1980 a 1981, kdy byl znovu-objeven patent na braun, drogu svými efekty podobnou současnému heroinu.

Období 80. let je v obrazech minulosti vnitřně diferencováno především prostřednictvím změn dostupnosti. Jako nejvýznačnější zlomy jsou popisovány první "monstr procesy s toxíky", v jejichž důsledku došlo k pozavírání prakticky kompletní první generace vaříčů (1980-82), zavedení metamfetaminu na seznam zakázaných látek, v jehož důsledku začala být výroba pervitinu trestná (1984-85) a výdej Solutanu (jednoho z nejvýznačnějších zdrojů primární suroviny, efedrinu) výhradně na recept (1986). Rok 1989 je v rozhovorech reflektován spíše jako politická událost, změna režimu, která se promítla do vnitřní dynamiky subkultury až se značným zpožděním. Jako význačné je udáváno období let 1991-1992, kdy na české území vstupuje heroin.

V následujících kapitolách diplomové práce rozvíjíme hlavní konstitutivní rysy drogové subkultury v Československu, tj. zaměřujeme se primárně na její "zlatou éru" tak jak je retrospektivně líčena aktéry-pamětníky ve výzkumném rozhovoru s neuživateli-nepamětníky. Jde tedy o životní historii, kterou je třeba chápat jako individuální projev kolektivní paměti a její produkt (Halbswachs 2009).

Zlatou érou rozumíme období, které narátoři diskursivně konstruují jako "staré dobré časy", kdy platily "naše" hodnoty a byla dodržována "naše" pravidla. Ve vztahu k výše uvedeným milníkům se jedná především o období neformálně se organizující komunity hledající "svoji drogu" a období po jejím nalezení. Pozdější období jsou v textu prezentována především za účelem kontrastování, jež sami narátoři využívají k vykreslení hodnot a norem, které jim ne/ jsou, resp. tehdy z dnešního hlediska vzato, nebyly blízké. Proces koroze těchto hodnot sledujeme jako analytický nástroj, jako

kategorii, jež umožňuje odhalit původní význam a smysl, které braní drog jako sociální praktika pro narátory mělo, přinejmenším z dnešního hlediska vzato.

3. Empirická část

V souladu s postupem *grounded theory* je i prezentace výstupu kvalitativního výzkumu členěna do dvou subkapitol: emicky orientovaný popis dat strukturovaný do tematických celků (který je však výběrem, členěním a jeho prezentací též svého druhu analytickým uchopením) a analytický příběh, v němž představíme centrální kategorii ve vztahu k jejím subkategoriím (v terminologii Strauss a Corbin tzv. teoretický model) a pokusíme se tyto objevené vazby vysvětlit prostřednictvím existující teorie.

3.1. Realita z pohledu narátorů

Každé vyprávění je implicitně hodnotící rekonstrukcí a osmyslením minulé zkušenosti prostřednictvím současné perspektivy. V každé takové promluvě formu(lu)jeme to kým jsme, stejně jako to, kým jsme byli: na jedné straně pro obsazování jednotlivých "partů" vycházíme z epizod, které v nás zanechaly (paměťovou) stopu, tj. měly pro nás význam a zasloužily si své místo v depozitáři naší paměti, na straně druhé rovněž vytváříme rámec, do něhož někdejší jednání, postoje i události zasazujeme. Pro aktuální performanci volíme takové aktéry, jejichž smysl je z dnešního pohledu srozumitelný a obhajitelný. Svou volbou, upozaděním či naopak akcentací tak vytváříme dynamickou scenerii se stále se rekonstruuujícím organizačním řádem, jenž má i výrazně morální charakter.

Naše zkoumání se z tohoto titulu zaměřuje na "symbolickou konstrukci komunity", jak o ní hovoří Anthony Cohen (1985). V jeho pojetí skupina *My* představuje "symbolický konstrukt", který se nezakládá toliko na sdílení obsahu jako spíše na sdílení jeho symbolických forem, symbolických prostředků. Jednou ze široce reflektovaných kapitol využívaných narátory pro konstrukci tehdejšího společenství je proces osvětlení zkušenosti s drogou, význam drogy jako takové. Společně s Goffmanem se tedy můžeme ptát: Co znamená(la) tato zkušenost? Jak tuto zkušenost narátoři auto-biograficky zpracovali a jak jí dnes re-prezentují? Jakou roli zde droga má? A jaké je pozadí a psychosociální souvislosti jejího braní?

3.1.1 Drogy jako štafle

Vymezení proti normalitě, gulášovému komunismu a normalizovanému ne-myšlení je výrazným prostředkem kontextualizace, který ve svých příbězích prakticky všichni narátoři *aktivně* využívají²³. Realitu tehdejší "normality" vykreslují jako šedý svět nesmyslných příkazů, v němž není prostor pro svobodu volby, autonomii jednání ani různorodost způsobů myšlení. Je to svět, ve kterém lidé od malička poslouchají: vědí, co mají říkat, co mají dělat i co si mají myslet a i v těch případech, kdy názor nesdílí, svůj nesouhlas projevují maximálně "nadáváním u piva" a druhý den se vrací "k píchačkám". Svým postojem se do světa reálného socialismu „zařazují“.

... všichni byli naučení zkrátka, že jako budou držet hubu a budou pouze nadávat v tý hospodě mezi sebou. Tam si zanádvávají na všechno jak je špatný, ale to, aby se někdo pod to podepsal a zařadil se mezi takový stejně slušný lidi, tak toho se každéj bál jako.

[TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Oni byli ty lidi úplně vadní, fakt. Jako já nechápu, že po revoluci všichni začali dělat jakože to nežrali. Já znám devadesát procent lidí kolem sebe, kteří řekli, že komunismus je v pořádku, že se mají dobře - že mají trabanty, škodovky, a chatičky na Sázavě - jsou spokojeni, no. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Tato majoritní pasivita je předmětem časté reflexe a hodnocení. Vedle striktního vymezování se vůči technikám ospravedlňování "normálního" člověka ("já to dělám pro své děti", "prostě museli, jinak by okrádali rodinu") kladou narátoři důraz především na vlastní autonomii a subjektivitu.

Když oni, všechno, co máte, co normální člověk jako řeší tím, že dostane příkaz a jde. Tak já to teda mám bez příkazu. Já to mám teda tak, že se tam jdu podívat a pak teprv se mnou se to nějak děje. Ne, že to nechám bejt. A pokud, zase se snažím to ovlivnit, pokud jsem schopnej to ovlivňovat. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Prožívání každodennosti běžného života narátoři popisují jako nemožnost dělat věci, které chceme, způsobem, který "nám" vyhovuje. V této souvislosti mluvčí často zprostředkovávají zkušenosti z koncertů, které byly těsně před začátkem zrušeny, příp.

²³ Jedinou výjimku představuje narátor Pepin, který však formuluje ve zcela odlišných intencích i své motivy

na které byl člověk vpuštěn pouze v předpisovém oblečení ("saka a tohle na bigbítovou kapelu, tak to byl podle nás úlet") nebo kde byl nucen sedět ("když jste vstal, tak vás vyhodili"). Tyto zákazy přitom nevnímají pouze jako "nesmyslné příkazy" a projevy dominance, ale především jako znemožnění prožitku. Ten jim za těchto podmínek nedává *smysl*.

... pokud (člověk) nemůže stát a mít kontakt s tou kapelou a cítit se dobře, tak to je o ničem. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Popisy takových událostí přitom narátoři nepoužívají samoúčelně: právě akcent na autonomii a odvahu být subjektem vlastního života ve vyprávění slouží jako prostředek, kterým se od (jimi prožívaného) automatu konformity oddělují. Druhou stránku stejného procesu „oddělování se od – přináležitost k“ pak v příbězích představují kategorie sdíleného smyslu, porozumění a zájmu o (vůči normální či normalizované majoritě) alternativní prožívání světa. Jako aktivní subjektivita dominuje procesu oddělování, tak hodnocení věcí podstatných a odlišné *vnímání* alternativní svět propojuje. Důraz na lidskost a slušnost, zájem o existenciální otázky a vzájemný respekt pak v příbězích umožňuje setkání lidí nejrůznějších zájmů a zaměření, které život na okraji (či spíše ve stínu) světa reálsocialismu v jakémisi dobrovolném vyloučení-se spojuje:

To byl teploušský klub, homosexuální, oficiálně vedený a byl to jediný nonstop otevřený do rána a tam se slézala taková prapodivná společnost takových lidí, kteří ve své podstatě neexistovali. Ať to byli homosexuálové, ať to byli bisexuálové, ať to byly lesbičky...Oficiálně fungoval. A přesto ten klub oficiálně fungoval a byly tam takové existence, ti toxikomani, zabloudili tam undergroundoví lidi a tohle. Bylo to hrozně slušně vedený. Úplně mě uchvacovalo, jak to bylo tehdy lidský. Ten barman, když jste tam přišla, oni to měli vytipovaný, jestli vás tam pustí nebo nepustí, byl velmi přísný. Jestli ten člověk nedělá problémy nebo není náhodou policajt [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Kdo byl součástí jaké části či uskupení společnosti na okraji Fešák Hubert vnímá jako těžko specifikovatelné: *Ono se to fakt těžko odděluje. Protože okraj společnosti k sobě stejně lnul*. Jako důležité chápe to, že před revolucí nebyla taková škála možností seberealizace, "úniku ze stereotypu", a proto se lidé, kteří "chtěli vnímat jinak" přirozeně znali a potkávali. V důsledku je totiž „jedno“, co kdo dělá, podstatné je jak (a jestli nějak) smýšlí a v čem vidí (a hledá) *smysl*.

Obdobnou zkušenost vnímání alternativy popisuje i pan Tau. Intelektuální zaměření, zájem o zakázanou hudbu, literaturu a drogy pro něj znamenal nejen nutnost znát lidi, přes které se k informacím může dostat, ale zároveň mu pak nabízel i partnery, s nimiž své zážitky může debatovat a sdílet:

Jasně, jako třeba ta hudba byla spojovací článek ...

No, jasně, anebo potom takový ty lidi, co byli více intelektuálně zaměřeni. Tak nějaký věci ohledně čtení fejetonů vycházely samizdatem. (...) Číst různé bolševický knížky, zaměřený na to, jak někde Petr s Janou támhle na brigádě, na poli sekají trávu a pak za to nic nechťejí, protože to dělají pro naší republiku, tak kdo si o tom bude číst celej život. To si raději přečte nějakou knížku, i když to bude od našeho nebo zahraničního spisovatele. Kde se o těch věcech, které se nám nelíbily normálně psalo a normálně mluvilo. Takže jste se zase musela přes určitou skupinu lidí, který měli nějaký informace, vědomosti o něčem, tak když jste něco chtěla vědět, tak jste se musela přes ty informace k nim nějak dostat nebo se zkontaktovat. Nemůžete se bavit o nějakých chemickéjch nebo nějakých zákonech s někým, kdo támhle dojí krávy celý život. Pokud to nemá jako zálibu nebo nějaký vedlejší... si myslím, že to je úplně jedno, co kdo dělá, ale o co se zajímá. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Seznámení se s lidmi z různých částí tohoto alter-majoritního spektra přitom také opakovaně popisuje jako jistý typ danosti. Zájem o jiný náhled na realitu z jeho zkušenosti propojuje lidi a provazuje jejich koníčky. Stejný efekt má pak i společná zkušenost s represemi, protože "nikdo nekoukal na to, jestli jsi zavřenej za drogy nebo za politiku". Podstatné je "základní nastavení“.

Díky tomu, že jsme měli tu zkušenost s tou státní bezpečností, tak vlastně, to mohu říct, že ti lidé byli vlastně nějak všichni propojeni, protože měli společný zájmy. Okolo těch lidí, co byli z undergroundu a takových, o kterejch se psaly ty články v novinách, který to potom šli odsedět za něco úplně nemyslitelnýho, který hráli nějakou hudbu a podobně, tak jako i když jste se s nima neznala z klubu osobně, tak jste stejně byla předurčena k tomu, že se během toho života nějak potkáte. Ať už v kriminále, nebo pak potom venku. To se stávalo běžně. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Toto „základní“ nastavení a jeho *žitý* projev jsou v chápání tohoto alter-světa klíčové. Důraz, který na něj narátoři kladou, můžeme vidět na jejich vztahu k typickému symbolu období, kterým jsou dlouhé vlasy:

Říkali nám: „Kdo máš dlouhý vlas, nechod' mezi nás!“ Dlouhý vlasy znamenaly fandění bigbítu, ztotožňování se s hippies a taky k nějaký

opozici vůči bolševickému systému, vůči aktivitám SSSR. Taky to byl generační postoj. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Dlouhé vlasy v tomto světě představují, stejně jako alternativní, režimem nepreferovaná hudba, jakési vnější indikátory, deklaraci a/nebo příslib určitého postoje ke světu kolem. Samy o sobě však nestačí: jako důležité je vnímáno (pouze) přesvědčení, které za nimi stojí. Pan Tau je líčí jako samozřejmé porozumění beze slov či "nasrání na stejné věci", pro které je délka vlasů či úprava zevnějšku nejen nerelevantní, ale místy až zavádějící:

Ale jako to byla taková doba, že zkrátka jako že všichni co vypadali tak nějak vlasatý a nějak se svým způsobem přibližovali tomu Západu, tak jako jim vadili, že jo. Většina těch lidí nosili od těch osmdesátých let dlouhé vlasy, aniž by věděli proč a tak. Teprve na nějakých učilištích se to ukázalo. Tam bylo plno lidí z vesnice, který měli zkrátka dlouhé vlasy, protože nebyli u holiče. Ale že by k tomu měli nějaký přesvědčení nebo to - mně se dlouhé vlasy líbily od začátku. A nosím je jako celý život, tak k tomu nepotřebuju nějaký hnutí nebo tak. Jako když dneska tady začnou všichni nosit modré vlasy, tak já si je určitě nenabarvím namodro. Ale nabarvím si je tehdy, když se mi to bude líbit. Protože někdo nosí ty dlouhé vlasy proto, že to nosí jeho kamarádi, tak jako to nemá žádný mysl. Víím, že je akorát mylně zařazován mezi určitou skupinu lidí, kde právě ti to lidé mohou dělat negativní věci. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Jedinci, kteří nesdílejí naladění, smysl, ale pouze jeho vnější znaky, jsou obecně vykreslováni jako nebezpečí a potenciální zdroj problémů.

Jinou, barvitě líčenou ukázkou žité reality odporu představuje snaha o vyhnutí se vojenské službě za každou cenu. Vojna zde má hned několik významových rovin: představuje fyzické i symbolické oddělení od stejně, nenásilně a svobodně smýšlejících lidí (ostříhání) a začlenění do světa tupé, nemyslicí masy (útvár), která se jen nechává řídit a ponižovat (pucovat). Nenastoupení vojenské služby pro narátory nese význam odmítnutí participace na tomto šikanujícím mechanismu, které je ryzím zosobněním komunismu, a zároveň vyjádření vlastní autonomie a sebeurčení:

... my jsme samozřejmě nechtěli do armády: za prvé, protože to byla komunistická armáda, a vůbec za druhé jsme byli hippies, takže prostě pacifisti a tak dále, a nechtěli jsme se nechat ostříhat a nechtěli jsme ty zelený dekly. Tehdy ti důstojníci to bylo strašný, měli vyšli deváté třídy, takže my bychom tam nepřežili, kdyby tě měl takový kretén nějak pucovat. . [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Proces, strategie a zejména výsledek tohoto odporu jsou přitom předmětem morálního hodnocení i zdrojem prestiže. Křemílek ve svém vyprávění demonstruje rozsah těchto praktik prostřednictvím sdíleného přesvědčení: *Každej, kdo neměl modrou knížku byl blb*. Nutno dodat, že jemu samotnému se z útvaru podařilo vymanit až po lámání rukou a dvou zinscenovaných pokusech o sebevraždu.

Zájem o sebe-realizaci (jako antipod pasivního přijetí toho co jest) na pozadí široce sdílené normy slušnosti a respektu je vykreslován jako rys charakterizující tuto alternativní společnost na okraji či pod (under) jako celek. Na jedné straně tento zájem slouží vypravěčům jako definiční parametr vytvářející symbolickou hranici mezi "my" a "oni", na straně druhé pak působí jako produktivní prvek propojování rozmanitosti alter či under-skupin napříč jejich jednotlivými zájmy²⁴.

Pakliže je alternativní scéna jako celek popisována v kategoriích máničky, somráci, toxíci, underground, pražská galérka a řadou dalších, co je pak oním specifickým rysem, kterým se vyznačuje (a vyděluje) konkrétně skupina kolem drog? A na jakých principech toto sebe-vymezení a vydělení toxiků stojí?

A třeba zrovna ty drogy, je to o tom že... Já jsem o tom přemýšlel v tomhle slova smyslu, že ty drogy, to je jako když vám někdo půjčí štafle, jo. Jsem nespokojený uvnitř té zdi a teď vám někdo půjčí štafle a řekne hele, teď se mrkni tam ven. A teď to vidíte. A teď vám ty štafle zase vezmou a tys to viděl a ostatní to neviděli. Když jim budete vyprávět, tak prostě to nepochopí. Nikdo vás nikdy nebude chápat. Ale v tomhleto slova smyslu právě funguje i to rozšíření vědomí. To už není jenom o tom... o oficiálně jsoucích věcech, které si člověk může ohmatat a které jsou nějak prokazatelný, které můžete někomu ukázat. Nebo který můžete někomu dát přečíst.... Ne, to jsou věci pocitové. A jsou i věci jako, že prostě... to se mi hrozně těžko vysvětluje.

Šedá zóna je za tou zdí?

Ne. Šedá zóna je uvnitř. A venku jsou ty barvy. Tam je ta kreativita.

[TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Metafora, kterou Fešák Hubert ve svém líčení nabízí, jako přibližovací objektiv odhaluje několik rysů typických i pro ostatní vyprávění o braní drog a světě kolem nich. Štafle/drogy nesymbolizují pouze únik z šedi normalizované normality, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale představují přesah transpersonálního charakteru. Sebe-

²⁴ Někteří narátoři působivě líčí pozdější diferenciaci jednotlivých skupin, obzvláště podsvětí, undergroundu, mániček a toxikomanů. Tomuto tématu se s ohledem k rozsahu své práce bohužel nemohu

realizace ve formě kreativity a spirituálního hledání je motivací, která se v různých podobách objevuje prakticky ve všech naracích původní drogové komunity. Na pozadí zájmů o činnosti a informace, které nejsou v majoritní společnosti dostupné, krystalizuje vnitřní hledání, proces vyjití ze sebe, který přesahuje individuální zkušenost a vědomí.

Vlastně teď to vím zpětně, že celý život já jsem hledal - to zní hodně vznešeně, ale je to pravda - já jsem v tom hledal, co mi teď dává ta nauka, to znamená smysl, proč jsem tady. Z důvodu vnitřního. A myslím, v tehdejší době, všichni co jsme se tam rekrutovali, tak to bylo o tom, že my jsme tehdy neměli žádný přísun informací... Tam byla jedná knížka, která se jmenovala Jóga, v takovém žlutém balení. Ty knížky prostě tady nebyly k sehnání. To bylo jak za Husa, spálili všechno. Takže my jsme tohle hledali. Nějaký Ferlinghetti a Ginsberg, jako přefiltrovaně to vlastně bylo furt o tom. Takže já vím, že ty drogy jsem opakovaně bral proto, že jsem prostě toužil po tom najít nějakou cestu k sobě, k tomu svému pravému já, který není tady závislý jenom na tom biologickém životě. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Většina lidí, která v tom žila právě a neměla tu tendenci jako my, tak to vůbec nevnímali. Pro ně to byla realita, kterou znali. Ale my jsme právě měli to vnitřní hledání, to pnutí. Proto jsme se také společně sešli potom. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Jako důležitý aspekt této cesty sebe-realizace Fešák Hubert akcentuje atmosféru upřímnosti a otevřenosti. Tu chápe jako předpoklad i jako sebe-potvrzující produkt sdílející pospolitosti. Důvěrnost, která je možná právě ve společenství stejně naladěných a respektujících lidí, kteří „ví“, je cestou za vlastní hranice a limity. Nesdělitelnost překonávaná *sdílením*.

Jeden možná z úžasných fenoménů pervitinu je upřímnost, alespoň na počátku. A je zvláštní, když se setkáte s lidma, kteří něco hledají, tak bez nějaké otevřenosti těžko něco najdete. Ten pervitin to dokázal. Jo, že opravdu lidé přišli na to, že prostě najednou z nich vypadnul problém, že jo. On to extra nějak neřešil jako, ale věděli jsme, že jdeme nějakou těžkou cestou, každý šel jinou a v podstatě nevíme co, ale jsme v tom spolu. Kdežto dneska je to takové individuální. Tady jsem já a kdo je víc. Já myslím, takhle, že ten pervitin nám umožňoval vyjití ze sebe. Kdežto dneska, dneska ne, dneska už to nejde. Dneska ne, dneska pervitin udělá z člověka siláka, ale ze sebe vyjít nemůže, protože to bude zase posera. Myslím, že tehdy to šlo. Takže je to zvláštní, ale myslím si, že jsme si tehdy dokázali sdělovat i slabosti. Že ta duše byla otevřená, že člověk neměl žádný zábrany. Nebylo proč, protože jsme si tehdy dokázali sdělovat i slabosti. Takže jak to z člověka šlo, neměl žádný

zábrany. Neměl obavu, že by ten druhý nějak zneužil to, co mu řekl ve slabé chvíli. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Toto pojetí otevřenosti pro narátory nepředstavuje pouze vyjádření osobní sounáležitosti a důvěry. Jeho další roviny - rizika i potenciálu - vysvítají skrze reprezentace toho, čím pro původní komunitu droga je. Droga totiž neznámá jen symbol Západu, spojení s beatnickou generací a zakázanou kulturou. Představuje ceněný prostředek, cestu, skrze níž je možné nejen vystoupení z běžné reality, ale i vystoupení ze sebe sama. Představuje totiž katalyzátor, který zesiluje vše, co je uvnitř:

... se pak ukazuje to, jak člověk je vevnitř, co má v sobě. Ten perník vám hodně ukáže, on vás prostě odhalí. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

To znamená, že není samospasitelný, a pokud máte nějaký potenciál, tak ho dokáže znásobit, pokud jste schopna ten potenciál nějak doplňovat, tak to funguje. Ovšem pokud jenom sedíte v podstatě a necháte ten potenciál být, už si nic nepřidáváte, tak ta látka už nemá co. To znamená, že si vezme všechno, co ve vás je a prostě tím to končí. (...) Je velikánský rozdíl, teď si to uvědomuji, když člověk ještě díky němu, když ten cíl je seberealizace a... já to zjednoduším, lepší než to říkat složitými slovy. Když někdo zjistí, že mu ten pervitin zvyšuje sebevědomí a že se cítí jako silný a úžasný ve společnosti a bude ho brát kvůli tomu, tak ho sebere v hrozně krátké době. Jo? To prostě nefunguje. Ten člověk v podstatě nic nemá a něco by chtěl. To nejde. Tam musí být něco za něco. A stejně si ten pervitin něco vezme, když do toho člověk furt něco nepřidává. On je to sice zesilovač, nějaký katalyzátor, ale když nemá co katalyzovat, tak prostě nefunguje. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Narátoři shodně líčí nenáruživý charakter života s drogou. Drogy (potažmo s nimi spojené prožitky) jsou jednoznačně vnímány jako zábava a veliký koníček, ale nepředstavují jediný zájem, středobod života. Nejsou řešením problémů, ale prostředkem ke zpříjemnění a zintenzivnění společného času. Lidé, kteří je užívají, mají řadu dalších zájmů a droga pro ně znamená jeden z možných "hnacích motorů", způsobů, jak si rozšířit obzory či vnímání, možnosti i tvořivost.

Lidé brali ty drogy - každý to bral kvůli něčemu jinému. Ale tady z těch lidí, kteří to brali tenkrát v období ty totality, nikdo nebral, protože si tím řešil nějaký problém svůj. Takový lidé tam nechodili.(...) Já si tu drogu vezmu ve chvíli, když na ni mám chuť. Ale ne, ve chvíli, kdy mám nějaký problém. To je nesmysl. A ti všichni, co s tím něco mají, to dobře vědí. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Tato odlišnost v přístupu je popisována i jako zdroj pozdějšího "nepochopení" mezi jednotlivými skupinami v rámci jedné drogové komunity. Zatímco "starší" (si) drogy užívají, když si "*chtějí udělat hezkej time*", mladší generace uživatelů popisuje svůj přístup jako "hned a co nejvíc" či jako "*my jsme chtěli ty nástupy*". Obdobný postoj "mladších" Křemílek líčí nejen ve vztahu k lékům a injekční aplikaci, ale i v kontextu přírodních drog:

Občas jsme od nich [pozn. od „starších huličů“] něco dostali nebo vydyndali. Oni se o to nějak neškrtili. Ale strašně se divili naší náruživosti. Divili se tomu, že chceme všechno. Ale když jsme po nich něco chtěli, tam nám to dali. Dostali jsme od nich třeba plechovku od Nivey plnou oleje z trávy, fakt silný. My jsme takovou plechovku vyhulili za noc na mejdanu. S úsměvem kroutili hlavama: „Ty vole, to nemá cenu.“ Ať byl z nich kdo jakékoli, tak nikdy neodděloval od drog duchovní vztah. [TRANSKRIPT 8: CVRČEK]

Jakkoli tato odlišnost v motivaci, potažmo přístupu jednotlivé skupinky odlišovala a později vnitřně diferencovala (mladší narátoři se jako "mladší" výslovně označují a v rozhovorech věnují množství prostoru popisům "nosu nahoru" a "něco víc" generace starších, již etablovaných), jako deklasující není v komunitě vnímána samotná náruživost braní, ale nezáměrnost rozhodnutí. Záměr brát drogy ať z jakýchkoliv důvodů je chápán jako legitimní, pakliže je výrazem uvědomělé volby. Braní pro efekt či kvůli někomu narátoři vykreslují jako dětinské ("malej a blbej", jen "frajeřina"), zbytečné ("směšné důvody") a beze *smyslu*. Typickou ukázkou tohoto postoje odhaluje Vochomůrka v rámci popisu svého pohledu na ženy²⁵ v drogové komunitě:

Mě to iritovalo tenkrát a irituje mě to i dneska. Že vůbec ženský berou. To mě vždycky lezlo na nervy, když jsem viděl buchetku, která je upravená a dělá kraviny, tak mě to lezlo na nervy. U chlápků jsem to toleroval, to mi přišlo přirozený. Protože jsme se s tím byli schopni nějak poprat. Byli jsme schopní se postarat sami o sebe. Ženský mi připadaly, že braly kvůli tomu, že bral jejich starej. Že je to spolčko jenom kvůli nějaký věci, že to nebylo rozhodnutí, že by přišla na kvartýr a řekla: „já chci tohle a tohle“. Spíš přišla s typem. Možná to tak frčí do dneška. Takhle se mi to jevílo. I když je fakt, měl jsem kámošku, která vařila brauna a byla nedostižná. Opravdu byla šikovná, jediná buхта snad, kterou jsem znal a vařila. [TRANSKRIPT 3: VOCHOMŮRKA]

Ne-záměrnost, absence vlastního rozhodnutí či vědomí "proč" brát je častým předmětem hodnocení narátorů. Reflektovány jsou přitom jak motivace, tedy proč

²⁵ Tématiku genderové stereotypizace a jejích efektů nerozvíjím s ohledem k obsahovému zaměření své práce a omezenému vzorku dat

vůbec drogy jedinec brát *chce* (přikládáný smysl), tak účel, tj. k čemu má droga a její sdílení *sloužit* (deklarované i skryté úmysly).

Uvádění někoho druhého do změněných stavů vědomí, jakékoliv využívání efektů drogy za účelem osobního prospěchu je široce odsuzováno, a to i v případě hierarchicky vysoce postavených jedinců²⁶. Je popisováno jako "podělání", které je z podstaty efektu drogy možné, ale morálně nekorektní²⁷.

S tím jsme také koketovali kolikrát a je fakt, s čistým svědomím můžu říct, že jsem nikdy nikoho takhle nepodělal, i když by to krásně šlo. Je fakt, že někdy, někdy jsem poprosil o něco nesmyslného, protože člověk na pervitinu má hroznou slabost pro hezké maličkosti. Je na nich závislý. (...) A když přijdete k někomu a dáte mu fakt dobrý pervitin, ten člověk ho nikdy neměl, tak je v tu ránu ochotný vám dát, na co si ukážete. Je k vám tak hrozně přátelský, že když přijdete na návštěvu - já vím, že se to zdá neuvěřitelné - ale řeknete: "hele, ty máš pěkný počítač", opravdu jsou lidi, které naladíte a oni vám řeknou: "však si to vezmi. Však si koupím jiný. Já ho nepotřebuji, jestli ho fakt chceš, tak si ho vezmi". To prostě jde. Dá se takhle zneužít ten pervitin, dá. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

3.1.2 Drogy jako společenství pro vyvolené

Ve svých vyprávěních věnují narátoři mnoho prostoru popisům nevymezenosti hranic a prolínání mezi jednotlivými skupinami alternativního "okraje" společnosti. Skrze společné koníčky, vidění světa a společný zájem o způsob prožívání, který není v majoritní společnosti obvyklý, vykreslují jakousi společnou linii charakteru tehdejšího alternativního světa. Vedle tohoto procesu oddělování alternativy od více či méně konformní šedé masy však v promluvách vnitřně diferencují a označují i jednotlivé skupiny, s nimiž se v nějakém ohledu ztotožňují, které hodnotí anebo se vůči nim vymezují. Jednou z identit, která v příbězích nabývá velmi difúzního a proměnlivého charakteru a vůči níž narátoři zaujímají (ať jakýkoliv) hodnotící postoj nejčastěji, je identita máničky.

Jako my jsme byli takhle zařazení mezi máničky, v té době jako mezi somráky, jak oni to nazývali, protože jsme nosili takový dlouhý kabáty vojenský, a takovýhle věci. Nosili jsme všichni dlouhý vlasy,

²⁶ Freud, který stál u znovu-objevení patentu na pervitin a byl považován za hierarchicky nejvýše postaveného člověka komunity, je spojován a hodnocen v kontextu typicky dvou situací: vlastního výzkumu/hledání antidepresiva účinkujícího okamžitě, v rámci kterého své produkty testoval na lidech, a v souvislosti s homosexualitou, kde jsou drogy vykreslovány jako jeho prostředek k navazování kontaktů. I v případech, kdy narátoři tyto skutečnosti nechtějí hodnotit, tento rámec sami zmiňují a sdílí

²⁷ Síla tohoto normativu variuje v závislosti na míře poškození "objektu" zneužití a postavení jeho aktérů

chodili jsme na stejnou muziku. Stýkali jsme se pak i na stejných místech. Když jsme jeli na koncerty, tak nám vypravovali speciální vlaky. Jak teď vozí ty fanoušky fotbalový, tak vozili takhle nás. Z koncertů, zpravidla to končilo, koncert končil tak, že tam byla policie, která vás buď zatýkala, nebo nás tam rozháněli různě.

[TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Pan Tau ve svém vyprávění popisuje, jak byly jednotlivé skupiny označovány a klasifikovány vnějším okolím skrze dostupné interpretační klíče (společné zájmy, móda, vlasy). Vzhledem k tomu, že rodící se toxikomanská subkultura vykazovala stejné vnější znaky, byla často zahrnována pod kategorii máničky. Někteří narátoři toto označení sdílí, jiní se od něj - stejně jako pan Tau – svou promluvou jasně distancují. I ti z narátorů, kteří toto označení přijímají a aktivně jej používají pro svou sebe prezentaci, ovšem galerii tohoto labelu dále vnitřně diferencují a vykreslují rozmanitost podob, kterých figura „máničky“ nabývá:

... a tam to bylo rozdělený. Jedna parta, to jsme byli my, kolem toho Freuda, který jsme fetovali, zneužívali psychotropní látky. Druhá ta parta, která tam chodila, to byli vlastně ... ti se opíjeli ... to byli hudebníci. K těm Zpěvákům chodil <jméno>, <jméno>, <název skupiny>, <název skupiny>, tak to byla druhá skupina. Třetí skupina, to byla, tam chodili ragbisti, co byli z Pragovky a ze Sparty a reprezentanti ragbyový, a ti se tam chodili prát. Takže to byli tři takový: feťáci, alkoholici a rváči. Ale žili jsme tam jako v symbióze, že občas tam nějaká facka padla, nebo jsme se špičkovali, jo, ale drželi jsme jako pohromadě. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Toto rozdělení rozvíjí i jiní narátoři. Primárním klíčem, který narátoři používají pro odlišení vnitřních sub-skupin, je (preferovaný) prostředek ke změněnému stavu vědomí (drogy, alkohol etc.). Ten v jejich popisech často splývá s hodnocením záměru obou typů aktérů, „alkáčů“ a „toxiků“:

Jeden tábor, to byli lidi,co brali drogy, hlavně. A ten druhej to byli takoví ti alkáči. Dneska se to rozděluje na ty, co choděj právě po těch hospodách. Takže jedna partička, co byli z Bráníka, tak chodili na Kovárnu na <jméno skupiny> a podobně, že jo. Tak ty kluky co znám, tak ti chodili na do jedný hospody a chlastali tam spolu. Ti drogy občas vyzkoušeli, občas si zahulili a tohle, ale spíš byli u toho chlastu. Tam byli k vidění denně. Já jsem byl takovej akčnější. Mi vyhovovalo něco jinýho. Chtěl jsem vědět něco víc a zkoumat.

[TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Takže no tam nás sbírali na Žofině, pak se chodilo hodně do Slávie, to byla taková perníkařská taky bašta.

Ta Slávie naproti divadla?

No, kavárna Slávie.

To byla perníkařská bašta?

No jasně. No protože perníkaři nepili pivo, že jo. Takže my jsme do hospod jako nějaký flekový, to bylo pro ty máničky, co pili pivo k Pavlovi a ke Šnelům a tak. My jsme chodili tam kde no, takže do vinárny a tak dále no. [TRANSKRIPT 3: CVRČEK]

Nepití alkoholu²⁸ jako definiční znak toxiků a ne-prostupování hranic těchto dvou (tox a alko) světů, které se "baví" jiným způsobem a na jiných místech, je přítomna v celé řadě rozhovorů²⁹. Jednotlivé skupiny se volně propojují skrze společné zájmy a místa, ale trvalejší vazby rozvíjí pouze s lidmi "stejně preference". Předmětem hodnocení tohoto upřednostňování drogy či alkoholu jsou především efekty těchto mediátorů (pasivita alkoholu - aktivita drog, vč. tlumivých) a s nimi spojené motivace lidí pro jejich užití (zapomnění u piva - užití si akce – spiritualita a tvořivost). "Toxíci" kladou důraz na „akčnost“ experimentování, kreativitu, hlubší prožitek a (transpersonální) hledání. S (alko)máničkami se potkávají na společných akcích, kde sdílí zážitek, stejně jako represe, které tyto akce provází. Jako skupiny jsou „spřízněny volbou“ ne-smíření se i zkušeností vnějšího tlaku, jejich cíle jsou však chápány odlišně. Prolnutí těchto skupin je tak popisováno jako situační a organické, zároveň však jen krátkodobé. Běžné "alkoholiky", akceptující realitu světa kolem sebe, pak narátoři vnímají jako "odpad", a to státem tolerovaný³⁰.

Že třeba hardrock nebo bigbítová scéna, to se chodilo na kvalitní bigbít, bez toho si ten život nedokážu vůbec představit. Poslouchala se taková muzika, chodilo se na koncerty, takže určitě. A to společenství, když byl někde koncert a byli tam i lidé, kteří nefetovali, tak se nijak nevymezovali mezi těma lidma, chlastali společně a bez problémů se mezi nimi pohybovali. Byli všichni zapálení tou hudbou a to je sjednocovalo, a to bylo v pohodě. Takže nic se nedělo a nic mezi nimi nejiskřilo. Určitě tam bylo a to bylo zajímavý, že existovaly určité skupiny... to vyhranění té staré gardy a to bude asi ono. Perníkaři byli takoví hrdí na to, ne jako ti dědkové, co dědkové, my jsme jako ty dědky brali i ty chlapi v těch montérkách, kteří sedávali u těch svých deseti piv a to pro nás byl naprostý odpad, se kterým se absolutně nemá cenu bavit, protože není o čem. Asi to bylo dáno tím, že oni byli smíření s tím, že ráno vezmu píchačky, že si to odpíchnu a pak jdu na těch deset a pak

²⁸ Je relevantní pro období "řízené narkomanie", jak ji označuje narátor Cvrček, tj. období cíleného hledání a užívání drog. Etapa před tímto obdobím je popisována jako "chození na koncerty do hospody a občasné sezobnutí prášku". Je chápána jako zatím necílená aktivita neexistující skupiny, v popisech o této době k diferenciaci nedocházelo.

²⁹ V rozhovoru č. 8 narátor vysvětluje, že vyhýbání se alkoholu má i praktický rozměr. V kombinaci s alkoholem obzvláště budivé drogy vyvolávají psychózy

³⁰ Úryvek zachycuje jeden z mnoha morálně hodnotících výroků, které se objevují napříč všemi rozhovory. Vztah k alkoholu je konstruován jako to, co "My" neděláme. Narátoři alkohol pijí až poté, co přestanou brát drogy. Příklady zkřížené závislosti jsou vzácné a jsou uváděny výhradně v kontextu užívání tlumivých drog v době porevoluční

přijdu domu tam se poblíju, zbiju ženu a jdu spát. A to je celý. Jo, tak takhle jsme to asi brali. Také tam byla i nějaké iluze svobody v tom braní těch drog, protože tady to oni zakazují a tady je povoleno chlastat deset piv, a my to neděláme a my si jdeme svojí cestou a děláme to, co se nám líbí. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Vnitřní hranice skupin „My“ a „oni“ uvnitř společenství ne-smířených jsou tak v tomto kontextu formovány nejen prostřednictvím onoho společného vyladění („nastavení“), ale i odlišných záměrů proč pít nebo brát, resp. odlišných účinků (sebe-aktivizace a hledání - utlumení).

Tyto aspekty nastavení a motivace, toho, jak svět vnímáme a „co“ vlastně chceme, narátoři akcentují zejména v kontextu seznámení se s drogou a iniciací do skupiny, pro které je zásadní.

... člověk, který dříve bral drogy, tak musel být kreativní - protože dostat se k drogám, tak to byl opravdu problém. Buď si je musel dokázat vyrobit a nebo se musel dostat do komunity, která jen tak mezi sebe nepřijala. To už musel být nějak nastavený, jo. Prostě dneska ta snadnost, ta lehká dostupnost k tý droze, je tak, že prostě, když mám prachy, tak mám drogu. Možná, že je to i důvod, proč se dříve do té komunity těch feťáků neinfiltrovali takový ti neřádi. Dneska si to prostě může koupit kdokoli. Dříve byla vlastně ta droga nějakým způsobem chráněna. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Fešák Hubert ve svém výroku odhaluje hned několik rysů, které jsou typické pro všechna vyprávění o původní komunitě: její uzavřenost a exkluzivitu, selektivitu rekrutace, způsob iniciace a hlavní strategie jak se dostat k droze. Člověk, který si drogu sám neumí vyrobit, se k ní může dostat pouze prostřednictvím někoho známého. Tato známost slibuje možný "experiment" s drogou, sama o sobě však vůbec nezaručuje vstup do komunity nebo party. Jak na mnohých příkladech narátoři ukazují, je seznámení s drogou, ono "dání ochutnat", možná, obvykle však zcela jednorázová aktivita.

Anebo jsme jezdili na diskotéky. Na diskotéky, na koncerty, kde jsme byli třeba do dvou do tří do rána. A právěže někdo cizí a my jsme byli ti frajeři, o kterých se říkalo, že to jsou ti, co berou drogy. A takže, když někdo chtěl, tak hned nás pozval domů a že si zafetuje. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Jiný příklad náhodného seznámení popisuje pan Cvrček:

Jo jasně no, to si vzpomínám, to jsem byl na zábavě v Hrnčírích to je za Prahou a já jsem hrozně expresivně tančil, což mi zůstalo do dneška a najednou prostě někdo říká: „hele někdo se chce s tebou

seznámit“ tak mě přitáhli ke stolu a tam byl Jirka Freud, který byl homosexuál, že jo. Hrozně jsem se mu líbil, no a začal mě tam kreslit nějaký šílený takový schizoidní obrázky a tak, a pak jako říká, že by mi něco dal, jestli to nechci zkusit, že budu ještě líp tančit, no tak jsem to - to se tehdy pilo, to tehdy ještě nebyl ten pervitin krystalizovaný -, tak jsem to vypil. No byla to paráda.

To byl ten 75, jo?

No.

No tak jsi to vypil a co?

No najednou jsem zjistil, že mě to tam nebaví, že je to hrozně přízemní všechno, tak jsem utekl pěšky domů vlastně asi při dvacetistupňovém mrazu jsem šel dvacet kilometrů pěšky. Krásně bylo teplo, krajina byla zajímavá, no a měl jsem pocit, že rozumím nekonečnu. [TRANSKRIPT 8: CVRČEK]

Obzvláště barvitě pak líčí svou první ochutnávku pan Pepin z Jižních Čech. S pervitinem se náhodou seznámil přes svého kamaráda, který mu to "zařídil" a přivedl ho k právě probíhajícímu varu v Praze. Prvotní okouzlení z domácí laboratoře, obdiv i touha ochutnat. Svoji první dávku si nechává aplikovat přímo od vařiče. Pepin si užívá první euforii i první psychózu³¹ - efekty, o nichž nic nevěděl. Když po třech dnech bloudění ve městě, které nezná, potkává vařiče, líčí jejich interakci takto:

Pak jsem ho potkal asi za tři dny, taky náhodou a byl jsem úplně vyřízenej. Teď jsem tam v těch krátkých kalhotech, měl jsem hlad a ... no a potkal jsem ho tam.

"Prosím tě, dej mi."

- "No, ty teda vypadáš." Asi jsem musel vypadat hrozně.

- "Běž se někam vyspat..."

"Tak mě vem k sobě."

- "Ne, to nejde."

Já jsem furt nechápal proč. Já jsem si myslel, že ty lidi drží spolu, jako tady. A on říká: "Ne, byls tam u mě na jednu dávku, na chvíli a tím to skončilo prostě." Já jsem to hodně dlouho nemohl pochopit. Proč? No až potom, když jsem tam přijel po roce, tak jsem byl už zkušenější ... A on říká: "Tak už víš proč?" Oni se snažili bejt v ústraní. Aby na ně nebyla poutaná pozornost. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Ačkoli se procedura uvedení k droze odehrála prostřednictvím dohození, „zařízení“ (zaručení se), zůstává pro cizince, jak o něm příznačně mluví Schütz³², u pouhého vyzkoušení.

³¹ Psychózy jsou vyvolány abnormálními biochemickými pochody v mozku, do nichž mohou intervenovat genetické předpoklady. Jde o závažný duševní stav, který lze definovat jako neschopnost chovat se a jednat v souladu s okolnostmi. Z tohoto důvodu může být i smrtelná. V kontextu užívání drog je zmiňována v důsledku dlouhodobého užívání a/nebo nečistoty produktu.

³² Cizinec je člověk bez minulosti, nemá status a nevyznává "idoly kmene". (Soukup 2004)

To, co je (nejen) těmto popisům nárazového experimentu společné, je charakter neinformovanosti v průběhu seznámení s drogou. Narátoři líčí - ať už vlastní či cizí - jednorázové či náhodné pokusy v intencích "kdo měl zájem", případně je uvádějí do souvislosti s vedlejšími zájmy "poskytovatele" drogy. V žádné z narácí však toto seznámení neznamena vstup do komunity. Pepinovo spoléhání na normu "držení spolu" představuje nefunkční strategii, neboť tato norma se vztahuje pouze na ty, které definujeme jako "My" – nikoli na cizince-zkoušeče.

Normu "držení spolu" pak můžeme vidět v narácích i z druhé perspektivy, tedy z pozice insidera:

Takže tam už se to hnulo nějakým jiným směrem, protože já jsem si konečně mezi těmi lidmi, byť byli dost různorodí, nebyl každý intelektuál nebo umělec, ale bylo to opravdu široké spektrum lidí, že ale přes to všechno nás spojovalo nějakou solidaritou. Ale to nebyla žádná solidarita v uvozovkách. My jsme věděli, že jsme prostě jiní. Že jsme jiní než ti ostatní venku. A že prostě, no bylo to hodně sounáležitý, lidi si dokázali pomoci a že to mělo... ono to pro mě hodně znamenalo. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Hubert zde popisuje prožitek blízký více členům komunity. Sounáležitost, pospolitost a vzájemné propojení (nejen) vědomí a prožívání, které jsou možné jen v rámci tohoto uzavřeného společenství, představují zároveň rys, který pocit výlučnosti a sdílení zesiluje.

... nikoho to nezvýhodňovalo, nikam ho to neodsouvalo, a více méně asi ty vztahy v té komunitě feťácký před revolucí, byly spíše o tom, že ta droga a užívání té drogy a tom že se to drží pod pokličkou, že se to nikde venku obyčejný člověk nedověděl, tak vytvářelo naopak pocit solidarity, sounáležitosti nějaké uzavřené komunity a člověk jako, možná to bude znít paradoxně, ale měl i nějaký pocit, že někam patří. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Tuto sounáležitost popisují narátoři jako rys a zároveň produkt specifické a vybrané společnosti. Stát se její součástí vyžaduje nejen vhodné konexe a společné zájmy, ale i to, co nazývají "vnitřní strukturou". Právě její absenci vnímají jako jeden ze zdrojů pozdější koroze principů a norem původního společenství:

Původní čistá myšlenka se posléze začala rozpadat a začala se z toho stávat prostě - bralo čím dál víc lidí, kteří na to neměli prostě tu vnitřní strukturu, takže to začalo prostě, jev, který vlastně potom mě vadil taky, jo. Že ten perník se začal prodávat nedodělanej, nečistej. To už na konci sedmdesátých let začalo právě fungovat. Začali brát

mladí lidé, kteří na to nebyli připraveni a dělali blbosti, že jo. A stále se to zhoršovalo potom od té doby. [TRANSKRIPT 8: CVRČEK]

Hubert důležitost této struktury a příčinu celé "katastrofy" klade do souvislosti s již zmiňovanou podstatou drogy, kterou chápe jako katalyzátor:

To je musí časem semlít, na to musí mít člověk nějakou kapacitu duševní, aby to vůbec zvládal. A vím, že jsem byl docela slušný prorok, takže, když se ty drogy dostaly mezi kriminálníky, vyložené tu sebranku, která je schopná všeho, tak to samozřejmě nadělalo obrovskou paseku. Ať, když už to berou sami, to uvolňuje ... to je zvláštní, je to stimulant, znásobuje asi cokoli, co... když je v člověku něco špatného, tak to ještě více zesílí a když je něco dobrého, tak to může také zesílit, že jo. Takže to je, myslím, hlavní příčina a katastrofa, že to prosáklo tam, kam nemělo. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Čím se tedy vyznačovalo původní společenství? Na jakém základě docházelo k iniciaci? Co ji provázelo? A jaké povinnosti s sebou neslo "stát" se součástí této komunity?

Pan Cvrček popisuje počáteční atmosféru kreativity a otevřenosti, společné aktivity a praktiky, ale i rysy, které se objevují až později:

No tak já jsem vlastně tehdy, tehdy se bralo tak, že to byla bezvadná doba, protože to jsme byli fakt jako by uzavřená společnost, bylo nás plácnu sto v Praze maximálně, vařiči slavný dobrý byli čtyři, takže se přesně dopředu vědělo mezi náma, kdy kdo bude vařit, kdy to bude, neplatili jsme za to, bylo to zadarmo prostě, no maximálně jsme někde sehnali solutany nebo co, jako spíš ne, protože by se to mělo, ale že nám to přišlo blbý jako no a v těch bytech se, se prostě pak trávil čas no to bylo hrozně hezký. No to byli lidi, který se znali a tak jsme si povídali, kreslili jsme, já jsem napsal, dostal výborný model u Ječmínka, tak jsem normálně okamžitě potřeboval psát, tak jsem vzal roli papíru a tu jsem popsal. Pak to ta jedna holka přepsala na stroji a jak jsem chodil s Nandou Klímovou, což byla dcera Ivana Klímy do třídy, tak jsem ji to dal a ta to dala tátovi a ten byl úplně nadšený. Pak to vyšlo u Škvoreckýho v Kanadě v samizdatu. No takže to byly takový, to byla taková ta nejkrásnější doba, protože to jsem ty účinky ty drogy teprve poznával, bralo se jen občas, tam prostě to nebylo denně k dispozici, že jo. Takže já nevím my jsme brali jednou, dvakrát za měsíc a jenom s lidma, který jsme znali, takže tam nebyly žádný paranoi, stíhy nic, tam ještě jako prostě nebylo, že by nás sbírali a prostě to nějak zavírali. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Jako důležité parametry pro více než jen letmý vstup na pole drog prostřednictvím této komunity líčí pan Tau zájem a způsob jednání. V opozici k

přístupu "všechno a hned" je spojuje se slušností a určitými zásadami, které podle něj "k věci patří". Nezáleží na tom, odkud člověk je a co dělá, ale na tom, jak se chová. Jeho chování je vizitkou, která mu buď otevírá nebo zcela zabouchne dveře: na rozdíl od doby pozdější, kdy se lidé "můžou chovat jak chtějí, protože je nikdo nezná a nikdo o nich nic neví", je svět - obzvláště svět tohoto společenství - provázán sítí referencí a nikdo v něm není bez minulosti. O stejném rámci slušnosti referuje i příslušník druhé generace komunity, byť již z jiného úhlu:

Já jsem se od těch dob v průběhu celý svý drogový kariéry setkal milionkrát s tím, že nějaký starší toxík - tak jako starší lidi říkají: „Dneska ta mládež!“ - tak úplně stejně jsou ty veteráni schopný říkat, že za těch starejch časů to bylo jinak, že se lidi chovali hezky, že se k sobě chovali slušně a že se teď k sobě chovaj jako svině. Není to pravda, nikdy nic takového neexistovalo. Starý dobrý časy mezi lidma nikdy nebyly, jakmile šlo o drogy, tak každý přátelství bylo nabouraný. Každý, kdo chtěl fungovat v týhle komunitě, musel polykat svinstva nebo je sám dělat. O tom žádná. A ve všech dobách bylo to svinstvo stejný. To bych byl rád, kdyby tam bylo, protože se určitě setkáte s těma tendencema, že vám nějaký lidi budou vyprávět píčoviny, že se k sobě lidi kdysi chovali hezky. Není to pravda. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

či na jiném místě

Když budeš mluvit se starejma toxíkama, tak mluví o tom, jak to bylo za bolševika všechno skvělý, jak se chovali všichni čestně, a to je úplnej nesmysl. To je pověra úplně nejdebnější. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Slušnost je i pro pana Křemílka důležitým aspektem komunity, hodnocení podle tohoto definičního kritéria je však opačné. Svým vyjádřením pak tento zjevně sdílený mýtus původní čistoty společenství Nás toxíků za starých časů vědomě zpochybňuje.

Jiný rys, který zmiňují narátoři v souvislosti se skutečným vstupem do skupiny jako funkční, je užitečnost. Uzavřená společnost mezi sebe nikoho nepouští a jediný způsob, jak se do ní dostat, je líčena jako "být prospěšný".

Asi nejuzavřenější byla ta parta kolem drog. A do tý party, to vlastně nebylo moc rozšířený, tady tyhle, protože to bylo vlastně extrémní v tý společnosti, kde vlastně jsem v tý době znal tak dvě stě lidí, kteří experimentovali s těma drogama. Znali jsme se všichni navzájem a chodili jsme do jedněch a těch samých hospod, chodili jsme na mejdany jedni a ti samý lidi, chodili jsme za muzikou jedni a ti samí lidi. Takže to byla uzavřená společnost a do ty party se nikdo novej

nějak moc nedostal. Dostal se tam jedině v případě, když měl přístup k drogám a mohl by být nějakým způsobem pro tu partu prospěšný. Že pracuje v nemocnici, že má peníze, nebo chalupu, kam se dá jezdit, jo. Musel mí nějakou výhodu, jinak prostě do tý party nemohl.

[TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Funkčnost strategie prospěšnosti se však jeví též jako určitým způsobem omezená, jak je vidět na příkladu již zmiňovaného pana Pepina. Ten po své první zkušenosti s pervitinem zcela propadl jeho kouzlu a rozhodl se život zasvětit umění se ho naučit. Jak mnohokrát zmiňuje, najít někoho, kdo ho to naučí a tomu obětovat vše. Naučit se vařit, mít pravidelný přísun a "stát se hrdinou". Pan Pepin se skutečně stane prvním vaříčem ve svém regionu, nicméně nestane se tak skrze původní komunitu. Do Prahy jezdí a pravidelně se snaží dostat "na byt" výměnou za přísun surovin nižší i vyšší exkluzivity, přesto se mu však nedaří a v nejlepším případě dostává dávku pervitinu s sebou. Ani v době, kdy se již "na byt" dostane ("vydupe" s vaříčem kompletní diskografií Kiss) však sám sebe nevnímá jako stálého člena, ale spíše jako pravidelného návštěvníka.

Takže jsem tam nebyl takovým tím stálým hostem, ale už jsem tam třeba jezdil každé tejdny. Takže v pátek jsem tam přišel, ale nikoho s sebou - to byla taková zásada číslo jedna. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Na základě uvedených úryvků můžeme tedy předběžně konstatovat, že důležitost své selektivity popisují narátoři skrze dva dominantní rámce: jako ochranu drogy, před infiltrací grázlů a "skutečných" kriminálních živlů, kterými by mohla být "zneužita" a jako ochranu společenství před konfidenty a práškači, nabývající na významu s postupem času a sílící pozorností represivních složek.

Třetí objevující se kontext této selektivity jsme již nastínili v souvislosti s prožíváním sounáležitosti skupiny skrze vědomí její výlučnosti. Praktický (a strukturační) význam těchto pravidel rekrutace a členství, specificky pro prostředí užších skupin a „part“, nejlépe přibližuje úryvek z vyprávění pana Cvrčka:

Promiň, ještě chci říct, proč jsme vlastně taky si nepouštěli mezi sebe nový lidi, protože ten účinek té látky si nedovedeš udržet, pokud seš v dráždivým prostředí. To znamená, že byli lidi, který si nesedli a ty spolu nebrali, protože ty by se jakoby vyštengrovali, bylo by to hysterický, nebylo to ono. Takže se prostě bralo ve skupině lidí, který se znali, protože jsme věděli, že si to užijeme, že tam jsou lidi, který jsou introvertní, který si čtou, někdo zase rád povídá, a pak si to jako leze na nervy, že jo, protože on má furt potřebu komunikovat bez ladu a skladu a ten druhý člověk říká „nech mě bejt“ a začíná už mít

z toho psychózu, jak překonává to, že mu to vadí, že mu tam někdo prostě hrabe a tak dále jo. Takže se vytvořily i skupinky podle toho, jak jsme prostě tu látku chtěli užívat. [TRANSKRIPT 8: CVRČEK]

Braní drog dává narátorům smysl ve vztahu k určitému naladění, osobnostnímu založení a záměru užití, popisují je jako jistou konfiguraci podmínek. Zajímavým aspektem tohoto nenarušování kolektivního prožitku je dosah jeho aplikace: ta totiž nezahrnuje pouze vymezení "my" komunity vůči "oni" vnějšího světa (nepouštění cizinců), ale objevuje se i ve vztahu k vnitřnímu mikroklimatu komunity. Narátoři popisují, že ačkoli se všichni členové komunity vzájemně znají, drogy společně berou konkrétní jedinci utvářející specifická uskupení, která se nemění. Spřízněná a jednou organizovaná parta se restrukturalizuje pouze tehdy, pakliže k tomu existuje dostatečný důvod (např. zavření vaříče) a i tehdy je popisováno jako náročné a nesamozřejmé.

Způsob skutečné iniciace do komunity narátoři líčí v intencích informovaného zasvěcení do efektů a jejich řízení. Toto představení drogy popisují jako seznámení s tím, co čekat, obeznámení s možnými zdravotními komplikacemi a způsobem jejich zvládnání, stejně jako se strategiemi zvládnání běžného života tak, aby braní drog nadále zůstávalo tajemstvím.

My jsme ze začátku, když jsme začínali ty drogy brát, tak jsme chtěli všechno poznat všechno okolo. A když jsem to měl poprvý, když jsem od někoho dostal ten perník jako - tak to už jsem měl jako zprostředkovaně, protože jsem musel být v kontaktu s lidma, který to vyráběli - tak jsme se dopracovali, že třeba ty lidi vám to dali a pak vás dostali sami do psychózy nějaký, abyste věděla, co to je zaprvé, co se vám může přihodit. Dneska koupí něco za pět set a jdete na nějakou diskotéku a pak si to tam někde dáte a pak jste šílená a běháte někde po ulicích. Tamhle znásilníte nějakou ženskou, nebo někoho propíchnete a nevíte ani o tom. Jo, ale to je všechno jako ten produkt toho jak to teďkom funguje. Že vlastně dnes si to může koupit každej a neví o tom vůbec nic. Já vím, kolik mladých lidí umřelo na ulici, protože mu nebyli schopni vytáhnout jazyk. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Bylo mi jasné, že nemůžu tak hrr, aby to neprasklo. Tam mi řekli, jak skrývat se a jak to ...

Co vám radili?

No, říkali, abych dlouho neponocoval, že by si toho mohli všimnout a hlavně nosit dlouhý rukávy, protože se to píchalo sem. Takže já jsem se potil, červenec a já dlouhý rukávy u košile. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Tohoto zasvěcení se ve vyprávěních bez výjimky ujímají starší členové komunity, a to i v případech, kdy nepředstavují jednu "partu".

Ty starší toxíci nám k tomu dali informace a taky se dělo často, že někdo začal kolabovat. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

My jsme se řídili radami těch starších, zkušenějších a v našich očích to byli ... a oni se ještě snažili být více jako zajímavý: „hele, poslouchej mě, co ti říkám. Já ti radím dobře, jo. A jak se nebudeš řídit těma radama, tak špatně skončíš“, že jo. A teď my jsme nevěděli, jestli lže nebo nelže. A jenom jsme doufali v to, že jestli on to tahle dělá a je relativně v pohodě, tak to bude to správný.
[TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Tato iniciace je vykreslována jako způsob, jak informovat jedince o všech podstatných otázkách týkajících se obrazného i reálného přežití v prostředí každodenní reality, zároveň ovšem představuje i strategii ochrany komunity před nežádoucí popularitou a první krok k socializaci do jejích pravidel. Vyprávěči se shodují v akcentování změny svého veřejného vystupování před braním drog a poté, stejně jako sdílí jisté podráždění z chování "současných mlad'asů" a jejich sebe-prezentace:

Teď mě napadlo, jaký byl taky rozdíl mezi tím, jaký to bylo tenkrát a jaký je to dneska. Zatímco do té doby, než jsme brali, nám vyhovovalo vypadat jako santus, jak jsme začali brát, tak jsme se snažili vypadat co nejslušnějc, abysme hned neměli nálepkou narkomana. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Protože lidi z mojí generace, když jsme brali, tak hodně z nás vypadalo ještě dlouho relativně zdravě, docela normálně. Ne jako feťáci z filmů, jako ty prototypy feťáků. Navíc, to už jsem asi taky říkal, do té doby, pokavaď jsi byl mánička, tak byl trend být somrák, ale když jsi začal brát, tak jsi chtěl být trendy, ale ne tak nápadnej, aby jsi každému hned nepřipadal jako feťák. Snažil ses vypadat čistě, oblečenej moderně, ale ne ošumtěle. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Akorát mi lezou na nervy ty mlad'asové, který choděj po městě a dávaj to ostentativně najevo. My jsme to měli spíš naopak, my jsme se spíš schovávali, protože četníci v té době byli vcelku hustý.
[TRANSKRIPT 3: VOCHOMŮRKA]

Jak jsme již v náznaku měli možnost zahlédnout v příběhu pana Pepina, iniciace do techniky varu představuje další selektivní proces komunity, a to proces ustavování a udržování hierarchického řádu. Zejména v období po syntetizaci obou hlavních drog české drogové scény, pervitinu a braunu, se komunita organizuje kolem jednotlivých „vaříčů“.

Vždycky to bylo vázáno na tu postavu toho vaříče. Ten vaříč byl takový guru, takový kápo a on si i vybíral, (...) takže hodně to bylo závislý na něm. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Důležitost výběru vaříče zmiňují narátoři ve dvou souvislostech: ve vztahu k odpovědnosti za (ne)šíření, kdy vaříč představuje nejen strážce prestižní znalosti, ale i pozdější vstupní bránu ke skupině, potažmo komunitě. Druhým významným kontextem, v němž je postava vaříče a především jeho morální integrita zpřítomňována, je pak odpovědnost za produkt, za jeho kvalitu a čistotu. Ta je vnímána jako klíčová nejen pro přežití společenství, jak jej „my“ známe a chceme, ale především pro přežití jeho jednotlivých členů.

Zasvěcení do techniky vaření, ať již pervitinu či brauna, narátoři podmiňují blízkou vazbou k aktuálnímu vaříči a (kvalifikovaným) zájmem o chemii. Ani jeden z těchto předpokladů ovšem nestačí samostatně:

... (to) frčelo spíš mezi lidma, který se znali daleko víc, nevyprávěl jsi každému dilaňákovi na potkání, že se to dělá tak a tak. Lidi k tomu vzhlíželi. Nedostali se k tomu, aby začali něco patlat, musel je vždycky někdo do toho zasvětit. Nebyl to jen tak někdo, že by se rozhodl vařit. [TRANSKRIPT 3: VOCHOMŮRKA]

Protože já jsem tenkrát neznal nikoho, než toho v tý Praze. A ten prostě se neměl k tomu, aby mne to naučil vařit. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Pan Tau vypráví, jak dva roky předtím, než se vůbec s drogovou komunitou seznámil, společně se svým kamarádem Honzou experimentovali a hledali způsoby extrakce účinných látek. Líčí pátrání v patentových knihovnách, vyžadující specifické znalosti a dovednosti, které ovšem nebylo vždy korunováno úspěchem:

Takže jsme šli už vlastně po konkrétních knihách, konkrétních věcech, ve kterých to mělo být. V některých to bylo. V některých to už nebylo, protože to bylo už vytržený. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]
Kde co bylo ještě. Protože právě ti lidi, kteří to uměli, tak se postarali o to, aby tam ty věci byly všechny vytrhaný z těch knih. A to jsme byli asi tak o deset let mladší, nebo i o víc u některých těch jedinců, ale jako stejně to všechno nestačili uhlídat. Sem tam něco se dalo najít. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

K seznámení s postupy varu mu tento kvalifikovaný zájem napomohl, ale samotné zasvěcení spojuje až s osobní účastí u jejich procesu – tedy výběrem stávajícího vaříče. Podobnou zkušenost kombinace osobní vazby a specifického zájmu líčí i jiný narátor, pan Silák:

My jsme se skamarádili a jelikož já jsem byl zvědavý a zajímal jsem se o chemii a tady o to a většinu času jsme trávili spolu, tak vlastně jsem byl

přítomen hledání těch dalších, zkvalitňování těch postupů a hledání...
[TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Význam těchto neformálních kritérií výběru, které nárotoři popisují, se stává transparentním ve vztahu k samotnému procesu učení. To je líčeno jako náročný a dlouhodobý proces, který blízkou vazbu, zájem, předchozí znalosti a posléze i morální integritu vyžadují.

Takže ti už vařili a já jsem mu řekl: „mohl bys mě to naučit nebo...?“ A on říká: „hele, to se nedá naučit ze dne na den.“ A já říkám: „proč ne?“ Já jsem to chtěl hned umět. A on říká: „to není jako že to je červený, protože to má být červený, to takhle nejde. O tom musíš něco vědět a to ti nenaliju do hlavy.“ A já říkám: „já nejsem blbej.“ A on říká: „to není o blbosti.“

Já jsem to nemohl pochopit. Já jsem to prostě chtěl hned umět vařit.

On vás to nechtěl naučit?

No, prostě já jsem to chtěl hned a to nejde.

Takže on to myslel vážně, že to prostě nejde...

Jemu to trvalo skoro rok, jo. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Pan Pepin detailně popisuje i proces svého následného noviciátu. Během tohoto období začíná vystupovat důležitost jeho vazby k vařičovi, potažmo trpělivosti, kterou zasvěcující může se zasvěcovaným mít:

„A dívej se prvně, ať schválně víš, co pochytil.“ A tak jsem se díval. A nepochytil jsem vůbec nic. „Vím akorát, že něco pořád někde přeleváš...“ – „Jak dlouho to trvá?“ – „<počet> minut“. (...)

Pak mi řekli, čeho bych se měl všímat – takový základy:

„Tady mám tohle a z toho potřebuji dostat tohle, abych mohl dělat dál. A to dostanu z toho jak? Používám toluen, solutan...“

Já jsem blbej nebyl a chemie mě bavila. Pokusy to bylo moje, baňky a křivule. „No, dobře, toluen to je rozpouštědlo, tak nevím...“

– „Tak vidíš to. To je důležitý vědět.“

„A to já vím, tohleto.“

– „Ty vole, mně sereš.“

Já jsem moc chtěl. Po dvou třech návštěvách jsem si říkal, já to zmáknou, ne. A už jsem měl takový ty slangy – „to vytřepu, ne“. Já jsem to začal podceňovat. Viděl jsem to vlastně dvakrát u něho a asi třikrát u toho kluka. (...) Já jsem se to prostě chtěl sám naučit, abych mohl říct, „já to umím“.

Prostě hrdina, abych byl. „Hele, když to zkazím, můžu na to umřít?“ A on: „to víš, že můžeš umřít“. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Přitažlivost vaření, jeho prestiž i nebezpečí přibližuje ve svém vyprávění i pan Vochoomůrka.

Taky jsem zažil jednoho takovýhodel člověka, u kterýho jsem vařil. Odjel jsem pryč a nechal jsem si u něj paladium. Druhej den jsem k němu přijel a on seděl u sporáku, vedle něj ležela na židli buchta. A tohleto, to je dobrá barva [ukazuje na zelený ubrus], ona měla takovou tu kulečnickovou zelenou. I trošku bílý. Z toho, co jsem tam nechal, tak se snažil něco vytvořit.

Frajer. Místo toho, aby si dal sám z toho, co mu vyběhlo, ne. Byla tam buхта, tak to dal do ní. Se pak strašně divil, že jsem vyběhl a šíleně s ním třísknul o zeď. [TRANSKRIPT 3: VOCHOMŮRKA]

Důležitost selektivity zasvěcení do technik varu i chránění surovin před lidmi, kteří tímto odborným zasvěcením neprošli, používají narátoři často také jako způsob, jak demonstrovat změny poměrů. Jedním z typických příkladů popisující tuto snižující se výlučnost komunity vaříčů, kterou posléze kladou do souvislosti s proměnou drogové scény jako takové, je pozavírání prakticky kompletní „staré gardy“ vaříčů do vězení. V jeho důsledku zmiňují zejména dva efekty: rozšíření povědomí o drogách i mezi lidmi, kteří by „předtím“ neměli šanci se k této informaci dostat a proměnu skupiny³³ vaříčů „venku“:

To jsem vlastně po těch čtyřech letech přišel a lidé, kteří před tím chodili a báli se vůbec s někým promluvit, tak najednou tady vařili drogy. Tak to byl jako takovej rozmach. Jak paradoxně všechny ty lidi pozavírali. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

V tom pětáosmdesátém to tady dělalo už více lidí. A vůbec, tady už vařil perník skoro každěj. Tady toho bylo už hrozně moc. Zaprvé se ty lidi v těch kriminálech o tom bavili všichni, takže se to tam hodně rozkřiklo. Takže najednou tam bylo hodně lidí, kteří tvrdili, že to umí. Pak tam bylo plno lidí, kteří to už uměli, protože se to tam od těch lidí, co to učili a věděli o tom, tak se to tam doveděli. A jelikož vlastně do té doby to bylo takový tabu, tak najednou každý, kdo měl ty informace a potom vylezl, tak se s tím chtěl nějak seznámit. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Na předchozích řádcích jsme z různých perspektiv představili rys uzavřenosti, který narátoři vykreslují jako jednu ze základních charakteristik odlišujících komunitu "toxíků" od současné ne-komunity narkomanů. Blíže jsme pak mapovali zejména základní instituce, které k zachování tohoto charakteru společenství slouží, tedy selektivní iniciaci do komunity a elitní iniciaci do techniky varu. V následující kapitole si přiblížíme povahu a obsah „příručního balíku vědění“, který je takřikajíc každému členovi této vybrané společnosti vlastní.

3.1.3 Drogy jako hobby

Takovej povrchní rozdíl je v tom, že tenkrát toxíci, přestože informací bylo daleko daleko míň než jich je teď, tak hltali s veškerým nadšením všechny

³³ Skupinou zde rozumím množinu lidí vyznačující se specifickým rysem/dovedností, nikoli skupinu ve smyslu jejího sdružování. Z organizačního hlediska jsou vaříči představováni jako samostatné jádro.

znalosti, co se týče drog, chemie, účinků, lékařských diagnóz, prostě všeho, co k tomu patřilo. To byla nutnost. Nejen, že když jsi něco nevěděl, tak jsi byl za debila. Ale hlavně, když někdo fetoval, tak ho to zajímalo. Dneska berou lidi pervitin a vůbec o něm nic nevědí. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Rys, který popisuje v úryvku pan Křemílek, představuje charakteristickou zkušenost, kterou narátoři vyzdvihují ve všech rozhovorech napříč jednotlivými obdobími jejich *před*revolučního působení. Znalostní charakter komunity je vnímán a popisován jako typická odlišnost situace „předtím“ a „poté“³⁴. Ze sociologického hlediska je tedy třeba se ptát: Co konkrétně si pod pojmem znalosti narátoři představují? K čemu jim slouží? A čeho jsou symbolem?

Narátoři zájem o vše kolem drog popisují jako specifické hobby, k jehož důsledné realizaci zcela „přirozeně“ potřebují určité znalosti. Tyto znalosti nevnímají jako pouhou nutnost, ale jako součást širšího ideového komplexu (filosofie, západní hudba), který z počátku provází fascinace odlišností a alternativou, puncem nedostupnosti, posléze se však stává až životním směřováním.

Pan Tau ve shodě s dalšími narátory tento zájem popisuje jako jeden z definičních, „ohraničujících“ parametrů komunity, jako morální normu, která podobu a fungování původního společenství vymezuje (a vymezovala):

Ted'ko si myslím, že to není žádná drogová scéna. Ted'ko (je to) veškerá populace lidí, která má možnost si to i zvolit, tak předtím to byla nějaká ohraničená skupina lidí, který měli tehleten zájem. Dneska jako vlastně i lidé, kteří s tím nemají nic společného, tak si je můžou někde koupit.

[TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

My jsme byli od začátku – nás bylo docela dost, co jsme měli společný nějaký koníčky, kterým jsme se věnovali a tím to jako bylo podmíněný. Nebudete se stýkat s nějakýma balebákama, když máte zájem o drogy. Pokud ti balebáci také nebudou brát drogy. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Narátoři ve svém vyprávění kladou důraz na zájem o drogy jako takové, na vše, co s nimi souvisí; „pouhé“ utilitární využívání efektů drog, tolik příznačné pro dobu pozdější, jim nedává v logice prožívání jejich světa žádný smysl³⁵. Droga nese náboj tajemna a nebezpečí, p(r)ůvodce transpersonálními obsahy a je k ní proto přístupováno s náležitým respektem. Hluboké vědění o ní je považováno za součást tohoto respektu a posléze se stává i podstatnou součástí uznání a zdrojem prestiže ve skupině.

³⁴ V tomto kontextu pod pojmem „poté“ narátoři rozumí období od přibližně roku 1990, kdy se do České republiky dostávají nové drogy, jejichž distribuce se realizuje vně původní komunity na základě jiných pravidel.

³⁵ Podstata odlišnosti této logiky je rozebírána v analytické části diplomové práce.

Zájem o drogy není vnímán jako náhodný či rekreační³⁶ a postupem času směřuje i profesní specializaci jednotlivců a skupin. Droga zásadní měrou „biograficky intervenuje“ do života členů komunity: do jejich soukromí, i do (možné) volby jejich profese, povolání, zaměstnání.

My jsme třeba byli partička deseti lidí a z toho čtyři dělali v léčivech. Třeba holky, co s náma chodily, byly většinou zdravotní sestry nebo lidé, co dělali chemii. My vlastně už v té době na základní škole jsme se rozhodovali, co budeme dál dělat. Tak nepůjdu házet lopatou, když chci brát drogy. Tak půjdu pracovat do léčiv. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Profesionální zaujetí se přitom neomezuje pouze na kontexty formálního vzdělání a zaměstnání, neboť stejně jako jsou drogy popisovány v pojmech inspirace, zdroje a motivace výběru školy či profese, jsou zároveň líčeny i jako důvod jejich (obvykle nedobrovolného) opouštění. V důsledku „represí“ se jedinci věnují tomuto zájmu na více či méně profesionální úrovni mimo rámec formálních institucí a svůj život této zájmové dominantě přizpůsobují.

Akorát dneska tomu nikdo nevěnuje ten čas, jaký tomu věnoval... protože to prostě bylo. On byl právě jeden z těch, který dělal toho plavčíka na té plovárně a jinak nepracoval. Taky byl za příživnictví stíhaný. Ale on právě to, že skončil to studium, jako ten Freud, ale oni studovali individuálně dál si. To vlastně fakt studovali, od rána do večera nic jiného nedělali, než leželi v knížkách. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Dopad vnějších represí používá kupříkladu pan Tau rovněž jako vysvětlení odporu k participaci na (pracovním) životě běžné společnosti.

Většina z nás měla vzdělání ovlivněný nějakým způsobem právě tím, že nesměli třeba dál do školy. Byli díky těm represím zařazení právě do těchto skupin, takže skončili buď v blázincích nebo v kriminálech. Takže když potom děláte, co děláte, tak – vzhledem k tomu, že byla práce povinná, musela jste chodit do práce, jinak jste za to byla stíhaná za příživu – tak bylo dost rozhodující, jestli vám někdo znemožnil tu možnost toho vzdělání, když jste třeba chtěla. Takže většinou člověk skončil tak, že na to kašlal. Když někdo chtěl celou dobu dělat něco s chemií, zajímá ho chemie, tak těžko bude s úsměvem pracovat s lopatou. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Situaci ne-pracování však častěji narátoři vykreslují v souvislosti s „ideálním“ stavem na čistě praktické rovině užívání.³⁷

³⁶ Ráda bych zde výslovně zdůraznila odlišnost rekreačního užívání a ne/rekreačního charakteru zájmu o drogy. Zájem v rámci konceptu hobby přesahuje kategorii samotného užívání a narátoři tuto diferenci vnímají a zdůrazňují.

³⁷ Tomuto obsáhlému tematickému balíku strategií zvládání života s drogou se s ohledem k rozsahu práce a jejího zaměření nevěnuji.

Sen každého narkomana bylo mít, nejméně bylo mít invalidní důchod, mít základ, minimální stáje příjem bez práce. Mít volný pole působnosti k tomu brání. Dokonce si Štaflička a spol. normálně rozrejpávali absesy, aby udržovali flegmony v akutním stavu, a pak na to dostávali invalidní důchody. Bylo to normální. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Zájem o drogy narátoři ovšem nezmiňují pouze v kontextu osobních motivací, ale zasazují jej i do rámce norem společnosti. Jak jsme mohli vidět již na principech a informacích akcentovaných v průběhu procesu iniciace, znalosti efektů a strategií zvládnutí představují význačné společenské minimum, které má charakter obecně sdíleného (po)vědomí, bez něhož jedinec není jako „člen“ ani uvažován.

Pan Křemílek v následujícím úryvku přibližuje další složky tohoto (jeho slovy) „feťáckého vzdělání“.

Jeden velký rozdíl mezi lidma, který brali tenkrát teď, a brali dost, byl diametrální v tom, že tenkrát, když někdo začal brát, tak všichni, od těch úplně nejmladších po úplně nejstarší, to brali jako svého hlavního koníčka, to znamená, že opravdu i ty nejbližší toxici, který ve škole měli problém vůbec prolízt, si nastudovali z dostupných materiálů o drogách všechno. Sháněla se literatura, nastudovaly se jak medicínský, tak chemický postupy, prostě všechno, co s tím souviselo, hlitaly se znalosti. Umět vypisovat recepty v latině byla jedna z hlavních znalostí, bez který jsi byl za úplného blba. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Kromě technických částí tohoto „běžného“ členského vědění, jakou je například zmiňovaná dovednost vypisovat recepty, narátoři často hovoří o detailních znalostech účinků drog, jejich kombinacích a zdravotních efektech. Charakter tohoto vědění a jeho účel zdaleka nejvýstižněji shrnuje ve svém popisu pan Tau:

... já ty drogy beru, abych si mohl dělat co chci a ne proto, aby si ony dělaly něco se mnou. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Schopnost řízení efektů narátoři nejčastěji zpřítomňují skrze popisy cílené aplikace léků a drog, jejich vědomým a zcela informovaným použitím:

My, co jsme nechtěli být, jak se říká vyjetý, tak jsme kombinovali ten perník s opiáty. Protože ono se to srovnalo a nebyly ty psychózy. A ještě jsme měli, jak jsem říkal, ty medicínské znalosti, takže my jsme k tomu přibírali inhibitory jako Nuredal a tohle. A inhibitor je vlastně takový zpoždovač a zmírňovač reakcí na okolí. A prodlužuje to vlastně takovou tu funkčnost jakékoli účinné látky. Takže v souběhu s tím Nuredalem pervitin nemá takový nástup. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

... skrze příběhy o rychlé pomoci v případě kolapsů

To jsme právě studovali z té toxikologie Vondráčkovy, že právě při každé otravě existuje nějaký antidotum. My jsme se snažili, že když se něco

takovýho stane, tak co s tím jako dělat, že jo. To patřilo jako k tomu vzdělání jako. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

To je zajímavý, protože tenkrát nám starší k tomu dávali poučení. Sice se děly takový věci, že někdo začal kalit a oni ho odnesli někam do průchodu a nechali ho tam ležet a všichni zdrhli. To se dělo taky, ale málo. Většinou první způsob řešení, když se někdo předávkoval, bylo, že se rychle přemejšlelo, co dostal, co mu indikovat, aplikovat, aby se z toho dostal. Když byl někdo předávkovej opiátama, tak se mu dal perník nebo efedrin a chodilo se s ním po místnosti. Nebo když byl na hypnotikách nebo barbiturátech, tak se s ním chodilo, mluvilo se na něj, a tak dále. Učili nás, jak se dělá masáž srdce a takové věci. V těch modernějších dobách jsem ani moc nezažil, že by se o to lidi tak zajímali. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

... či prostřednictvím technik „starání se“ o tělo a jeho výdrž.

A potom taky jsme měli různý jiný věci. Třeba jsme měli substanci B12, vitamínu krystalického, takže jsme se tak nějak furt o sebe starali.

B12 jste měli proč? Abyste měli vitamíny?

No. No. Jasně. My jsme se o sebe hrozně starali, abychom nebyli nemocní, protože jsme věděli, že to ubývá, že to člověka dehydruje a tak dále a tak dále. Znali jsme účinky. Takže různé podpůrné látky jsme k tomu brali.

[TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Právě tuto vysokou informovanost a sadu dovedností řídit efekt zmiňuje pan Silák jako jeden z důvodů, proč nezná nikoho, kdo by v 70. letech zemřel v souvislosti se „správným“ užíváním drog:

Tady bych chtěl říct, že za celou tu dobu v těch sedmdesátých letech nevím o nikom, kdo by v důsledku užívání drog přišel o život. První člověk z té party, který přišel o život, byl nějaký Lundr a ten zemřel na odvykací stav po barbiturátech. To byl první... Druhý člověk, který zemřel, byl, že udělal chybu, že zkombinoval inhibitory mao s jinými látkami. A to byl druhý. Jinak nevím o nějakém úmrtí v důsledku užívání návykových látek. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Kromě těchto „běžných“ členských vědomostí narátoři popisují i znalosti specifické jen pro určité členy. Jedná se obvykle o pokročilejší zdravotnické techniky, pokrývající situace od předávkování po operace hnisajících absesů a flegmón. Narátoři popisují pouze dvě cesty, jak mohli řešit vážnější zdravotní komplikace související s užíváním drog: samoléčbou a návštěvou spřízněného lékaře. Vzhledem k nulovému povědomí zdravotnického personálu („*tady u nás akorát všichni čichali toluen nebo žrali Algeny*“ podle nich, „*čistou drogu, to ti lidi vůbec nechápali*“), pozdějšímu odmítání („*jste feťáci, špína, tak si to nějak vylečte, my vás léčit nebudeme*“) a hrozbě represí („*když jsi šel k normálnímu doktorovi, byl jsi hned provařenej*“) se jednalo o dovednosti žádané a ceněné.

Znalosti mají kromě technických či praktických efektů pro narátory také svůj hodnotící a hierarchizační význam. Explicitně i méně nápadně je narátoři používají jako prostředek k hodnocení situací i osob v hierarchii jinak rovnostářské konstrukce komunity. Tato tendence je dobře viditelná skrze líčení sociálních dopadů ne/používání „běžných znalostí“ v souvislosti s požitím „špinavých“ drog: toluenu a klepek.

„Takzvané klepky“, jak je popisuje pan Křemílek, představují „*jakýkoliv tablety, který jakýmkoli způsobem aspoň trochu nějak zhulovaly.*“ Jedná se o typicky vězeňskou drogu obvykle neznámého složení, vůči níž se postoj narátorů vyznačuje pozoruhodnou koherencí.

Výstižně jej zachycuje Fešák Hubert:

Asi takhle. Já jsem byl hodně nad věcí, protože tam se klepalo. Tam se braly takzvané vězeňské klepky, jak se tomu říkalo. A to bylo pod mojí úroveň. Já jsem s těma zfetovanýma vězňema nechtěl mít nic společného. Většinou z toho byl průšvih a nestálo to za to, ani ten stav. [TRANSKRIPT 22: FEŠÁK HUBERT]

Fešák Hubert toto vymezení následně vysvětluje tak, že „*než se mršit a vařit si ty magoráky*“³⁸, je lepší kompletní abstinence. Jako zdůvodnění udává, že potom „*to bude stát za to*“³⁹.

Jiný způsob řešení nedostatkové situace ve vězení zmiňuje pan Křemílek: „starší toxíci“ si nechávají drogy do vězení posílat, drogy mají ale pouze „*pro sebe a nejbližší okolí*“.

Ani v jednom případě členové drogové komunity nepřistupují na braní drogy, jejíž obsah neznají, a/nebo jejíž efekty vnímají jako nezajímavé („*nestojí za to*“), jen proto, aby „něco“ brali. Pro jejich volbu je podstatný efekt drogy (související s její čistotou), klepky jsou proto popisovány jako něco, co je hodno pozornosti běžných vězňů, nikoli toxíka.

Obdobně silný hodnotící náboj lze vidět ve vyjádřeních narátorů popisujících užívání toluenu:

A tenkrát to bylo o tom, že ten, kdo zneužíval rozpouštědla, tak byl na tom úplně nej nej nejnižším žebříčku. Ani nebyl branej jako že je toxík, že bere drogy, ale prostě nějaký úplně kretén. Celou dobu to bylo takhle.

³⁸ Magorák je slangový výraz pro velice silný čaj (delší dobu louhovaný či vyvařený), někdy s přidaným tabákem nebo rozpouštěnými analgetiky. Pije se zejména ve věznicích, na vojně a kdekoli jinde, kde je nemožné sehnat drogy legální cestou. Je řada variant magoráku, které se liší zejména podle toho, co „je při ruce“. Vojáci přidávali do magoráku alkohol, lidé z komunistického undergroundu tlumící prášky. [Wikipedia: 2013]

³⁹ Fešák Hubert se zde odkazuje na charakteristickou snižující se toleranci po delší detoxikaci. V kontextu jeho příběhu se nejedná o rozhodnutí přestat drogy brát.

Čuchal se toluen v té době?

Dělo se to, ale ne mezi lidma, mezi kterejma jsem byl.

Jaký lidi to dělali?

Dělali to lidi na vesnicích, kluci na učňácích. Sám jsem potkal kluky, který měli za sebou takovouhle kariéru a pak přešli k normálnímu braní. A ti starší feťáci vůbec ne, těch se to vůbec nedotklo. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Myslím, že i větší bouráci čuchli k toluenu. To je jasný. Mezi těma lidma, kde jsem se pohyboval, ta kasta, to bylo ponižující. Kdo vyzkoušel toluen, tak se na něj dívalo, jako víš co, skrz prsty. O tom se moc nemluvalo. Většinou se to provařilo. Myslím, že většina lidí s tím má zkušenost, jenom jde o to, jestli ti to někdo přizná, jestli se za to stydí. Na druhou stranu si říkám, že se nemám za co stydět, zkusil jsem to a tím to haslo. [TRANSKRIPT 3: VOCHOMŮRKA]

Podobně jako v případě klepek, je toluen chápán jako deklasující především v souvislosti s jeho fatálními dopady na lidský organismus (poškození mozku, trvalý úpadek intelektu až demence)⁴⁰ a nemožnost řídit jeho dávku a efekt. Jeho užívání narátoři konstruují jako zcela nevýlučný prostředek pouhého „odbouchnutí se“, který použije jen „kretén“.

Klepky i toluen jsou popisovány jako drogy, které v komunitě nejsou obvyklé a jejich užití má až stigmatizující charakter. V obou případech jsou chápány jako něco, co „nestojí za to“: výsledek intoxikace a rizika s ní spojená naprosto neodpovídají *důvodům*, pro které ji „my“ podstupujeme.

No jsou normální narkomani a nenormální narkomani. Normální jsou ti, co to chápou...[TRANSKRIPT 26]

Význam, který znalostem komunita přikládá, můžeme sledovat nejen na pozadí takovýchto hraničních (a ohraničujících) zkušeností, ale i skrze reprezentace toho, co narátoři chápou jako její symbolický střed:

Tam byla taková restaurace v Chodský ulici a tam se paradoxně scházela tahleta elita, jako byl Freud a všichni ti, co s drogama začínali. Takže tam jsem do šestý třídy na ně mohl koukat, když jsme tam zaběhli nebo jsme se tam stavili občas. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Obraz původní komunity lidí, kteří „s drogami začínali“, není v narativech spojován jen s průkopnickým a experimentálním charakterem jejich činnosti, ale především s předpoklady a kvalitami, které tyto aktéry disponovaly. Jedním z častých

⁴⁰ Pravidelné užívání toulenu se projevuje tzv. toxickou encefalopatií vyznačující se trvalým oslabením intelektu, úpadkem osobnosti až demencí. Rozsáhlé množství uživatelů nicméně umírá již v počátcích užívání, příčinou bývá zadušení zvratky, zranění z pádů, nebo zástava dýchání či selhání srdce v případě neúmyslného předávkování. [Wikipedia: 2014]. Detailnější informace o rozšíření viz [Drogy Info: 2014].

rámců, v němž se tyto elitní postavy objevují, je jejich formálně i neformálně nabytá kvalifikace:

V té době to byl, dalo by se říct, hierarchicky nejvyšš postavenej člověk, protože to byl člověk, kterej studoval vysokou školu, kterej studoval farmacii. (...) Freud vlastně byl v té farmacii nejvzdělanější, věděl toho nejvíc, a ještě k tomu to byl jeho koníček... [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Faust byl farmaceut, lékárník, Koumák byl taky vysokoškolák s nějakou školou chemicko-technologickou. A to byli všechno chlapi, kteří to fakt dělali velice svědomitě... [TRANSKRIPT 22: FEŠÁK HUBERT]

Ústřední postavy společnosti popisují narátoři jako lidi nebyvalého rozhledu, pro něž jsou drogy koníčkem rozvíjejícím další jejich zájmy. Typickými symboly takového vyprávění jsou figury „otců zakladatelů“⁴¹, Freuda a Koumáka. Freudova vášeň pro objevování nových drog je kladena do souvislosti s jeho zájmem o psychologii a výzkumem okamžitě reagujících antidepresiv, Koumák je vykreslován jako prototyp „profesora“ nebyvalé erudice a zápalu pro chemii, pro tzv. „věc samotnou“.

Rozsah znalostí, potažmo jejich vnější znaky propůjčují postavám příběhů aureolu moci, která je běžnému smrtelníkovi/uživateli nedostupná:

Říkal jsem si, že jsou tak dobří, jako by byli někde na školení. Věděli o každým prášku, o kterém jsem jim řekl'. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Když jsem viděl, co ten člověk tady s tím vyvádí, tak musel mít minimálně tři vysoký školy. Na tu dobu měl celkem slušnou laboratoř. On byl fakt jak doktor. [TRANSKRIPT 8: PEPIN]

A teď jsem viděl úplnou alchymistickou laboratoř, po které pobíhal takový pološílený človíček v bílém plášti, a to byl Mišpulín. [TRANSKRIPT 22: FEŠÁK HUBERT]

(Freud) potom ani tolik nevařil, on byl spíš takový ten guru, ke kterému se ty lidi stahovali. [TRANSKRIPT 22: FEŠÁK HUBERT]

Této symbolické moci ovšem nabývají pouze znalosti a dovednosti, které jsou relevantní pro zájmy a aktivity komunity. Narátoři je proto zasazují do kontextu jejich praktického uplatnění:

⁴¹ Obnovená výroba syntetických drog v Československu je v narativech oblíbeným námětem mýtických příběhů. Teoretické odhalení pervitinu je bez výjimky připisováno postavě Freuda, copyright jeho praktické výroby bývá předmětem vyjednávání (Mišpulín, Rákosníček, Ječmínek)

Těch patentů, co já jsem viděl s ním, tak ten Koumák prošel 42. 42 včetně patentů německých, jak se tady traduje, že tam byly orlice s hákovým křížem na těch patentech. Byly psané v němčině, v angličtině, jenomže on uměl oba jazyky. Proto říkám, že Koumák byl natolik schopný, že musel umět jazyky k tomu, musel mít chemické vzdělání na úrovni farmaceutické a technologické chemie. On vždycky ten patent přečetl, zkontroloval, zjistil, co to je za patent, jaké suroviny jsou k tomu potřeba, jaké technické vybavení a tak dál... [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Právě v důsledku této praktické aplikace se vedle znalostí psychologických pokusů, chemických procesů a cizích jazyků dostává do sady ceněných dovedností i znalost/schopnost „sehnat“ důležité suroviny.

S některými chemikáliemi byl problém, protože jeden ten postup byl za pomoci kyseliny jodovodíkové, což už v té době byla braná jako strategická surovina a byla dosti nákladná. Ale Koumák se k ní, se k těm chemikáliím vždycky dostal. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Ta poté symbolizuje i (dočasně otevřenou) bránu do užšího kruhu „vyvolených“:

Než jsem měl ten morfin, tak starší toxici, to byl děsněj kult, chodili s nosem nahoru a na nás mladší se dívali jako na plebs. A potom? Najednou lidi, který normálně neodpovídali na pozdrav a chovali se k mladším hnusně, tak najednou byli děsný kamarádi. [TRANSKRIPT 8: KŘEMÍLEK]

Závěrem můžeme konstatovat, že jakkoli je znalost v příbězích konstruována jako komplex specifických dovedností a znalostí, které jsou nezbytné pro fungování a přežití jednotlivců i skupiny, je to právě způsob jejího využití, který z ní v rozhovorech činí kategorii morálního rázu. Odbornost a erudici, ať původních či pozdějších členů, narátoři kladou do souvislosti s poctivostí a svědomitostí právě proto, že znalost a způsob jejího uplatňování pro ně na jedné straně symbolizuje predispozici čistoty práce, vztahů i produktu, na straně druhé skrývá potenciál (kvalifikovaného) zneužití. Morální závaznost této kategorie a její dosah blíže prozkoumáme v analytické části této práce.

3.1.4 Drogy jako dar

Je něco, co dnešní uživatelé drog můžou jen obtížně pochopit o tehdejší situaci.?

Co dnešní člověk, který je na drogách, jako jste byl i Vy tenkrát, co je fakt něco, co je pro něj nepochopitelný?

Já si myslím to, že drogy byly úplně zadarmo, tak to je ten základ. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Nepeněžní způsob fungování společenství představuje v promluvách široce sdílený a zdaleka nejčastěji akcentovaný rys fungování drogové komunity, pomocí něhož narátoři konstruují odlišnost předrevolučního období⁴² a doby následující. V kontextu nedostatkové ekonomiky komunistického totalitarismu se tento jev nemusí jevit jako nijak zvlášť příznačný: sociální kapitál je v této době zásadním zdrojem zajišťování běžných životních potřeb i obstarávání jiných artiklů než jsou drogy. N/ekonomika⁴³, jak tento modus operandi zkráceně nazývám, pro narátory ovšem představuje něco více než je způsob vyrovnávání se s omezeností zdrojů: zosobňuje *charakter* fungování jejich society jako celku. Jde o komplex způsobů a praktik, které jsou založeny na „našich“ principech a hodnotách⁴⁴. Vstup peněz do fungování tohoto mikrosvěta pak značí posun v jeho fungování právě (a teprve až) skrze posun ve vnímání těchto hodnot⁴⁵.

S ohledem k mnohosti a rozmanitosti podob, jichž tento n/ekonomický princip nabývá, se v následujícím textu soustředím pouze na takové praktiky a normy společenství, které dle mého názoru nejlépe odhalují onu strukturující podstatu, tj. ideové založení a jeho následnou proměnu.

A tenkrát, když jsem někomu mohl dát perník, tak to bylo gesto... to nešlo penězma zaplatit, proto se to neprodávalo. To bylo – já nevím – to byla pocta. Já jsem vám dal perník, tak ten druhý si říkal: „tak to je dobrý“. To byla ta odměna za to – že vám to pochválil. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Klíčem k pochopení fungování světa původního společenství, jak jej představují narátoři, je porozumění tomu, co droga a její sdílení znamená. Jak můžeme vidět z úryvku pana Pepina, droga je pro komunitu něčím, co se nedá koupit, protože „se nedá penězma zaplatit“. Její cena nijak nesouvisí s náklady, které se k její výrobě váží, ani není funkcí poptávky po ní – je spojována s hodnotou prožitků, které člověku přináší. Právě jejich nadosobní charakter, který se nedá (a ani *nemá*) vyčíslit, společně

⁴² Obrat „předrevoluční“ období využívám ve smyslu malých dějin, tj. jako dobu, kterou narátoři označují pojmem „předtím“. Jeho časová lokalizace z tohoto důvodu nekoresponduje se Sametovou revolucí.

⁴³ Kategorie n/ekonomika značí neformální způsob organizace společenství, které není orientováno ziskem, přesto však mezi jeho rysy najdeme i ryze tržní principy. Pro interpretaci n/ekonomiky vycházím z díla Karla Polanyiho a jeho distinkce primitivní a moderní ekonomiky [Polanyi 2003].

⁴⁴ Jak ukáží dále, charakter tohoto fungování je založen na výlučnosti societárního rázu (slovy Polanyiho, ekonomika je určována potřebami society), nikoli nedostatku (suroviny či produktu) jako takového.

⁴⁵ Samotný proces individualizace původně kolektivistického společenství by si nepochybně zasloužil samostatnou analýzu figurací, pro mé výzkumné účely se omezují na výklad praktik směřujících k budování a udržování sociálního řádu komunity. Popisy změn těchto praktik nemají proto charakter výkladu procesu a používám jich čistě jako analytického nástroje kontrastování významů.

s výlučností okruhu, ve kterém člověk *smí* tuto zkušenost prožít, je něčím, co formuje základní rysy příběhu o podobě původního společenství.

Počátky drogové komunity narátoři popisují jako nerozlišující a nerozlišenou pospolitost. Uzavřené společenství lidí, kteří se o drogy a s nimi spojené prožitky zajímají, společně a (pouze) v rámci své komunity sdílí zážitky a zkušenosti, stejně jako suroviny a drogy. Neřeší „co je čím“, protože vše je komunity:

Každý něco přinesl. Někdo přinesl cigára, někdo přinesl jídlo, někdo přinesl chemikálie, ale vůbec se nedělal rozdíl, čím je co. To bylo v podstatě fuk. A když se to uvařilo, tak prostě toho byla hromada na stole. [TRANSKRIPT 22: FEŠÁK HUBERT]

Za drogy se tenkrát neplatily peníze, žádný. Neprodávaly se, protože jsme byli jako parta kluků. Takže vždycky když šel někdo z tý party vykrást lékárnou, tak to přinesl pokaždý ten batoh, vysypal ho na mejdanu na stůl, každéj si vzal pro tu chvíli nebo to, co potřebuje a nic si necpal do kapes s sebou, na potom. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

A bylo to vlastně se o tom, že kolikrát jsme se sešli na bytě a deset lidí a z toho sedm lidí si přineslo svoje výrobky. A teď: ochutnej, jestli chutná tohle ... a bylo to vlastně o tom, že jeden druhému jsme to dávali a neprodávali. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Tento rozměr kolektivity, který narátoři popisují jako rovnost propojenou tajemstvím před vnějším světem, vystupuje i ve vnitřních normativech. Nikdo z komunity nic (metaforicky ani doslova) nevynáší a zároveň si nic nenechává pouze pro sebe. Osobní prospěch či vedlejší úmysly jsou něčím, co je této uzavřené společnosti cizí a co kolektiv vnímá jako zdroj kontaminace.

... dříve tam nehrály roli peníze. Podle toho také vypadaly vztahy, protože nikoho to nezvýhodňovalo, nikam ho to neodsouvalo... [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

To bylo vesměs vzhledem k tomu, že se drogy neprodávaly, takže se nedělaly takový podrazy a nějaký intriky, které jako nebyly zapotřebí. Dneska, kdo se chce pořádně zhulit⁴⁶, tak už vymýšlí, jak někoho okrást nejdřív. A pak se z toho zhulí a to ještě tak, aby na tom co nejvíc vydělal. A je to celý o něčím jiným. My jsme se hlavně chtěli zhulit, a to bylo všechno. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Začátky strukturace původně nesespecializovaného a vnitřně nediferencovaného společenství kladou narátoři do souvislosti s rozšířením varů. Ty nejsou již výsadou pouhých několika prestižních vaříčů, ale začínají vytvářet síť (vzájemně propojených)

⁴⁶ Narátor hovoří o změněném stavu vědomí obecně, nikoli o výsledku intoxikace THC.

skupin. Vaříč se postupem času stává jádrem „rodiny“, kolem něhož se ostatní členové komunity (neformálně) organizují. Je popisován jako „kápo“, hlava rodiny, která určuje, kdo bude jejím členem.

Takže vždycky to bylo vázano na tu postavu toho vaříče. Ten vaříč byl takový guru, takový kápo a on si i vybíral. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Přestože není v rámci jednotlivých skupin nošení surovin či jiných propriet explicitní normou, patří jistá užitečnost k něčemu, co narátoři chápou jako dobré mravy. Původní společenství se tak postupem času začíná vnitřně a (neformálně) organizovat. Směřuje k jisté specializaci či dělbě práce, v jejíž důsledku má každá jeho část svůj smysl a účel. Charakter nerozlišeného sdílení se proměňuje v (jakýkoli) podíl na společném výsledku:

Ale v té době to bylo tak, že jako vlastně to vařili kamarádi, které to bavilo sedět doma u plotny a vyrábět to. Pro ně to bylo pohodlnější, než být někde [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

A já jsem byl ten, který právě díky tomu svému zaměření, že jsem cokoli sehnal. Takže jsem se staral o tyhle akce. Ne že bych to v té době neuměl vařit, ale mě to moc nebavilo u toho tak dlouho tvrdnout. Protože já jsem takový člověk, který musí být v akci, a nějak moc neposedím. Mě jako znervóznělo, jak ti lidé čekali, až se to dovaří. Já jsem šel raději něco dělat. Tak jsem šel do terénu a sehnal jsem kdeco. Chemické sklo, takže jsme byli opravdu vybaveni super [TRANSKRIPT 22: FEŠÁK HUBERT]

Princip „čistoty“ úmyslů a zájmu o věc samotnou je něčím, co narátoři akcentují i v tomto novějším, specializovaném prostředí: se silicím postavením a vlivem vaříče na skupinu jsou to primárně jeho úmysly, které jsou předmětem hodnocení. Jeho motivace určuje postupy, které použije⁴⁷ a tím pádem i efekt, který droga bude mít. Poctivost a svědomitost, které jsou zárukou čistoty, narátoři spojují s vyššími, *nadosobními* cíli. Osobní motivace v jejich očích devalvují hodnotu drogy, způsob její přípravy i výsledný efekt.

Tehdy se to vařilo fakt i čtyři hodiny a dneska to dělají dvakrát dvacítká, že to mají za chvíli uvařený a tím pádem to není zdaleka tak psychotropní, spíš to jako jenom nabuzuje a mají právě ty lidi paranoidní stavy a tak. Tehdy se dělaly poctivý vary, protože nebyly jakoby výdělečný, žejo. Naopak. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

⁴⁷ V 70. letech se používaly tři postupy výroby pervitinu: čtyřhodinový, dvouhodinový a čtyřicetiminutový. Tyto postupy se dle narátora Siláka liší výtěžností. Výtěžnost čtyřhodinového je 95%, výtěžnost dvouhodinového 80-85% a výtěžnost „2x20-ky“ je 75%. Běžnými slangovými výrazy pro tyto postupy jsou čtyřhodinovka, dvouhodinovka a 2xdvacítká. Dle výpovědí narátorů již v počátcích 80. let došlo k ústupu delších postupů a na konci 80. let byl praktikován pouze nejrychlejší z nich.

Lidi, kteří vyrábí drogy, bych rozdělil do tří skupin. Jedna skupina lidí vyrábí drogy, protože jsou na nich závislí a protože je to baví. To byl Koumák, to jsem byl já, to byl Ječmínek, to byl Štaflička. Další skupina lidí, to je většina dnešních vaříčů, vyrábí drogy, protože jsou závislí, ale nemají k tomu vztah. Vyrábějí to jen proto, že potřebují ty drogy. A pak je třetí skupina lidí, kteří buď jsou závislí nebo nejsou závislí, a dělají to na kšeft. Ti k tomu nemají vůbec žádný vztah, nezáleží jim na kvalitě, záleží jim na zisku. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Sílicí postavení vaříče v komunitě souvisí s odpovědností, která je jeho nové roli přiřkládána. Jako člověk, který drogu zprostředkovává, má odpovědnost nejen za její čistotu, ale i za její dostupnost. Jak pro zaručení efektů v nerušivém prostředí, tak především pro zabezpečení dostupnosti drogy pro celou svou „rodinu“, musí vaříč vědomě řídit a definovat její hranice. Nenahraditelnost a neodvolatelnost této role, která je chápána jako posláním i prokletím, přibližuje v následujícím úryvku Fešák Hubert:

... na ně byl vyvíjen jakoby tlak toho, že cítili odpovědnost za to, že tu drogu vyrábějí a všichni ji chtějí. To nebylo výdělečné. Takže tenhle motiv tak schází. Ten můžeme vyloučit. Ty lidi se spíše realizovali, protože skutečně to společenství je uznávalo jako quru v podstatě.

Nešlo o to uvařit, prodat, ale...

Ne. Být k dispozici. Furt. Spíše taková realizace sebe. A být tedy opravdu. Taky se stalo, že ten vaříč jednoho krásného dne omdlel a spal na posteli a spal týden. A tím pádem bylo jasné každému, že tam týden nebude chodit. (...) Já třeba vím, že Špagetka, ten byl úplně v pasti. Ten byl v pasti, ten se v podstatě z toho bytu nehnul. A když se chtěl hnout, tak si musel navařit hromadu brauna nebo hromadu perníku a utéct někam k někomu na nějakou chaloupku, aby nebyl v tom bytě, protože u toho bytu permanentně někdo zvonil a byl tam. A tak to bylo i tady. To bylo v podstatě u jakéhokoli vaříčského bytu. To takhle prostě fungovalo.. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

Právě v souvislosti s omezenými možnostmi „uživení“ určitého počtu lidí jedním vaříčem vypráví narátoři o komplikacích, ke kterým docházelo, pakliže „rodina“ o svého vaříče přišla. Přijetí většího počtu, byť stávajících členů komunity do skupiny jiného vaříče narátoři nepopisují jako obvyklé, ani jako snadné („trvalo pak delší dobu než se to rozdalo“). I z tohoto titulu pak vaříče vykreslují jako nejstřeženější osobu „rodiny“:

Tam bylo pár těch lidí, kteří to uměli a ti ostatní si je chránili. A když šel sedět vaříč, tak ten šel až na posledním místě. Dneska, dneska jde jako první. Dneska je to všechno úplně obráceně. Protože dneska každé vaří. Dneska umějí všichni vařit. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Význam odpovědnosti vaříče, stejně jako jeho výsadního postavení prostupuje i do pravidel, které se v komunitě nově vytváří:

Jedno z nepsaných pravidel bylo, že ten kdo vyrábí tu drogu, tak si ji nikdo nesmí dát dřív než on. To znamená, že on si ji aplikoval první. Zprvce to byla výsada, zadruhé to byla kontrola, toho, co uvařil. Takže to bylo tak, že vaříč dovařil, všichni tam čekali a on to i schválně protahoval... A když si to aplikoval a řekl: „jo, dobrý“, tak si mohli užít i ostatní. [TRANSKRIPT 9: SILÁK]

Takže každý ten vaříč to opravdu čistil maximálně a pak si sám dával první dávku, aby věděl jaký má účinky, než to dal mezi lidi no. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

To neexistovalo porušit, že by ten, kdo to vyráběl nejdříve nevzal on, aby to vyzkoušel. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

Čistota produktu je chápána jako vizitka vaříče, zdroj jeho prestiže a renomé. Jeho profesní čest neumožňuje „pustit mezi lidi“ jakýkoliv produkt, za který se osobně nezaručí. Porušit toto pravidlo znamená vzdát se odpovědnosti vaříče, přestoupit etické hranice „profese“ a své postavení zcela ztratit.

Tato čistota drogy, jak ji konstruují narátoři, má ovšem i přes své nepochybné fyzikální předpoklady silně symbolický charakter. Úcta a respekt, které jsou jakýmsi duchovním artiklem i (očekávaným) výstupem „gesta“ dávání drogy, představují zároveň statky, které je možné prostřednictvím aktu „ne-dání“, tedy distribuce drogy motivované osobními důvody, nejen nezískat, ale i ztrácet. „Nesprávné“, potažmo „nečisté“ úmysly mají pozoruhodné nadání kontaminovat drogu, její efekty i lidi, s nimiž přijde do kontaktu.

Takže jediný, kdo zůstal, je Pan Tau. To byl hodně hodnej kluk, ale bohužel ho zkazili ti lidé, kteří k němu pro ty drogy chodili. No, on pak byl nucen vařit na výdělek, aby mohl uživit lidi, kterým to třeba dával, jako tak. [TRANSKRIPT 7: CVRČEK]

Jak zároveň ukazuje vyprávění pana Cvrčka, morální závaznost, s níž se pravidla „starých časů“ pojí, je pro členy této původní komunity nadčasová a jejich porušení nelze omluvit či ospravedlnit ani úmysly, které jsou „dobré“. Osobní, (ač pochopitelná) existenciální motivace „starého“ vaříče má i v nových, komerčních podmínkách za následek nejen ztrátu jeho profesionální prestiže, ale i znečištění, jež zasahuje jeho osobnost jako takovou.

Abychom mohli téma principů n/ekonomického fungování původního společenství rámcově uzavřít, je třeba alespoň okrajově zmínit korozní mechanismy, které narátoři ve svých příbězích široce reflektují. Tento exkurz si neklade za cíl pokrýt tematiku proměny ekonomického chování členů komunity vyčerpávajícím způsobem.

Na pozadí jejich rozpadu nám však může pomoci demonstrovat hodnoty, na nichž byla organizace původního společenství založena.

Korozi „svých“ původních hodnot narátoři zmiňují primárně v kontextu nových drog, nových lidí a zejména pak nových cest, které k droze vedou. Symbolem a zároveň vrcholem tohoto procesu je v jejich očích „současné fungování“: anonymní, neosobní a nikomu odpovědný trh. Tuto změnu ovšem zároveň nepopisují jako radikální zlom situovaný do devadesátých let – (pří)znaky tohoto procesu výslovně identifikují i v době dřívější. Jeho extrémní podobu (i hlavního aktéra) představuje ve svém úryvku Fešák Hubert:

Ta komunita se podstatně rozrostla. Jo, a tohle jsem tady zapomněl na jednoho dost důležitého člověka, který možná nastartoval vůbec celou tu éru toho businessu drogového. To byl Trhač, který bydlel nad Pavlákem, a ten seděl doma a v podstatě sháněl suroviny a hlídal si vary. A těm vaříčům nechával z toho pro ně jako navařeno a k němu se stahoval vlastně ten produkt, většina toho produktu. Ten už měl doma trezorek, a dokonce mu to monitorovali rodiče, maminka měla klíče od trezoru. A tam už se normálně prodávalo za peníze...

Kdy to bylo?

To už bylo před revolucí. Osmdesát šest. To už zavánělo.

Což je ještě docela brzo. Osmdesát šest.

Já vím, ale to byla výjimka, jo. To byla výjimka a to byl člověk, který měl takový mafiaňský sklony. Měl takové dva přidavače, tomu říkám já. Takový bodyguardi z toho podsvětí drsnějšího, jako by se řeklo střelci. I když ti taky jeli v drogách. A byli to takový vymahači, že když někdo neplnil podmínky toho, tak se ho lidi báli. To byl jeden z takových prvních, který si z toho udělal takový business. A tam se mi to právě přestávalo líbit. To jsem říkal, tudy cesta vůbec nevede. [TRANSKRIPT 29: FEŠÁK HUBERT]

... identický posun reflektuje i pan Vochoomůrka:

Trhač, to byl, jak dávají dnes takový filmy o obrdealerech, co to všechno kočírujou, tak Trhač byl v 80. letech týpek, kterej dělal se svejma kámošema lékárny a ještě k tomu to byl takovej ranař, kterej to měl pod palcem. Věděl o všem, co se v Praze šustlo, měl to obrovsky zmáknutý. [TRANSKRIPT 3: VOCHOMŮRKA]

Rys, který je v souvislosti se změnou atmosféry i organizace komunity akcentován především, je proměna její velikosti. Jako zdroj této expanze (stejně jako její definiční znak a pozdější sebe-potvrzující důsledek) popisují narátoři situaci, kdy se droga začínala „dostávat mimo komunitu“. Přístup k droze, který byl původně bezpodmínečně závislý na rozhodnutí skupiny a vaříče, se stal arbitrárním. V důsledku rozšíření přístupových cest došlo dle vyprávění k proměně scény (lidí a jejich motivů), praktik (způsoby získání, kvantifikace podílu) a zejména způsobu vnímání drogy jako

takové (artikl). Odpovědnost, která byla s původním pojetím užívání drog spjata (ať již odpovědnost člena komunity, tak vaříče v roli producenta), ustupuje do pozadí stejně, jako význam expertnosti.

Neboť není naším cílem popsat příčiny, znaky a konfigurační proměnu, v jejímž průběhu došlo k postupnému začlenění tržních mechanismů do společenství fungujícího na principu mechanické solidarity, ukončíme tento „návrát do budoucnosti“ původního společenství slovy jednoho z jejích aktérů, jenž proměňující se rysy pregnatně postihuje, vědomi si rozsahu nevyčerpaného potenciálu tohoto tématu:

Dneska, kolikrát to jenom lidé vyrobí a mají to jenom na kšeft. Nebo dělají svinstva nějaký, neumějí to pořádně a je to zkrátka jenom o penězích. Akorát je to o tom, že si to lidi můžou dovolit koupit a jsou lidé, kteří si to dovolej prodávat. [TRANSKRIPT 22: PAN TAU]

3.2. Analytický příběh

3.2.1. Symbolická konstrukce My

V předcházejících kapitolách jsme pojednali a na vybraných úryvcích ukázali hlavní prvky re-konstrukce symbolického světa drogového společenství, jak o jeho původní podobě ze „zlatých časů“ hovoří narátoři. Neboť se jedná o re-konstrukci komplexního fenoménu životní historie, mají i jeho jednotlivé dějové sekvence, které jsme rozdělili do tematických kapitol, jistou vzájemnou souvislost, epizody a linie, které spolu komunikují, čímž vzniká další rovina smyslu. Na tomto místě proto shrneme re-konstruovaný příběh jako celek a pokusíme se jej analyzovat za pomoci sociologické a kulturní teorie.

Jak poukázal Frederik Barth, kulturní obsah není uzavřen hranicemi, nýbrž samy hranice a symbolické prostředky – jazyk, oblékání či jídlo – jsou tím, co komunitu ustavuje. Tyto hranice jsou propustné a pohyb skrze komunitu jejich propustnost ještě zvyšuje [Barth: 1996, Brubaker: 2004]. Anthony Cohen, který Barthovy myšlenky dále rozvinul, zdůrazňuje, že hranice mají pouze takovou váhu, jakou jim lidé přikládají. Pro sledování způsobů jejich konstruování pak zavádí termín *boundary markers*: symboly, které na základě konsensu obou stran představují sociální demarkační linii [Cohen: 1985]. Klíčovou ingredienci budování symbolických hranic ovšem nepředstavuje delimitační kritérium samotné, ale význam, který nese. Hranice jsou konstruovány a potvrzovány v mezilidské interakci a právě jejich *společné* vědomí je pro jejich funkci zásadní.

Identita „My“, kterou v příbězích narátoři symbolicky konstruují prostřednictvím identifikování (se), distancování (se) a dalších technik umístování (se), má – jak jsme v první části práce viděli – celou řadu vrstev, které lze rozlišit jen analyticky. Zasahuje širokou oblast nekonformní scény, která se zužuje skrze rámec seberealizace a úzce profiluje prostřednictvím k ní zvolené cesty. Pro prvotní prozkoumání tohoto terénu jednotlivých okruhů se tak jako obzvláště vhodný analytický

nástroj jeví metafora „oblastí relevance“⁴⁸, jak ji ve svém eseji *Stranger* (1944) použil Alfred Schütz. Schütz ve své práci popisuje, že jedinec jako sociální aktér pro hodnocení svého okolí vždy využívá sebe sama jako hlavního referenčního bodu, centra, z něhož (a vůči němuž) se orientuje. Svou zkušenost organizuje primárně v pojmech aktuálního a potenciálního jednání a stejně tak tímto způsobem strukturuje i svět kolem sebe⁴⁹. Strukturace jednotlivých segmentů jeho okolí je přitom určována relevancí, kterou pro něj, jedince tyto segmenty mají: relevance definuje škálu reálného i potenciálního jednání (topografický terén), stejně jako soubor znalostí, které k jeho realizaci potřebuje:⁵⁰ tzv. příruční balík vědění, vědění aby a protože (*knowledge about a knowledge of acquaintance*). Tento soubor znalostí (významů a praktik), který je pro Schütze základním výkladovým rámcem i pro diskrepance ve vnímání cizince vstupujícího do prostředí cizí skupiny, je pak tím, co definuje subjektivně prožívanou příslušnost jedince ke skupině [Schütz 1944: 501]. Hraniční čistý vztah „My“ představuje dokonale sladěné spoluprožívání, kdy svět není prožíván jako „můj“, ale jako „bezprostředně náš“: vrstevnicová mapa kolektivity „My“ obsahuje kontury relevance/významu, které odpovídají vrstevnicím světa „Já“. Se vzrůstajícím množstvím odlišností pak toto naladění přechází od bezprostředního spoluprožívání či alespoň prožitkové blízkosti až k vyprázdněné a mlhavé anonymní typizaci „někdo“ či „stát“ [Špecián nedat.], jejíž vrstevnice významů a relevance představují pouze volný prostor. Schütz ve své práci zdůrazňuje vnitřní nekonzistenci, nejasnost a nekohorenci oblastí relevance – s ohledem na proměnlivost pozice (zvýznamňujícího) centra (Já) jsou i tyto významy stále v pohybu. Je to však právě systém sdíleného (samozřejmého a nezpochybnitelného) vědění (znalostí)⁵¹, který členům skupiny zaručuje *dostatečné* množství konzistence, jasnosti a koherence, aby každý její člen mohl konkrétním způsobem rozumět světu kolem a zároveň být zcela konkrétním způsobem chápán [Schütz 1944: 501].

Použijeme-li Schützův příměr oblastí relevance i pro topografický terén symbolické konstrukce „My“ našeho příběhu, pak jeho nejširší okruh nalezneme v oblasti nekonformně smýšlejícího světa. Tady se ještě nejedná o alternativu v pravém

⁴⁸ Schütz hovoří o „layers of relevance“, případně o „(hypsographical) contour lines of relevance“ [1944: 500]

⁴⁹ V jeho pojetí má „svět okolo“ charakter *Umwelt*, tj. „osvětí“, bezprostředně prožívaného světa (Husserl)

⁵⁰ Tuto tematiku detailně propracoval E. Goffman, především ve své knize *Všichni hrajeme divadlo*. S ohledem k tomu, že Goffmanova práce se zaměřuje primárně na interakční rovinu a performanci jako takovou, využíváme pro demonstraci této myšlenky původního fenomenologického konceptu.

slova smyslu: v rámci této zóny sdílíme pochopení, že člověk, jak jej popisuje rétorika komunismu (bezprostřední výrobci materiálních hodnot jako lidé v pravém slova smyslu, [Fidelius 1998]) je ryzí iluzí a lží, která k podstatným otázkám lidské existence nemá co říci. V této oblasti sdílených kontur relevance se sice můžeme lišit strategiemi, které pro své přežití v prostředí total(it)ní instituce socialistického státu volíme, sdílíme však porozumění hodnotám skutečně svobodné existence, kterou se světem socialismu nespojujeme. Společnou vrstevnici relevance představuje jedinečnost a autenticita lidského života, kterou nelze zprostředkovat ani omezit jadernou redukcí⁵² oficiální propagandy [tamtéž].

Vnitřní zónu poněkud hustších siločar pak představuje oblast alternativního světa. V příbězích se v tomto poli setkávají nejrozmanitější a jedinečné identity: „čestní darebáci“ pražské galérie, underground, hudebníci a máničky, homosexuálové, somráci i toxíci. Uvnitř této symbolické zóny lidé nejen sdílí porozumění vlastní (jedinečné) situaci, ale projevují i (aktivní) zájem o prožívání světa, které je jiné, vůči perspektivě většinové společnosti „alternativní“ a od světa socialismu se (více či méně) odvracející. Členové tohoto alternativního světa proto (v různé míře) porušují pravidla definovaná totální institucí státní moci: aktivně narušují informační asymetrii systému (literatura, hudba), neakceptují předpisovou úpravu zevnějšku (vlasy, oblečení) a nerespektují zásady a způsoby „řádného“ života (škola, povinná práce, předpisové užívání si kulturních akcí, vojna). Systémem jsou pak odsunuti na samotný okraj společnosti či dokonce až za jeho hranice („společná neexistence“). Narátoři tuto okrajovost popisují jako záležitost vědomé volby, jako dobrovolné oddělení se od „výhod“ socialistické společnosti a principů její morálky. Jak je však patrné z perspektivy a pozice, z nichž o své situaci promlouvají („neměli jsme zastání“, „nikoho jsme nezajímali“), jde o postoj, který je přinejmenším z části výsledkem strategií aktivní adaptace a zvládnání zevnějšku přidělené či hroící nálepky „narkoman“ a z ní plynoucího stigmatu [Goffman: 2003]. S vědomím odlišností individuálních i skupinových trajektorií a s nimi souvisejících praktik ospravedlňování této pozice a postoje, lze konstatovat, že definičním znakem symbolického alternativního světa, jak jej chápou narátoři, není pouhé porozumění

⁵¹ V orig. *system of knowledge*, do češtiny obvykle překládaný jako „balík vědění“

⁵² Fidelius ve své stati *Lid, demokraci, socialismus* (1978) osvětluje třífázovou jadernou redukcí řeči oficiální propagandy: vůle člověka je v jejím prvním kroku zahrnuta pod vůli lidu. Tato vůle – je-li tzv. neuvědomělá a spící – je v případě potřeby omezena na vůli dělnické strany a bezprostředních výrobců materiálních hodnot. Pakliže je i tato redukce nepostačující, pak je pojem člověk (lid) i jeho vůle vyhrazen pouze straně a jejímu vedení.

iluzornosti konceptu socialistického štěstí (oblast nekonformně smýšlejících), ale vědomé odmítnutí na jeho participaci i se všemi konsekvencemi, které tento krok přináší.

Neboť není naším cílem sledovat znaky či proces vnitřní strukturace konstrukce alternativního světa jako celku, zaměříme se v následujícím textu již specificky na symbolické prostředky konstruování „My“, které narátoři využívají ve vztahu k nově vznikající drogové subkultuře. Přesněji řečeno, zajímá nás prostřednictvím jakých (i v alternativě jako celku specifických) znaků definují vypravěči svou vlastní osobní i skupinovou identitu „toxiků“ a *jak* vymezují její hranice.

Jak jsme zmínili již v 1. kapitole empirické části, k významným rozpoznatelným a rozpoznávaným *boundary markers* patří dlouhé vlasy. Tento definiční znak, jemuž je identicky rozuměno v prostředí alternativního světa, stejně jako ve světě jeho majoritního protipólu, představuje pro obě strany barikády srozumitelný symbol názorového postoje, hudebního vkusu i ideové orientace. Jak jsme již ukázali, jde o vnější viditelný znak (identifikátor), jenž se sice volně line drogovou komunitou, ale se stejnou lehkostí zasahuje i kategorii⁵³ mániček, k jejíž identitě je vázán především⁵⁴. Jiný příklad širší komunitou alternativního symbolického prostoru sdíleného *boundary markeru* pak představuje rovněž definiční znak „slušnosti“ a „lidskosti“, který se v promluvách úzce váže k politické orientaci (jako sebe-potvrzující vymezení proti „systému“, který je „nelidský“).

Jak pak ale rozpoznat definiční znak úzké „původní“ komunity toxiků v očích aktérů její někdejší scény? Jako o určujícím parametru narátoři hovoří o „vnitřním pnutí“, aktivním „hledání“ a snaze „vyjít ze sebe“. Tuto tendenci popisují v kategoriích (nadosobní, transpersonální) motivace, která je symbolickým prostředkem rozlišování, hodnocení (v pojmech čisté, nečisté a špinavé) i vymezování (se) vůči jedincům a skupinám, které mohou sdílet vybrané *boundary markers* (jakými je i braní drog samo o sobě), ale k „nám“ nepatří („mladší“ generace, která chce „všechno a hned“, „narkomani“ jako odlišná kategorie lidí užívajících drogy).

Pozoruhodným aspektem tohoto definičního znaku je ovšem nejen jeho negativní vymezovací funkce, ale i jeho rozměr (ko)identifikační. Rys nadosobní

⁵³ Brubaker podrobil zcela samozřejmě přijímaný pojem „skupina“ kritice, podle níž vyjadřuje esencialistické přesvědčení o jasně vymezených hranicích (a identitách) jednotlivých kategorií (např. etnicita). Pojem „skupina“ („group“) navrhuje nahradit označením „groupness“, jakožto koncepční nestálou proměnnou vyplývající z kontextu.

motivace a vnitřního hledání totiž narátoři explicitně spojují i s jinou skupinou v rámci alternativního světa: s undergroundem. V promluvách, jejichž prostřednictvím narátoři tento společný rys obou skupin zpřítomňují, underground obklopuje uznání a respekt. Mluvčí vyzdvihují ne-smíření se, odhodlání a odvahu jako rysy sdílené oběma identitami – Námí Toxíky a undergroundem. Vedle nich se však objevuje i jistá diference: underground se i v rámci alternativního světa jako celku svým postojem liší. Underground systém nejen aktivně odmítá a narušuje, on ho svou činností i mění. I ona transpersonální motivace se tak stává předmětem dalšího specifického (z)hodnocení: posuzován je její přínos, s Platónem řečeno, rozsah dobra, které vytváří. Původní drogové společenství, pro něž je transcendentní rozměr prožívání klíčový, tyto jemné nuance rozlišuje a artikuluje. Jakkoli tuto „vyšší“ motivaci „vyjítí ze sebe“ obě skupiny sdílí, odlišuje je její aplikace: zatímco toxíci (si) tuto zkušenost chrání, underground ji šíří. V perspektivě narátorů tak jde o jakousi vyšší úroveň „vyšší“ motivace: poměřováno dopadem, který má a mírou odosobnění, kterou představuje.

Jak zmiňuje Cohen (a v obdobných intencích formuluje své názory Douglas), charakteru definičního znaku skupin nabývá též jídlo a jeho konzumace⁵⁵: v našem případě pravděpodobně nejmarkantnější rys konzum-ování drog. Jak však Cohen výslovně odlišuje, nejde o samotný atribut, ale o to, *co* daný atribut symbolizuje. Užívání drog jako soubor praktik vedoucí k intoxikaci představuje rys, který definuje komunitu toxikomanů napříč jednotlivými obdobími i různými zájmovými uskupeními. Jak narátoři často a silně zdůrazňují, jde o specifickou kombinaci drogy, způsobu jejího užívání a motivu, která jejich vlastní skupinu činí jasně odlišitelnou – a to jak vůči jiným skupinám alternativního světa (undergroundu), z nichž si někteří také „občas něco zobnou“, tak vůči narkomanům, kteří „nemají tu vnitřní strukturu“. Jak si dále ukážeme, je to právě tento motiv, který mění charakter „jídla“ (drogy) a zcela proměňuje její status.

⁵⁴ Vymezení, které narátoři v rámci prolínání identit „toxíka“ a „máničky“ využívají, jsme pojednali již v předchozím části práce

⁵⁵ Dovolím si v této souvislosti využít konzumentské analogie a logiku doplňování základních živin aplikovat i na oblast drog, pro níž se jeví být obzvláště trefnou metaforou

3.2.2. Klíčová kategorie v etnografické perspektivě

Pohled, který v analýze nabízíme jako možnou perspektivu k interpretaci konstruování světa původní komunity drogové subkultury, má své kořeny v etnografické teorii. Budeme-li nyní vycházet z klasifikace Gennepy, jde – s ohledem k omezenosti datového materiálu a zejména techniky jeho sběru – mnohem spíše o teoreticko-metodologickou oporu sloužící výkladu centrální kategorie, než o etnografickou identifikaci jevu kladoucí si jakýkoliv nárok na obecnou platnost. V následujícím textu se prostřednictvím etnologické optiky výkladu kategorií pokusíme popsat vnitřní logiku norem, praktik a hodnot, a to prostřednictvím re-konstrukce prezentované jako původní společenství „toxiků“ jejími (bývalými) členy.

Klíčová otázka pro pochopení fungování tohoto symbolického světa původní drogové komunity tedy zní: Jak narátoři konstruují drogu samotnou? Čeho je pro ně symbolem? V naracích původní komunity, stejně jako ve vyprávěních mladší generace, které o původní společnosti referují zprostředkovaně díky mezigeneračnímu přenosu, je droga zpřítomňována jako (potenciální) médium kontaktu se světem posvátna, zdroj transcendentní zkušenosti či brána (či štafle) za/nad hranice běžné reality. Tento transpersonální, nadosobní svět je překládán do pojmů ryzí kreativity a nesdělitelnosti vhledů, jež jsou běžné zkušenosti i běžným uživatelům zcela nedostupné. Pokud bychom se ovšem zaměřili pouze na efekty, kterých je v příbězích droga médiem, unikál by nám její další významný rys: její nadání posvátný charakter přenášet na zkušenosti, situace a aktéry, kteří s ní *náležitým* způsobem nakládají. Náš argument, který dále rozvedeme tedy je: droga má povahu mana⁵⁶.

Mana, jak ji klasifikuje ve své typologii magicko-náboženských praktik Gennepe, představuje neosobní sílu nadpřirozené povahy [Gennepe 1996]. Není spojena s konkrétními předměty, osobami ani událostmi, ovšem tyto sociální aktéři mohou charakteru *mana* nabývat (jakož jej i pozbyt). Mana je přenášena za specifických podmínek, jež se kulturně odlišují, ve všech jejích podobách však tuto transmisi provází posvátné zacházení. Nesprávná manipulace či porušení tabu může způsobit, že *mana*

⁵⁶ Mana: slovo polynéského původu, označující nadpřirozenou sílu neosobní povahy, považované za nejstarší projev náboženské víry. Zachovala se zejména u přírodních národů, ovšem pod různými označeními, např. u starých Egypťanů odpovídala výrazu *sa*, u severoamerických Indiánů *orenda*, *manitů* apod. U Melanésanů toto slovo označuje sílu, nadpřirozenou moc, která svou účinností převyšuje všechny ostatní fyzické síly. Koncentruje se do posvátných předmětů, zvířat, osob a míst. [Wolf 2012]

své aktuální působiště (objekt, jedince) opustí. Komplementární pohled na charakter *mana* pak nabízí Mauss, který jej popisuje jako magickou sílu, bohatství, čest a autoritu [Mauss 1999: 70], jež se zároveň vyznačují štědrostí, či pak v kontextu jídla jako „moc bohatství a potravy“ zmnožovat bohatství a potravu [Mauss 1999: 90]⁵⁷.

Droga, která má charakter *mana*, posiluje vše „co je uvnitř“. Jak jsme si ukázali na úryvcích rozhovorů, funguje jako zesilovač, „katalyzátor“. Narátoři silně akcentují nutnost mít pro kontakt s ní „vnitřní strukturu“, neboť lidé, kteří „nemají tu duševní kapacitu“, mohou být v důsledku katalyzujících vlivů v nebezpečí, jakož se jím i sami stát. Droga zesiluje všechny obsahy, tedy i ty „nestrukturované“, nežádoucí, nečisté a nebezpečné [srv. Douglas 1966].

Klíčovým atributem pro práci s drogou-*mana*, je motivace jedince, jeho přístup. Původní společenství, resp. jeho členové, konstruuje své motivy užívat drogu v kategoriích nadosobního hledání: jako touhu po přesahu, „vyjítí za hradby“, tvoření. Jedinec, který sdílí toto porozumění, má stejnou „strukturu“ a vidění světa: jeho motivací je „být“ (svoboda, poznání a kreativita), nikoli „mít“ („nic nemá a něco by chtěl“) [Fromm 2001]. Důvěryhodný člen *My* nechce něco za nic, nýbrž nabízí sebe sama jako prostor k přesahu, expanzi. V tomto nastavení se droga-*mana* s jedincem setkává: droga totiž nepřináší chvilkový změněný stav vědomí, ale jedince nenávratně transformuje. Tento pak jejím (náležitým) požitím přesahuje sám sebe. Čisté (nadosobní) úmysly, prostřednictvím jedinců „správné“ struktury, jež s drogou zacházejí způsobem *mana*, tedy s respektem a úctou, v této perspektivě generuje a šíří „správné“ obsahy, nadosobní dobro.

Nebyli na nikoho drzí. Na nikoho prostě ... snažili se prostě s každým jenom to dobro. Hlavně šířit kolem sebe to dobro. Prostě nebýt na sebe zlí. To byl prostě ten základ. [TRANSKRIPT 18: PEPIN]

Tato rétorika posvátného a profánního, stejně jako akcentace technik „správného“ užívání drogy ve výlučném prostředí kruhu vyvolených⁵⁸ významně odpovídá fungování tajných společenství, které popisuje Genep [Genep 1996]. Do kruhu zasvěcených, kteří mají k droze-*mana* přístup, se dostávají pouze jedinci, kteří

⁵⁷ Toto vysvětlení Mauss podává v poznámce ke kwakiutlskému druhovému jménu *logwa*, který přesně odpovídá pojmu *mana*. Oba pojmy jsou popisovány jako „moc“ bohatství a potravy, která vytváří bohatství a potravu. [Mauss 1999: 90] Toto chápání je blízké pojetí hebrejské tradice, v níž *mana* označuje Bohem seslaný pokrm [Wikipedia]

„strukturálně“ odpovídají současným členům společenství. Jak Genep upřesňuje, jedná se o nejlepší a nejinteligentnější ze svobodných (potažmo nejbohatší z nesvobodných) mužů. Jejich výběr je přísně selektivní: každý jedinec, který by svým „nastavením“ „nastavení“ společenství neodpovídal, představuje nejen hrozbu zneužití drogy-*mana* a potenciál šíření „zla“ („nesprávných“ a „nečistých“ obsahů), ale zároveň i ohrožení pro společenství samotné. Způsob užívání (konzumace) drogy-*mana* a sdílené porozumění jeho významu je tím, co společenství a jeho řád konstituuje, udržuje a reprodukuje (srv. solidaritu náboženské komunity u Douglas 1966).

Jedinec, který disponuje předpoklady stát se členem této uzavřené společnosti, musí být „kreativní“ a získat důvěru stávajícího člena společenství, potažmo společenství jako celku. Má-li se však stát členem této komunity, musí projít všemi třemi fázemi iniciačního rituálu: fází odluky (informování), pomezí (řízený stav psychózy, zasvěcení do tabu společenství) a přijetí do komunity (spolustolování, společné užívání). Zasvěcení do práce s drogou-*mana*, které je iniciačním procesem vstupu do této tajné společnosti, nelze zaměňovat se seznámením s drogou-artiklem. Drogu-artikl je možné nabídnout nečlenu komunity, neboť způsob jejího užití (a s ním spojená morální závaznost) se liší: jeho cílem není kontakt s obsahy prožívanými jako posvátné, nýbrž zábava pozemského charakteru⁵⁹. Toto profánní využití drogy sloužící zesílení prožitků je kladeno primárně do kontextu (příjemné) zábavy lidí různých *struktur* a zaměření. Je chápáno jako možné, ovšem jednorázové „ochutnání“. Neboť jím není navazován vztah mezi jedincem a komunitou, nedochází v jeho průběhu k informovanému zasvěcení, ani s ním (a za něj) není spojován žádný z typů odpovědnosti, které pojednáme dále. Z hlediska důsledků tak takováto jednorázová aplikace nepředstavuje pro skupinu ohrožení, ale zvyšuje její sociální prestiž⁶⁰.

Důležitý mechanismus udržování sociálního řádu tajného společenství představuje transmise jeho tajného vědění. Společenství je prožíváno jako posvátné: v opozici vůči profánní každodennosti i jejím aktérům jej propojuje vědomí vlastní výlučnosti, charakter zkušeností *mana*, sdílené porozumění nesdělitelnosti přesahu, stejně jako i sdílené symbolické a geografické prostory, aktivity a praktiky. Součástí

⁵⁸ Bez zajímavosti není ani ekonomická regulační funkce tajných společenství, kterou na tomto místě nerozvíjíme pouze s ohledem k linii současného výkladu.

⁵⁹ Užití drogy-artiklu způsobem pozemské zábavy není konstruován jako způsob vyhrazený výlučně pro nečleny společenství. Členy společenství je využíván rovněž, popisován je primárně v kontextech společných akcí s lidmi jiné „preference“. Užití drogy-*mana* způsobem *mana* vyžaduje specifickou konstelaci podmínek, do nichž patří „správné“ prostředí a „správní“ lidé.

členského vědění, jež je nepřístupné ne-vyvoleným jedincům profánní oblasti, je především znalost repertoáru drogy-*mana* (konzumovatelné a tabu, „nečisté“ či „nízké“ drogy), způsoby řízení efektů drogy-*mana* (kombinace, užívání antidot) a způsoby ochrany jednotlivců (první pomoc). Nezbytné části členského vědění získává jedinec již v procesu informovaného zasvěcení (fáze odluky), jeho doplnění do podoby *knowledge of acquaintance* [Schütz 1944] je pak výsledkem a nezbytným předpokladem plné socializace, bez něhož nemůže být zasvěcenec-nováček považován za plnohodnotného člena společenství.

Specifické členské vědění (samaritán, dostupnost) a elitní členské vědění (techniky výroby drogy-*mana* a drogy-artiklu) představují zdroje vnitřní hierarchizace skupiny. *Mana*, jak jsme již uvedli v definiční části, nepředstavuje nadosobní sílu magicko-náboženského charakteru, *pro* kterou by byla oceňována, ale tuto kvalitu autority symbolizuje sama o sobě. Velmi obdobný strukturační mechanismus nacházíme také ve společenství: velikost autority a respektu, jež se váže k jednotlivým typům vědění, není instrumentálním obrazem v jednotkách absolutního množství znalostí, ale zcela odpovídá rozsahu (bezprostředního) přístupu k droze-*mana*. Droga-*mana* své kvality přenáší na jednotlivce v množství úměrném jejich vzdálenosti od ní: jedinci disponující elitním věděním mají sami charakter blízký *mana*, neboť jsou s drogou-*mana* v kontaktu bezprostředním. Členové nadaní věděním specifickým jsou držiteli respektu identického typu – jedinci, jež mají nezvyklý přístup k surovinám vedoucím k droze-*mana* disponují autoritou větší než jedinci, kteří disponují znalostmi zdravotními. Členské vědění, o tom, jakou látku užívat a jak, které vyjadřuje pozici nejvíce zprostředkovanou, představuje z hlediska prestiže postavení nejnižší, nicméně stále (ve vztahu k vnějšímu světu) posvátné. Shrňeme-li tedy tento strukturační princip, pak vědění uvnitř společenství není zdrojem autority samo o sobě, ale je předpokladem i výrazem pozice, již jedinec ve společenství (a vůči droze-*mana*) má.

Jinou perspektivu pohledu na tentýž strukturační princip pak představuje rozsah odpovědnosti, který se k pozici jedince váže. Tajné drogové společenství, které se jeví jako znalostně/expertně organizované, své fungování zakládá na odpovědnosti. Rozsah odpovědnosti je silně spjat nikoli s věděním jako takovým, ale primárně s rozsahem přístupu, jež jedinec k droze-*mana* má. Vnější okruh odpovědnosti, jenž sdílí všichni členové komunity, představuje odpovědnost za „správné“ užívání „správné“ drogy-

⁶⁰ Vhodnou metaforou k fungování tohoto principu (a jeho efektů) je terminologie z prostředí obchodního světa: trial/free/demo verze versus její full podoba.

mana (tabu zneužívání, potravinová tabu), stejně jako odpovědnost za bezpečnost vlastní, potažmo bezpečnost skupiny (zásady diskrétnosti, členské vědění řízení efektů a znalost první pomoci). Užíváním *určitých* látek (a odmítáním jiných) vyjadřují členové společenství vlastní sociální příslušnost. Užívání konkrétních látek za konkrétním účelem představuje jejich „úroveň“, pod níž se žádný člen (bez hrozby stigmatizace ze strany druhů) nemůže (beztrestně) snížit, tedy například užít nepatřičnou látku. Závaznost morálního imperativu tohoto symbolického okruhu tedy slouží primárně k ochraně sociálního řádu společenství [Douglas 1966]. Symbolický střední okruh odpovědnosti je spjat se členy, kteří jsou zodpovědní za specifický typ surovin či zdraví jedinců-členů společenství. Odpovědnost na tyto členy kladená je odvozena od potenciálního zdroje nebezpečí in-diskrétnosti, narušení a znečištění („provaření“), jež je ohrožuje v míře větší než běžné členy. Největší míra odpovědnosti je pak spojována s osobami nadanými vědění o bezprostředním přístupu k *droze-mana*: s vařiči. Vařiči nesou odpovědnost za ne/rozšíření uzavřené komunity (jak dokladuje Schütz 1944 i Douglas 1966, představuje *jakákoliv* iniciace přinejmenším dočasné narušení stávajícího sociálního řádu) a s ní spojenou dostupnost *drogy-mana* („uživení“ rodiny). Odpovědní jsou též za čistotu postupů výroby a s ní související čistotu *drogy-mana* („čisté“ čtyřhodinovky versus „2x20-ka“). Především pak ale nesou odpovědnost za čistotu vlastních úmyslů, jejichž případná kontaminace motivy osobního rázu (zneužití, „podělání“) má potenciál zasáhnout nejen jednotlivce, ale celou komunitu. Morální závaznost odpovědnosti tohoto nejvnitřnějšího okruhu je obzvláště dobře patrná v rekonstrukcích příběhů o vařičích, kteří se pro zabezpečení dostupnosti drogy pro celou svou „rodinu“ vzdali vlastního individuálního života („seberealizace“, „být k dispozici furt“). Míra odpovědnosti tedy silně souvisí s velikostí přístupu k *droze-mana*. Odbornost a erudici, které jsou výrazem elitní pozice vařiče, kladou nároky do souvislosti s poctivostí a svědomitostí (tedy morálně hodnotícími kategoriemi) právě proto, že způsob uplatňování jejich znalostí má dvojí charakter⁶¹: na jedné straně symbolizuje predispozici čistoty práce, vztahů i produktu, na straně druhé skrývá potenciál zneužití (nebezpečí znečištění). Znečištění je konstruováno vždy v kontextu zneužití *mana* drogy pro vlastní, individuální, nikoli nadosobní účely (zisk, „podělání“, naklonění si někoho). Představuje narušení jednotné pospolitosti, která je vztahem

⁶¹ Význam dvojznačnosti pro hodnocení morálních kategorií zásadním způsobem vysvětlil L. Dumont. Naše bádání bylo inspirováno aplikací Dumontových myšlenek v práci J. Robbinse (2014).

k *droze-mana* orientována, odmítnutí odpovědností, již každý jednotlivec společnosti ve své pozici nese a tudíž je i zdrojem (větší či menší) sociální degradace.

3.2.3. Teoretický model

V návaznosti na výše nastíněnou aplikaci kulturologické perspektivy na vynořující se klíčovou kategorií se nyní pokusíme rekonstruovat síť vztahů významných norem a institucí, jak je ve svých promluvách o „zlaté éře“ zpřítomňují sami narátoři. Pro hlubší pochopení jejich fungování pak využijeme kontrastního srovnání s uspořádáním, které narátoři vztahují k době, kdy „jejich“ pravidla již neplatila. Jako teoretického nástroje pro účely této prezentace volíme koncepci figurací Norberta Eliase,⁶² která je založena na sledování proměn sociálních formací optikou proměny jejich interdependenčních vazeb.

Elias ve své práci *Was ist Soziologie* (1970) předkládá tezi, že život lidí ve společnosti je utvářen silou vzájemných závislostí (interdependencí), které mu – pro určitý čas a místo – propůjčují určitý specifický tvar. Předivo interdependenčních vazeb vytváří tzv. (kon)figurace. Prostřednictvím metafory hry Elias přibližuje jejich základní charakteristiky: z vnější perspektivy se hra odehrává mimo skupinu hráčů, z hlediska její vnitřní dynamiky ovšem vytváří jistý skupinový vzorec utkaný ze vzájemných vazeb mezi konkrétními jednotlivci. Postavení hráčů v rámci herní figurace jež (spolu)vytvářejí formálními pravidly, konvencemi a zkušenostmi z minulých her, stejně jako strategiemi spojenými s očekávaným chováním (spolu)hráčů a protivníků. Svůj smysl hra získává skrze napětí – sdílené porozumění smyslu hry. Bez tohoto napětí by hra přestala být hrou a rozpadla by se [Elias 1991]. Figurace tak představuje „měnící se vzor“ vzájemných závislostí, který do ní zapojení jedinci vytváří svým konáním⁶³. Konkrétní podobu figurace určuje struktura interdependenčního napětí mezi jejími aktéry a způsob soužití v jejím rámci je pak dle Eliase „*spoluurčován přenosem vědění*

⁶² Metaforu hry a její (kon)figurační uspořádání detailně rozpracovává též Goffman (1999) a na obecnější úrovni Bourdieu (1998). Eliasova koncepce dle našeho názoru nejlépe odpovídá *komplexitě* jevu a úrovni jeho obecnosti.

⁶³ Elias akcentuje procesuální charakter figurací, jejich stále se měnící podobu a s ní související nutnost sledování dlouhodobých procesů. V aplikaci tento teoretický nástroj využíváme pouze pro zachycení sítě vazeb v jejich statické podobě.

a s ním souvisejícím rozměrem naučených společenských symbolů z jedné generace na druhou.“ [Šubrt 1995].

Ve svých promluvách narátoři popisují dvě dominantní, vzájemně nekompatibilní logiky užívání drog, které spojují s určitou (kon)figurací vztahů, institucí a přikládaných významů⁶⁴. První z námi prezentovaných uspořádání můžeme pracovně nazvat jako model *po-užívání*. Shrneme-li „pravidla hry“ této interdependenční pavučiny nejprve stručně, pak jde o *záměrný* způsob konzumace *konkrétních* drog *vybranými* lidmi, vedený transcendentní *motivací* typu *aby* a *protože*. V silném kontrastu k tomuto uspořádání symbolického světa, které narátoři označují jako sobě vlastní, „domovské“, pak stojí model *zneužívání*. Tato figurace je vykreslována jako *nahodilý* způsob konzumace *libovolných* látek *jakýmikoliv* lidmi za účelem „sjetí se“, „úniku od“. Modus zneužívání narátoři popisují jako „ne-správný“, jim cizí a jeho zpřítomňování jim slouží pro akcentaci (vlastních) hodnot, k vysvětlení subjektivně prožívané (hodnotové) proměny drogové scény a jako prostředek vymezení vlastní pozice v ní. Na tomto místě tedy nejprve blíže představíme oba zmíněné způsoby ((kon)figurace) užívání drog, abychom pak následně identifikovali hodnotové zdroje jejich morálního posouzení.

Základní konstitutivní rys re-konstruované figurace *po-užívání* představuje *nadosobní* povaha motivace do ní zapojených aktérů. Její transcendentní rozměr činí smysluplnou každou část tohoto symbolického světa, formuje jeho (sociální a morální) řád a přiděluje všem aktérům i praktikám jejich (správné) „místo“ (srv. Douglas 1966). Cílem *po-užívání* je hledání, kreativita, *nadosobní* přesah popisovaný jako „vyjítí ze sebe“. Tento stav je chápán jako prostor (pro) setkávání se sebou sama i s „vyššími“, transcendentními obsahy. Je něčím vzácným, výjimečným a posvátným. Na jedné straně je výsledkem vstupních predispozic, již přítomných obsahů katalyzovaného „subjektu“, tedy jedince, na straně druhé představuje produkt otevřenosti a autenticity, které je možné prožít pouze v bezpečí výlučného, stejně naladěného *společenství*. Udržení „správného“ obsahu a úrovně tohoto prožívání prostřednictvím „správného“ (náležitého) *způsobu užívání* je pak (morálně závazným) úkolem každého člena *společenství*. Kvalita obsahů a úroveň prožitků jsou zabezpečovány prostřednictvím výběru určitých druhů drog (a tabu či zákazem jiných – „nižších“ a „nečistých“), striktní

⁶⁴ Z analytických důvodů pracujeme s jejich krajními podobami jako s weberovskými „ideálními typy“, přestože narátoři reflektují i jejich mezistupně.

vylučností skupiny (selektivita iniciace a přijetí) a důsledným předáváním členského vědění (informované zasvěcení).

V logice fungování tohoto světa jsou všichni členové komunity vzájemně propojeni společnou „strukturou“, sdíleným prožitkem nesdělitelné transpersonální zkušenosti a zejména pak společnou odpovědností v silném slova smyslu (odpovědností za vlastní svobodu, odpovědností za společenství druhů a odpovědností za katalyzované obsahy a jejich přesah do vnějšího světa), která nabývá charakteru morálního imperativu. Přestože je společenství vnitřně strukturováno rozsahem vědění (potažmo rozsahem bezprostředního přístupu k droze, médiu transpersonálních obsahů), je prožíváno jako jednotná a sjednocující pospolitost a jakékoliv individuální porušení „zákonů“ komunity představuje narušení společenství jako celku. Dodržování norem *po-užívání* je tak v tomto intimním kruhu společenství, v němž je každý člen důvěrně znám, zabezpečováno prostřednictvím vzájemné kontroly [Schütz 1944; Genep 1996, Goffman 2003].

Transpersonální (*nadosobní*) zkušenost, jíž je droga médiem, se též promítá do možností zacházení s ní. Droga, která má v tomto porozumění světu nadosobní, posvátný charakter, je výhradně sdílena, spolu-konzumována [Douglas 1966, Genep 1996]. Toto její sdílení nemá charakter směny ani daru ve smyslu závazku [Mauss 1999], nýbrž je zdrojem symbolických statků úcty a respektu [Bourdieu 1998] a zároveň prostředkem sebe-potvrzení a reprodukce kolektivní identity společenství [Douglas 1966].

Význam původních norem a jejich hodnotové zázemí vyniká prostřednictvím komparace s druhým konfiguračním uspořádáním, modelem *zneužívání*, jež sami narátoři využívají jako kontrastního pozadí svých příběhů a od něhož se tak distancují. Jak jsme již zmínili, figurace *zneužívání* je nesena zcela odlišnými motivy do ní vstupujících aktérů. Základní pravidlo této interdependenční sítě je popisováno v intencích *osobního* užitku („sjetí se“ či naopak „ojetí někoho“). Selektivita již není tomuto uspořádání vlastní na žádné z uvažovaných úrovní: uživatelé konzumují *libovolné* látky, které „alespoň trochu zhulují“, distributoři drogu prodají komukoliv, kdo o ní projeví zájem a má potřebné (ekonomické) prostředky. Někdejší uzavřená skupina lidí, kterou propojoval její „strukturovaný“ zájem, se proměnila v populaci na sobě nezávislých jednotlivců, jež sdílí pouze závislost na droze. Narátoři tuto proměnu reflektují skrze absenci („správných“ či „našich“) *vztahů*: vztahu uživatele k droze (závislost namísto prostředku autonomie), distributora k droze (zisk namísto poslání),

distributora a uživatele (naprostá anonymita oproti závazné osobní odpovědnosti) i uživatelů navzájem (neinformování a „zbytečná smrt“ oproti znalostem chránícím život uživatele). Droga nepředstavuje v kontextu tohoto způsobu užívání odpovědnou cestu k otevření se a expanzi, ale anonymní prostředek úniku, oddělení se od světa i s ním spojených vazeb a uzavření do sebe.

Shrneme-li poznatky výše uvedené, můžeme oba modely symbolické rekonstrukce popsat prostřednictvím binárních opozic posvátné/profánní, kolektivita/individualismus, pospolitost/individuum, sdílení/komerce či expertnost/neznalost, v jejichž akcentaci i hodnocení hraje hlavní roli první jmenovaná. Detailní analýza kulturní změny, která se zdá být zdrojem morálního hodnocení ve výpovědích o prakticky všech aspektech, událostech a aktérech v prostředí „nových“ podmínek bohužel přesahuje rámec naší práce⁶⁵. Na tomto místě proto chceme reflektovat alespoň v omezeném rozsahu dle našeho názoru hlavní hodnotovou orientaci konstrukce původního společenství, která je implicitně ne/přítomna v obou popsaných konfiguracích.

Po ohledání obou konstrukcí a jejich stavebních kamenů se tedy ptáme dále: Co je onou střeženou hodnotou, která morální řád symbolického světa původního společenství orientuje? Jaké je ono základní porozumění, bez něhož (již) není možné tuto hru hrát? Jaký příběh je zde vyprávěn?

Přestože narátoři silně akcentují pospolitost a nerozlišenost společenství zasvěcených v kontrastu ke vnějšímu, profánnímu světu⁶⁶, bylo by příliš zjednodušující hledat základy tohoto symbolického světa čistě v hodnotě kolektivismu ve smyslu tradičního *gemeinschaftu*⁶⁷. Pospolitost pro narátory představuje způsob koexistence jedinečnosti, jedinečných osobností. Je její živnou půdou a zároveň bezpečným domovem, asylem ve vztahu vůči odmítanému vnějšímu světu s jeho konformistickým kolektivismem. V prostředí pospolitého společenství může jeho člen realizovat svůj

⁶⁵ K antropologii morálky a aplikaci Dumontovy kulturní teorie hodnot viz. vynikající práce J. Robbinse [Robbins 2014] Základním předpokladem Robbinsovy práce je skutečnost, že morálka se objevuje v kontextech, v nichž existuje možnost volby. Proces kulturní změny a vyjednávání obsahu významů je jednou z nejpřekvapivějších ukázek tohoto principu.

⁶⁶ Narátoři tuto dichotomii využívají jak ve vztahu původního společenství a nových poměrů, tak pro odlišení původního společenství vůči normalizované společnosti

⁶⁷ *Gemeinschaft*, do češtiny nejčastěji překládáno jako pospolitost. Představuje „ideální typ“ formy společenského života v sociologii F. Tönniese. Sociální těleso je organizováno přirozenou solidaritou. Vyznačuje se, harmonickými vztahy a totožností vůle, neboť vůle individuální je potlačena vůlí pospolitosti. „Výsledkem této „organické“ solidarity je společný majetek a zákon, který není ničím jiným, než zákonem rodinným.“ [Sorokin 1936: 345]

individuální potenciál pro dobro celku, může si dovolit být sám sebou, autentickou a jedinečnou individualitou. Tato autenticita ve světě narátorů představuje základní predispozici realizace vlastního života i přínosu nadosobního charakteru, je nejhlubším výrazem svobody o sobě⁶⁸.

Tato všemi narátory zdůrazňovaná hodnotová orientace svobody dle našeho názoru zosobňuje základní kámen symbolické re-konstrukce někdejšího světa: svět původní drogové komunity je vyprávěn jako příběh cesty za svobodou (seberealizací a autenticitou), svět současného fungování pak jako způsob úniku od ní.

⁶⁸ Vlastní kategorie. Formulace vychází z paralely ke Kantově (defacto platónské) diferenciaci „věci o sobě“ (svět idejí) a „věci pro sebe“ (svět jevů)

Závěr

Záměrem badatelského projektu bylo zodpovědět otázky vážící se k procesu symbolické re-konstrukce a re-interpretace kolektivní identity v biografických vyprávěních aktérů, kteří sami sebe identifikují jako pamětníky počátků drogové subkultury v 70. a 80. letech 20. století. Výzkumný projekt se zaměřil na sociologickou reflexi re-konstruování této kolektivity a jeho hodnotových zdrojů, za využití analytických metod *grounded theory*.

Předmětem výzkumu se stalo 7 biograficky orientovaných vyprávění dvou po sobě následujících generací drogové komunity. Prostřednictvím analýzy a interpretace obsahu tohoto datového materiálu byly postihnuty kolektivně sdílené interpretační hodnotové rámce a významné identifikační atributy, jimiž aktéři nejstarší generace této komunity formují svoji někdejší kolektivní identitu. Významy, jež se váží k tomuto specifickému typu kolektivní identity byly prezentovány z perspektivy samotných narátorů. Bylo tak objasněno, jak sami aktéři re-konstruují a re-interpretují toto subjektivně zakoušené „my“ a jaké volí symbolické prostředky k vymezení hranic vůči nečlenům této kolektivity.

Na základě analýzy otevřeného a zaměřeného kódování byly identifikovány 4 význačné tematické celky, které práce pojednala v jednotlivých kapitolách: motivace, uzavřenost, expertnost a neekonomika. Tyto tematické okruhy byly propojeny v analytickém příběhu za pomoci sociologické a kulturologické teorie.

Získané poznatky nám umožnily identifikovat dva krajní (kon)figurační modely způsobů užívání drog, jejichž prostřednictvím narátoři konstruují svět původní komunity. Narátorům vlastním způsobem užívání drog představuje model *po-užívání*, jenž se vyznačuje silně transpersonální motivací (hledáním, kreativitou), záměrným a zcela vědomým využíváním drog a jejich efektů ve vztahu k těmto motivacím (kombinace, antidotum) a výraznou morální závazností (odpovědnost za „správné“ *po-užívání*). Tento způsob užívání drog spojují narátoři s uzavřeným charakterem původního společenství („vyvolení“), selektivitou iniciace do drogové komunity („struktura“, „nastavení“) a důslednou transmisí členského vědění (informované zasvěcení). V kontrastu k modelu *po-užívání* vykreslují narátoři ve svých příbězích jeho antipod, model *zneužívání*. Model *zneužívání* se vyznačuje otevřeností členské sítě, nepropojeností jejích členů, neselektivní iniciací a absencí informovaného zasvěcení. Je

charakteristický anonymitou, odosobněním vazeb a difúzí odpovědnosti. Zpřítomnění tohoto modelu narátorům slouží pro akcentaci (jejich) hodnot, k osvětlení subjektivně prožívané kulturní proměny, kterou drogová komunita prošla a jako prostředek vymezení vlastní pozice v ní.

Na základě výše popsaných modelů práce identifikovala hodnotový zdroj obou (kon)figuračních modelů symbolické re-konstrukce, kterým je dichotomie „svobody k“ a „svobody od“.

Bibliografie

Literatura

BARTH, F. (1996): Ethnic groups and boundaries in: Hutchinson, J., Smith, A.D. (1996): *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press.

BECKER, H. S. (1966): *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. NY: Free Press

BRUBAKER, R. (2004): *Ethnicity Without Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press

BOURDIEAU, P. (1998): *Teorie jednání*. Praha: Karolinum

COHEN, A. P. (1985): *The Symbolic Construction of Community*. London: Routledge

DRTIL, J. (1978): *Aktuální drogové závislosti*. Praha: Avicenum

DOUGLAS, M. (1966): *Purity and Danger*. London/New York: Routledge

DOUGLAS, M. (1976): *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London/Henley: Routledge/Kegan Paul

ELIAS, N. (2007): *O procesu civilizace I*. Praha: Argo

ELIAS, N. (1991): *Was ist Sociologie?* München: Juventa Verlag

FIDELIUS, P. (1998): *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda

FRAZER, J. G. (2007): *Zlatá ratolest*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk

FROMM, E. (2001): *Mít, nebo být?* Praha: AURORA

FROMM, E. (2014): *Strach ze svobody*. Praha: Portál

GENNEP, A. van (1996): *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny

GLASER, B. G. & STRAUSS, A. L. (1967) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine

GOFFMAN, E. (1961): *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: The Anchor Books

GOFFMAN, E. (1999): *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon

GOFFMAN, E. (2003): *Stigma*. Praha: SLON

- HALBWACHS, M. (2010): *Kolektivní paměť*. Praha: SLON
- HARTNOLL, R. (Ed.) (2003): *Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball sampling*. Praha: Úřad vlády ČR
- HARTNOLL, R. (Ed.) (2005): *Drogy a drogové závislosti: Propojování výzkumu, politiky a praxe. Co jsme se už naučili a co bychom se ještě naučit měli*. Praha: Úřad vlády ČR
- HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál
- CHARMAZ, K. (2000): Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In: N.K. Denzin & Y.S. Lincoln, ed.: *Handbook of qualitative research, Thousand Oaks, CA: Sage*
- CHARMAZ, K. (2014): *Constructing Grounded Theory*. London: Sage
- JANÍK, A. & DUŠEK, K. (1990): *Drogy a společnost*. Praha: Avicenum
- MAUSS, M. (1999): *Esej o daru*. Praha: SLON
- MIOVSKÝ, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing
- NOŽINA, M. (1997): *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP – Koniasch Latin Press
- KANDERT, J. (2007): *Náboženské systémy*. Praha: Grada Publishing
- POLANYI, K. (2006): *Velká transformace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- SALADANA, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage
- SILVERMAN, D. (1993): *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage
- SILVERMAN, D. (2005): *Ako robíť kvalitatívny výskum : praktická príručka*. Bratislava: Ikar
- SOUKUP, V. (2004): *Dějiny antropologie*. Praha: Carolinum
- STRAUSS, A. & CORBINOVÁ, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert
- ŠUBRT, J. (1995): *Civilizační teorie Norberta Eliase*. Praha: Karolinum
- SOROKIN (1936): *Sociologické nauky*, Praha: Jan Laichter
- URBAN, E. (1973): *Toxikomanie*. Praha: Avicenum
- WOLF, J. (1992): *Člověk ve světě magie*. Praha: Unitaria

Elektronické zdroje

DIAZ, A. A. (2009): Interpretative research aiming at theory building. Adopting and adapting the case study design, *The Qualitative Report* 14

HIRT, Tomáš. Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů. *Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu* [online]. [citováno 20. 6. 2014]. Dostupné na adrese <http://www.caat.cz/publikace/prehledove-studie/144-pehled-nejasnosti-spjatyx-s-konceptem-etnicity-v-perspektiv-post-barthovskych-pistup>

GOFFMAN, E. (1956): The Nature of Diference and Demeanour. *American Anthropologist*, 58 (3): 473-502

CHENAIL, R.J. (1998): Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě? *Biograf* 15-16. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=1503>

CHRASTINA, M. (2008): *Právo, psychologie a zneužívání nealkoholových drog*. Nepublikovaná diplomová práce: Masarykova Univerzita v Brně

MIOVSKÝ, M., MIOVSKÁ, L. & GAJDOŠÍKOVÁ, H. (2004): Některé etické aspekty terénního výzkumu uživatelů nelegálních drog. *Biograf* 35. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=3503>

MIOVSKÝ, M. (2007): Changing patterns of drug use in the Czech Republic during the post-communist era: A qualitative study. *Journal of Drug Issues* 37 (1), 24-36.

PUDDEPHAT, A. J. (2006): An Interview with Kathy Charmaz: On constructing Grounded Theory. *Qualitative Sociology Review*, II (3). Dostupné na adrese http://www.qualitativesociologyreview.org/ENG/archive_eng.php

ROBBINS, J. (2014): Mezi reprodukcí a změnou: Morálka, hodnoty a radikální kulturní změna. *Biograf*, (59): 42 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=5902>

SCHÜTZ, A. (1944): The Stranger: An Essay in Social Psychology. *American Journal of Sociology*, 49 (6): 499-507

SOLICH, J. (1996): The historical view of drug policy in the Czech Republic before 1989, *Czech Foundation for Health Services Research* 3-4

ŠPECIÁN, P. (nedat.): *Alfred Schutz – Filosofie a společenskovední objektivita*. Working paper: VŠE Praha. Dostupné na adrese http://nf.vse.cz/wp-content/uploads/2010/09/ws_specian.pdf

Internetové portály

Drogy info [online]. c2014 [citováno 1. 06. 2014]. Dostupný z WWW:
http://www.drogy-info.cz/index.php/info/legalni_drogy/tekave_latky/tekave_latky_podrobne

Policie ČR [online]. c2014 [citováno 20. 06. 2014]. Dostupný z WWW:
www.policie.cz/soubor/historie-drog-pdf.aspx

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Efedrin [online]. c2014 [citováno 24. 06. 2014]. Dostupný z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Efedrin&oldid=11398378>>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Mana (pokrm) [online]. c2014 [citováno 24. 06. 2014]. Dostupný z WWW:
<[http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Mana_\(pokrm\)&oldid=11586809](http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Mana_(pokrm)&oldid=11586809)>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Magorák [online]. c2013 [citováno 20. 06. 2014]. Dostupný z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Magor%C3%A1k&oldid=10341089>>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Toluén [online]. c2014 [citováno 20. 06. 2014]. Dostupný z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Toluen&oldid=11391327>>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura rozhovoru - 3. verze

Příloha č. 2: Souhlas s uskutečněním rozhovorů a jejich dalším využitím

Příloha č. 3: Projekt diplomové práce

Příloha č. 1: Struktura rozhovoru - 3. verze

1. Dětství a rodina

Kdy a kde jsi se narodil?
 V jaké rodině jsi vyrůstal?
 Jaké bylo zaměstnání tvých rodičů?
 Máš sourozence?
 Kam jsi chodil do školy?
 Jaké jsi měl zaměstnání?
 Byl/a jsi někdy ženatý/vdaná?
 Máš děti?

2. Užívání drog

a. začátek užívání

Kdy a kde jsi začal užívat drogy?
 Jaké drogy jsi začal užívat?
 Jakým způsobem jsi drogy začal užívat? Injekčně, nosem, kouřením, pitím?
 Proč jsi začal užívat drogy? (Bylo to z medicínských důvodů?, ze zvědavosti?, protože užívali tví přátelé?)
 Kde a jakým způsobem jsi drogy na počátku užívání získával?
 Kolik stály drogy / platil jsi za drogy, když jsi je začal užívat?

b. drogová kariéra

Jaké další drogy jsi během života užíval?
 Jaké jsou tvé zkušenosti s přírodními drogami?
 Měnil jsi někdy způsoby užívání drog? Pokud ano, kdy a jak?
 Jak kvalitní / „čisté“ tenkrát drogy byly?
 Kde jsi získával informace o drogách?
 Jaké bylo tvé povědomí o rizicích spojených s užíváním drog? Jaké zásady bezpečnějšího užívání jsi dodržoval?
 Kde jsi sháněl sterilní injekční materiál?
 Vyráběl jsi ty sám někdy drogy?
 Jakým způsobem jsi drogy vyráběl a jakým způsobem se získávaly suroviny na výrobu a náčiní na výrobu?
 Pokud jsi drogy vyráběl, jakým způsobem se drogy dále distribuovaly?
 Jak jsi získával drogy?
 Jak se tvoje zdroje drog / způsob získávání drog měnily během let?
 Měl jsi dostatečný zdroj drog nebo jich byl nedostatek?
 Pokud byl nedostatek drog, jak jsi to řešil?
 Jak způsobem jsi získával peníze na drogy a na běžný život?
 Uchýlil ses někdy k nelegální činnosti?
 Měl jsi problémy s veřejnou bezpečností / policií?
 Čeho se tyto problémy týkaly?
 Byl jsi někdy zatčen / ve vězení?
 Pokusil ses někdy o abstinenci? Za jakých okolností?
 Jaké jsou tvoje zkušenosti s léčbou?
 Využíval jsi někdy nějaké služby pro uživatele drog / kontakty s odborníky?

c. drogová subkultura a společnost

Jak by jsi charakterizoval lidi s nimiž jsi užíval drogy – co to bylo za lidi?
 Dalo by se říci, žeš patřil do nějaké skupiny lidí? Jak bys tuto skupinu nazval? Co měla taková skupina společného?
 Jaké další skupiny existovaly? V čem se lišily?

Měl jsi i jiné kontakty s lidmi stavicími se proti režimu než jen s lidmi z drogové scény? O jaké lidi nebo skupiny šlo? Existovalo nějaké propojení mezi takovou skupinou a drogami?

Jaký byl postoj většinové společnosti, „běžných občanů“ k tobě a k tvým známým? Jak se k vám chovali? Měl jsi s nimi nějaké konflikty?

Jaký byl postoj oficiálních míst (úřadů, policie, Stb atp.) k tobě a k tvým známým? Jak bys ho charakterizoval? Měl jsi nějaké problémy či konflikty?

Jaký byl tvůj pohled na politiku, na „socialistické zřízení“, na KSČ?

Jaké jsi měl tehdy povědomí o životě na západě a o rozdílu mezi socialistickým a kapitalistickým světem?

Jak jsi vnímal 17. listopad 1989? Co pro tebe znamenal?

Jaké jsou obecné rozdíly ve společnosti před a po roce 1989?

Jak bys srovnal drogovou scénu (lidi, vztahy mezi nimi, dostupnost drog, informovanost o drogách) před rokem 1989, v období po převratu a v současnosti?

Jak bys srovnal postoje úřadů, policie, většinové společnosti atp. před rokem 1989, v období po převratu a v současnosti?

Co pro tebe drogy znamenaly/znamenají? Co ti daly, co ti vzaly? Jak se vyvíjel tvůj pohled na užívání drog?

Je něco, co dnešní mladí uživatelé mohou jen těžko pochopit o tehdejší situaci?

Jak jsou na tom dnes lidi, s nimiž jsi začal užívat drogy?

Máš nějaké přátele, kteří dříve také užívali drogy, ale podařilo se jim přestat užívat a nyní drogy neužívají?

3. Současná situace

Jaké jsou hlavní rozdíly mezi tvým životem před a po roce 1989?

Jak nyní žiješ?

Co v současné době děláš?

Jak tvá závislost změnila vztahy s tvou rodinou? A s tvými blízkými?

Jak se zpětně díváš na svůj život? Změnil bys něco?

Příloha č. 2: Souhlas s uskutečněním rozhovorů a jejich dalším využitím

Rozhovory s pamětníky drogovou scénou v Československu 70. a 80. let Souhlas s uskutečněním rozhovorů a jejich dalším využitím

1. Rozhovory s pamětníky na drogovou scénou v Československu 70. a 80. let jsou společným projektem o.s. SANANIM a Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti Úřadu vlády ČR.
2. Rozhovory budou zaznamenány na nahrávací zařízení.
3. Odměna za uskutečněné interview je pro účastníka – vypravěče 1 120,- Kč.
4. Zvukové nahrávky rozhovorů, jejich přepisy a kopie tohoto Souhlasu budou uloženy u hlavního řešitele projektu, kterým je Pavla Makovská Dolanská (kontakt viz. níže).
5. Přepisy rozhovorů budou dále využívány k odborným účelům, jako je např. publikování v knize, časopise nebo na konferenci.
6. Publikování a jiné využití rozhovorů je možné, jen za těchto podmínek (vyberte jednu z možností):

a/ uvedení skutečného jména účastníka - vypravěče:	ANO NE
b/ uvedení pouze smyšleného jména:	ANO NE
7. Účastník projektu byl seznámen s jeho cíli.
8. Účast v tomto projektu je výhradně dobrovolná.
9. Účastník projektu uděluje v souladu se zákonem č. 101/2002 Sb., o ochraně osobních údajů souhlas se zpracováním svých osobních a citlivých údajů, zaznamenaných během rozhovorů.
10. Máte-li další otázky týkající se tohoto projektu a vaší účasti v něm, kontaktujte prosím hlavního řešitele, kterým je: Pavla Makovská Dolanská, pracoviště: Doléčovací centrum SANANIM, Ovčích hájek 2549/64A, 158 00, Praha 13, tel.: 777 34 66 57, e-mail: pavla.dolanska@email.cz.

11. Účastník projektu stvrzuje podpisem souhlas s uskutečněním rozhovorů a jeho využitím pro odborné účely.

Účastník projektu:

Jméno a příjmení:

Adresa bydliště:

Telefon:

Podpis:

Tazatel:

Jméno a příjmení:

Kontaktní adresa:

Telefon:

Podpis:

Datum:

Příloha č. 3: Formulář pro registraci tématu diplomové práce

**Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova v Praze
Institut magisterských studií**
Husníkova 2075, 158 00 Praha 13

FORMULÁŘ PRO REGISTRACI TÉMATU DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno studující/ho: Lucie Černá

UČO: 93514122

Katedra: Historická sociologie

Rok imatrikulace na katedře: 2009

Název předchozí bakalářské (magisterské) práce:

Fragmenty jednoho věku – životopisná zповěď Zdeňka Pince

Název práce:

Užívání drog a drogová subkultura v předrevolučním Československu

Anglický název práce:

Drug abuse and drug subculture in the comunistic Czechoslovakia

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Olga Šmídová, PhD.

Podpis studující/ho:

Podpis vedoucí/ho práce:

Kontaktní email:

agleskala@seznam.cz

Datum:

Cíl práce a jeho zdůvodnění

Diplomová práce bude vycházet z tematické oblasti grantového projektu „Užívání drog a drogová subkultura v Československu od 70. let do roku 1989. Biografická interview s pamětníky“ realizovaného centrem SANANIM o.p.s., který podpořilo Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové záležitosti a FHS UK.

Obdobně jako v západním světě, bylo i v Československu užívání drog od 50. let 20. století na vzestupu. Vznik, podoba a fungování místní drogové scény (subkultury) však zcela zásadně ovlivňoval totalitní systém komunistického režimu, který se zejména prostřednictvím omezení svobody trhu a osob (spolu)podílel na vytvoření řady jejích specifíků (nepřítomnost heroinu a kokainu, domácí výroba specificky českých drog, neexistence klasického drogového trhu, uzavřenost scény (subkultury), provázanost drogové subkultury s alternativními, zejm. hudebními směry, pronásledování komunistickým režimem aj.).

Vzhledem k ideologické interpretaci fenoménu drog jako součásti životního stylu Západu, nebyly před rokem 1989 realizovány žádné výzkumy, jež by se věnovaly sociálnímu a kulturnímu kontextu drogové problematiky či *harm reduction* [Miovský, 2003]. Obdobná pak byla i situace kvalitativního výzkumu, jehož metody nebyly – jako nevědecké a buržoazní – do roku 1990 na univerzitách vyučovány [Miovský, 2007]. Téma vývoje drogové scény (subkultury) v kvalitativních studiích je problematické hodnotit až do roku 1995, kdy se kvalitativní přístup (s patřičnou validitou) prosadil v epidemiologii.

Výběr tématu, formy výzkumu i analýzy dat mé diplomové práce je veden snahou o rozšíření a prohloubení dosavadní (omezené) poznatkové základny o drogové subkultuře v Československu ve sledovaném období. Pochopení tohoto sociálního fenoménu v historické perspektivě představuje skromný příspěvek k porevolučnímu sledování vývoje vzorců drogové scény (subkultury), v jehož rámci je období 70.-80. stále označováno jako „bílé místo“ [Miovský, 2007].

Metody práce

Sběr dat:

První vlna interview (9 rozhovorů) byla provedena metodou narativního interview. Druhá vlna (26 rozhovorů) byla realizována prostřednictvím polostrukturovaného interview.

Metodologický rámec:

S ohledem na rozsah datového materiálu a dosavadní historicko-sociologické poznání na poli adiktologie, volím jako metodologické ukotvení své práce techniku *grounded theory*, která umožňuje postupnou konstituci teorie, nabízí dostatek technik pro zúžení výzkumného problému, zároveň však pro jeho řešení ponechává dostatečný prostor.

Osnova práce

1. Úvod
2. Shrnutí stavu dosavadního bádání
 - 2.1. Drogová subkultura v historické perspektivě
 - 2.2. Kvalitativní výzkum v historické perspektivě
3. Metodologie
4. Analytická část
 - 4.1. Analýza biografických rozhovorů
 - 4.2. Ukotvení v teoretickém rámci
5. Diskuse a perspektivy dalšího výzkumu
6. Literatura

Časový harmonogram prací

- červen 2009 – prosinec 2010: sběr dat
- leden 2010 – září 2011: přepisy dat
- říjen 2011 – prosinec 2011: specifikace pracovních výzkumných otázek
- prosinec 2013 – květen 2014: analýza dat
- březen 2014 – červen 2014: vlastní text diplomové práce
- červen 2014: odevzdání diplomové práce

Předběžná bibliografie k tématu včetně zahraniční

ALAN, J., ed. (2001): *Alternativní kultura: Příběh české společnosti 40.- 90. let*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny

ANGLIN, M. D. et al. (1993): Reliability and Validity of Retrospective Behavioral Self-Report By Narcotics Addicts. *Evaluation Review*, Vol. 17, No. 1, 91-108

BARNES, B. (1988): *The nature of power*. Cambridge: Polity Press

BEISSWANGER, B. (1993): *The situation of drug using population in Europe*. EIGDU, AIDS-FORUM DAH. Berlín

BERTAUX, D., ed. (1981): *Biography and society: The life history approach in the social sciences*. Beverley Hills, CA: Sage

BUDKA, I., VANČO, E., VOJTÍK, V. (1988): Statistická analýza vývoje nealkoholové toxikománie v letech 1982-1985 a její aktuální problémy v podmínkách ČSSR. *Čs. Krimina*, 1, 74-79

COURTOIS, S. et al. (1999): *Černá kniha komunismu I: Zločiny, teror, represe*. Praha: Paseka

COURTOIS, S. et al. (1999): *Černá kniha komunismu II: Zločiny, teror, represe*. Praha: Paseka

CORNELL, S. E. (2005): The Interaction of Narcotics and Conflict. *Journal of Peace Research*, Vol. 42, No. 6, 751-760

DRTIL, J. (1978): *Aktuální drogové závislosti*. Praha: Avicenum

ECKERSLEY, R. M. (2005): 'Cultural Fraud': the Role of Culture in Drug Abuse. *Drug and Alcohol Review*, 24, 157-163

FISHER-ROSENTHAL, W., ROSENTHAL, G. (2001): Analýza narativně-biografických rozhovorů. *Časopis Biograf* 24, dostupné online: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2402>

HARTNOLL, R. (Ed.) (2003): *Výběr vzorku metodou sněhové koule: Snowball sampling*. Praha: Úřad vlády ČR.

HARTNOLL, R. (Ed.) (2005): *Drogy a drogové závislosti: Propojování výzkumu, politiky a praxe. Co jsme se už naučili a co bychom se ještě naučit měli*. Praha: Úřad vlády ČR.

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

HOLSTEIN, J.A. / GUBRIUM, J.F. (1997): Active interviewing. In: D. Silverman, ed.: *Qualitative research: Theory, method and practice*. London: Sage

CHARMAZ, K. (2000): Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In: N.K. Denzin & Y.S. Lincoln, ed.: *Handbook of qualitative research*, Thousand Oaks, CA: Sage

CHARMAZ, K. (2006): *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications

- JANÍK, A., DUŠEK, K. (1990): *Drogy a společnost*. Praha: Avicenum
- JOHN, R.. (1989): *Memento*. Praha: Československý spisovatel
- KONOPÁSEK, Z. , ed. (1999a): *Otevřená minulost: Autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha: Karolinum
- KONOPÁSEK, Z. / KUSÁ, Z. (1999): Budovanie komunistickej moci a bezmocnosti. *Sociológia*, 31, 5 459-480
- MAYER, Françoise (2009): *Češi a jejich komunismus: Paměť a politická identita 1989-1999*, Nakladatelství Lidové noviny
- MIOVSKÝ, M. (2001). Kvalitativní metody ve výzkumu závislosti: teoretická východiska a aplikační možnosti. *Adiktologie 1 (1)*, 70-83.
- MIOVSKÝ, M. (2003). Kvalitativní přístup v adiktologickém výzkumu v České republice. *Adiktologie 3 (1)*, 52-59.
- MIOVSKÝ, M. (2007): Changing patterns of drug use in the Czech Republic during the post-communist era: A qualitative study. *Journal of Drug Issues 37 (1)*, 24-36.
- MIOVSKÝ, M., ZÁBRANSKÝ, T., GAJDOŠÍKOVÁ, H. & MRAVČÍK, V. (2001): *PAD: Kvalitativní analýza*. Výzkumná zpráva. Praha: Úřad vlády ČR
- MIOVSKÝ, M., GAJDOŠÍKOVÁ, H., MIOVSKÁ, L. (2004): Etické aspekty terénního výzkumu s uživateli drog. *Časopis Biograf 12 (35)*, 33-52.
- MEČÍŘ, J. (1989): *Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže*. Praha: Avicenum
- MOORE, D. (2004): Beyond Subculture in the Ethnography of Illicit Drug Use. *Contemporary Drug Problems. Vol. 31, Issue 2*, s. 181-212
- NOŽINA, M. (1997): *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP.
- PALOUŠ, M. (1998): *Totalitarianism and authoritarianism*. CTS Research Papers
- PRINS, ENGEL H. (2008): "Maturing Out" and the Dynamics of the Biographical Trajectories of Hard Drug Addicts *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 9 (1), Art. 30, dostupné online: <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-08/08-1-30-e.htm>
- RACZ, J. (2006): Questions on the interpretation of drug users' autobiographies in a country in the "early" phase of drug use. *Contemporary Drug Problems; Vol. 33 Issue 1*, s. 99-122
- RIESSMAN, C.K. (1993): *Narrative analysis*. Newbury Park, CA: Sage
- RYBIČKOVÁ, M. (2009). *Obraz The Plastic People of The Universe v normalizačních médiích*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.
- SALADANA, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage
- SILVERMAN, D. (1993): *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage
- STRAUSS, A., CORBIN, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metod zakotvené teorie*. Boskovice: Albert
- SOCHŮREK, J. (1983): *K některým otázkám problematiky nealkoholových toxikománií v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody*. SŠ SVN ČSR/VŠ SNB č. 10. Praha
- ŠKUTINA, V. (1969): *Prezidentův vězeň*. Liberec: Severočeské nákladatelství
- URBAN, E. (1973): *Toxikomanie*. Praha: Avicenum VEČERKOVÁ, V. (1986): Problematika zneužívání metamfetaminu (pervitinu). *Kriminal. Sborník*, 7, 420-428
- VOJTÍK, V. (1972): K problematice toxikománie pražské mládeže. *Čs. Psychologie č. 4-5*, 363-372
- VONDRÁČEK, V., PROKŮPEK, J., FISCHER, R. & AHRENBERGOVÁ, M. (1968): Recent Patterns of Addiction in Czechoslovakia. *British Journal of Psychiatry*, 114, 285-292

YIH-ING HSER et al. (2007): The Life Course Perspective on Drug Use: A Conceptual Framework for Understanding Drug Use Trajectories. *Evaluation Review*, Vol. 31, No. 6, 515-547

YIN, R. K (2009): *Case Study Research: design and methods*. 4th ed. London: SAGE

ZÁBRANSKÝ, T., MIOVSKÝ, M., MRAVČÍK, V. & GAJDOŠÍKOVÁ, H. (2002). *Projekt analýzy dopadů novelizované drogové legislativy v ČR*. Souhrnná závěrečná zpráva. Praha, ResAd, Tišnov